

Rapport
2018:8

«Jeg vet ikke hva alternativet skulle vært»

Evaluering av lærekandidatordningen og av ordningen med tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov

Eifred Markussen, Jens B. Grøgaard og Hanne Næss Hjetland

Rapport
2018:8

«Jeg vet ikke hva alternativet skulle vært»

Evaluering av lærekandidatordningen og av ordningen med tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov

Eifred Markussen, Jens B. Grøgaard og Hanne Næss Hjetland

Rapport 2018:8

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU)
Adresse Postboks 2815 Tøyen, 0608 Oslo. Besøksadresse: Økernveien 9, 0653 Oslo.

Prosjektnr. 20801

Oppdragsgiver Utdanningsdirektoratet
Adresse Postboks 9359 Grønland, 0135 Oslo

Bilde Shutterstock

ISBN 978-82-327-0328-9
ISSN 1892-2597 (online)

Copyright NIFU: CC BY-NC 4.0

www.nifu.no

Forord

Denne rapporten presenterer en evaluering av lærekandidatordningen og en evaluering av en tilskuddordning for lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov. Arbeidet er utført på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet.

NIFU takker alle som har besvart våre spørreskjemaer, både ansatte i alle fylkeskommuner og et stort antall rådgivere i ungdomsskolen og i videregående skole, samt de som har stilt opp til intervju både på flere bedrifter og representanter for LO, NHO og Utdanningsforbundet.

Prosjektleder vil også takke direktør Sveinung Skule og kollega Elisabeth Hovdhaugen for kvalitetssikring av rapporten.

Takk også til kollega Robin Ulriksen som har gjennomført bedriftsintervjuene, samt organisert og gjennomført spørreundersøkelsene i fylkeskommunene og blant rådgiverne, og til Håvard R. Markussen for transkribering av alle intervjuene.

Studien er gjennomført av prosjektleder Eifred Markussen og prosjektmedarbeiderne Jens B. Grøgaard og Hanne Næss Hjetland. Grøgaard og Hjetland har skrevet kapittel 6 og gjort alle analysene til dette kapitlet (Hjetland kap 6.2 og Grøgaard resten av kap 6). Markussen har gjort de øvrige analysen og skrevet resten av rapporten.

Oslo, 30.april 2018

Sveinung Skule
Direktør

Roger André Federici
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
English summary	12
1 Innledning.....	17
2 Data og metoder	20
Del I Evaluering av lærekandidatordningen	24
3 Om lærekandidatordningen fra 1994 frem til i dag	25
3.1 Motstand i arbeidslivet.....	26
3.2 Den store hemmeligheten.....	26
3.3 Fra delkompetanse til kompetanse på lavere nivå.....	26
3.4 Grunnkompetanse	28
3.5 Hvor står vi i dag?	30
3.6 Praksisbrevet.....	30
4 Praktiseringen av lærekandidatordningen	32
4.1 Kriterier for å bli lærekandidat.....	32
4.2 Opplæringen av lærekandidater	36
4.3 Samarbeid mellom fylkeskommuner/skoler og bedrifter om opplæringen	38
4.4 Spesialundervisning for lærekandidater	39
5 Holdninger til lærekandidatordningen.....	44
5.1 Fylkeskommunenes vurderinger av lærekandidatordningen.....	44
5.2 Rådgiveres vurderinger av lærekandidatordningen	53
5.3 Vurderinger av lærekandidatordningen i NHO, LO og Utdanningsforbundet.....	58
5.4 Noen bedrifters vurdering av lærekandidatordningen.....	64
5.5 Overveiende svært positive holdninger til lærekandidatordningen	68

6	Lærekandidatene og oppnådd kompetanse	70
6.1	Hva karakteriserer lærekandidatene?	70
6.2	Utdanningsprogram, kjønn og fylker.....	77
6.3	Hva slags kompetanse får lærekandidatene sammenlignet med noen andre grupper?	82
6.4	Tar lærekandidatene mer utdanning	98
7	Avsluttende drøfting om lærekandidatordningen	100
Del II	Evaluering av tilskudd til lærlinger og lærekandidater med særskilte behov.....	105
8	Tilskudd til lærlinger, lærekandidater og praksisbrevkandidater med særskilte behov.....	106
8.1	Tilskudd til opplæring av personer med særskilte behov.....	106
8.2	Problemstillinger	107
8.3	Fylkeskommunens krav for å innvilge tilskudd.....	108
8.4	Lærekandidatenes vanske	108
8.5	Finansieringsmodell	110
8.6	Hva mener bedriftene?	114
8.7	Oppsummert: Øremerking uten reduksjon i timesatsen	117
	Referanser.....	119
	Vedlegg.....	122

Sammendrag

NIFU har gjennomført en evaluering av lærekandidatordningen og av ordningen med tilskudd til lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov. Analysene bygger på en spørreundersøkelse besvart av samtlige fylkeskommuner, en spørreundersøkelse besvart av to av tre rådgivere i videregående skole og ungdomsskolen, tolv bedriftsintervjuer, intervjuer med LO, NHO og Utdanningsforbundet, samt registerdata.¹

Svært positive holdninger til lærekandidatordningen

Respondentene og informantene uttrykker svært positive holdninger til lærekandidatordningen. Det er selvsagt nyanser, men hovedinntrykket er at alle er enige om at dette er en ordning vi trenger, og som må beholdes. Dette står i sterk kontrast til situasjonen da forløperen til ordningen ble innført med Reform 94. Da ville «ingen» ha ordningen, og den var i realiteten en «hemmelighet» frem mot årtusenskiftet.

Stor variasjon i bruken av ordningen

I Østfold er det 320 lærekandidater. De utgjør 13 prosent av summen av lærlinger og lærekandidater i fylket. I Oslo er det 37 lærekandidater. De utgjør 1,6 prosent av summen av lærlinger og lærekandidater. Disse to fylkeskommunene representerer ytterpunktene når det gjelder lærekandidatordningens omfang. Her illustreres med all tydelighet den store variasjonen i bruken av ordningen.

Uenighet om målgruppen

Denne variasjonen følger av at målgruppen defineres ulikt fylkeskommunene imellom. Noen har eksakte kriterier for hvem som kan bli lærekandidat, andre har generelle retningslinjer, mens atter andre har ingen retningslinjer i det hele tatt.

¹ Mer om data til slutt i sammendraget

Også blant LO, NHO og Utdanningsforbundet er det uenighet om ordningens målgruppe. NHO oppfatter ordningen som å favne bredt, at ordningen også kan inkludere kandidater som har forutsetninger til å oppnå fagbrev. De to andre organisasjonene oppfatter at ordningen skal favne smalere, og bare være for de som ikke har forutsetninger for å oppnå yrkeskompetanse. Vi har vist at av de 1753 lærekandidatene fra 2010, 2011 og 2012 kullene, var det 15 som hadde fagbrev per juni 2017. Empirien viser dermed at lærekandidatordningen ikke er en vei til fagbrev.

Lærekandidater i svake prestasjonssjikt tjener på ordningen

Vi fant at lærekandidater i de laveste prestasjonssjiktene (målt med karakterer fra tiende klasse), kommer bedre ut med hensyn til kompetanseoppnåelse enn elever med spesialundervisning og sammenlignbare yrkesfagelever i ordinære løp. I høyere prestasjonssjikt kommer lærekandidatene dårligere ut. I denne analysen tok vi hensyn til at lærlinger, yrkesfagelever og lærekandidater har ulike målsettinger, og konstruerte en kompetanseskala som verdsetter ulike mål med utdanningen.

Dette funnet indikerer at lærekandidatordningen kan være gunstig for en del elever med svakt prestasjonsgrunnlag fra tiende klasse, og at mange lavprestasjonselever i ordinære utdanningsprogrammer kunne hatt fordel av å få dette tilbudet. Ut fra dette perspektivet har lærekandidatordningen for lite omfang. Flere burde vært lærekandidater.

Elever med bedre karakterer fra ungdomsskolen bør holdes borte fra lærekandidatordningen.

Trenger vi både lærekandidatordningen og praksisbrev?

LO og Utdanningsforbundet mener at både lærekandidatordningen og praksisbrevet trengs, fordi de er rettet mot ulike målgrupper. NHO ser at lærekandidatordningen fanger opp noen av praksisbrevets målgruppe, og sier at man kanskje kan diskutere om det er nødvendig med begge ordningene.

Yrkestitler for ferdige lærekandidater

NHO og Utdanningsforbundet er positive til yrkestitler i forlengelsen av en utdanning som lærekandidat. NHO sier at kanskje man skal etablere noen yrkestitler på dette nivået. Utdanningsforbundet mener at det burde være yrkestitler i enden av et lærekandidatløp. Begge er dermed positive til et nivå mellom fagarbeideren og de ufaglærte, og begge nevner assistentbegrepet, f.eks. kokkeassistent. LO er helt

uenig og ønsker ikke å etablere et eget nivå mellom fagarbeideren og de ufaglærte, og advarer mot å utvanne den norske fagarbeiderutdanningen.

Her har det skjedd en interessant utvikling. Under innføringen av Reform 94 mente både NHO, LO og Lærerforbundet (nå Utdanningsforbundet) at «Det bør ikke utvikles nye nasjonale yrkeskategorier under fagarbeidernivået». Nå har Utdanningsforbundet og NHO endret syn, mens LO holder fast ved sitt standpunkt.

Grunnkompetanse etter bestått kompetanseprøve bør telle som fullført og bestått videregående opplæring

Det er nesten unison oppslutning blant fylkeskommunene og rådgiverne om at oppnådd grunnkompetanse etter bestått kompetanseprøve, skal telle som fullført og bestått videregående opplæring i de offentlige statistikkene.

Tilskudd til personellressurs i opplæringen brukes til spesialundervisning

Lærekandidater har rett til spesialundervisning etter enkeltvedtak. I ni fylkeskommuner er det ingen lærekandidater med spesialundervisning. Det andre ytterpunktet er Østfold hvor 36 prosent av lærekandidatene (122 av 340) har spesialundervisning. Dette illustrerer tydelig at spesialundervisning for lærekandidater praktiseres svært ulikt landet over.

Det gis tilskudd over statsbudsjettet til ekstra personellressurs for å bistå opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov. Dette er ikke å anse som spesialundervisningsmidler. Vi fant at 14 fylkeskommuner bruker disse midlene til å finansiere spesialundervisning for lærekandidater.

Behold øremerking av tilskudd til opplæring av lærekandidater med særskilte behov

Flertallet av fylkeskommunene og bedriftene mener at øremerking av tilskuddet til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater bør beholdes. Man ønsker ikke at tilskuddet inkluderes i rammeoverføringen til fylkeskommunene. Hovedargumentet er frykten for at pengene vil forsvinne i det store sluket og bli brukt til andre gode formål. Både bedrifter og fylkeskommuner etterlyser forutsigbarhet, og uttrykker stor bekymring for avkorting av tilskuddet.

Både inkludering av tilskuddet i rammeoverføringen og fortsatt praksis med avkorting av tilskuddet, kan føre til at noen av bedriftene bli ute av stand til å påta

seg denne opplæringsoppgaven, og antall lærekandidater og lærlinger med særskilte behov vil synke, påpekes det både fra fylkeskommuner og bedrifter.

Tre fylkeskommuner peker på en løsning med overføring av en øremerket pott til fylkeskommunal fordeling. En slik ordning bør vurderes.

Hva bør gjøres?

På grunnlag av de sentrale funnene i denne studien peker vi på noen mulige oppfølginger.

- Foreta en avklaring av målgruppen for lærekandidatordningen for å øke treffsikkerheten: Det bør være en ambisjon at ordningen skal bli treffsikker, og at svakt presterende unge med et reelt behov blir tilbudt å være lærekandidat. Samtidig bør man holde unge med et høyere prestasjonsnivå utenfor ordningen.
- Som en del av en målgruppeavklaring vurdere om det er behov for praksisbrevet, eller om praksisbrevets målgruppe kan fanges opp av lærekandidatordningen.
- Vurdere å innføre et kompetansenivå mellom fagbrev og de ufaglærte, og å etablere yrkestitler i enden av lærekandidatutdanninger, f.eks. ved å bruke assistentbegrepet.
- Definere fullført løp mot grunnkompetanse etter bestått kompetanseprøve etter å ha vært lærekandidat og bestått praksisbrevprøve som praksisbrevkandidat som fullført og bestått videregående opplæring i offentlig statistikk.
- Gjennomføre en landsdekkende undersøkelse av overgang til arbeidsmarkedet for personer som har oppnådd grunnkompetanse fra videregående opplæring etter bestått kompetanseprøve/praksisbrevprøve etter å ha vært lærekandidat eller praksisbrevkandidat.
- Vurdere om det er nødvendig og mulig å etablere landsdekkende retningslinjer for bruk av spesialundervisning blant lærekandidater.
- Klargjøre regelverket for finansiering av spesialundervisning, herunder bruk av tilskuddet til opplæring av lærlinger, lærekandidater og praksisbrevkandidater med særskilte behov, med sikte på å etablere en felles landsdekkende forståelse og praksis.
- Beholde øremerkingen av tilskuddet til opplæring av lærlinger, lærekandidater og praksisbrevkandidater med særskilte behov, og vurdere en modell med overføring av øremerkede midler til hver fylkeskommune for lokal fordeling.

Data

Det er samlet inn omfattende data til denne studien av lærekandidatordningen og av ordningen med tilskudd til lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov. Analysene bygger på data fra en spørreundersøkelse besvart av samtlige fylkeskommuner i landet, en spørreundersøkelse besvart av rådgivere på 77 prosent av alle fylkeskommunale videregående skoler og av rådgivere på 61 prosent alle kommunale grunnskoler med 30 elever eller mer på ungdomstrinnet, intervjuer med 12 bedrifter/opplæringskontorer som har lærekandidater, intervjuer med LO, NHO og Utdanningsforbundet, samt registerdata om alle yrkesfagelever fra kullene som begynte i videregående skole i august 2010, 2011 og 2012. Det er ikke samlet inn spørreskjema- eller intervjudata fra lærekandidater.

English summary

NIFU has conducted an evaluation of the training candidate² scheme and the scheme for economic support for the training of apprentices, candidates of practice³ and learning candidates. The data collected for this study consist of a survey to all counties in Norway, a survey to school counsellors in lower as well as upper secondary school, interviews with 12 firms with training candidates, interviews with representatives of The Norwegian Confederation of Trade Unions (LO), the Confederation of Norwegian Enterprise (NHO) and Union of Education Norway (UEN), as well as register data.

Very positive attitudes towards the training candidate scheme

All respondents express very positive attitudes towards the training candidate scheme, and the main impression is that this scheme is needed within upper secondary education. This contrasts with the situation when the predecessor to the scheme was introduced together with Reform 94. At that time “nobody” wanted the scheme, and all the way up to the end of the century it could be considered a well-hidden secret, as there was little available information on the scheme and few were using it.

The counties use of the scheme varies

In the county of Østfold there are 320 learning candidates. This constitutes 13 percent of the total number of the apprentices and the learning candidates in the county. In Oslo there are 37 learning candidates, which amounts to 1,6 percent of

² *Training candidate* is the translation of *Lærekandidat* used by the Norwegian Directorate for Education and Training. A training candidate can be compared to an apprentice, the difference being that the training candidate is not aiming to achieve all the goals in the curriculum, only a set number of goals.

³ This is our translation of *Praksisbrevkandidat*, as the dictionary for the education sector on the website of the Norwegian Directorate for Education and Training does not include a translation for *Praksisbrevkandidat*

the total number of the apprentices and the learning candidates in Oslo. This illustrates the large variation in the counties' use of the scheme.

Disagreement on the target group

The target group for the scheme is defined differently between counties. Some have strict criteria, others have general guidelines and the rest have no set guidelines. There is also disagreement on the target group between LO, NHO and UEN. NHO thinks that the scheme may also include candidates capable of later passing a journeyman's exam, while LO and UEN believes the scheme should only be for those not capable of passing a journeyman's exam.

Learning candidates with low grades from lower secondary benefit from the scheme

We found that learning candidates with low grades from lower secondary achieved a higher competence in upper secondary education than students that received special needs education and comparable students in ordinary vocational tracks. Learning candidates with higher grades from lower secondary did not benefit from the scheme. In this analysis we took into account that apprentices, VET-students in school and learning candidates have different goals for their education, and constructed a scale for measuring competence, valuing different educational goals.

This finding indicates that the scheme is a good alternative for students with low grades from lower secondary, and that many low-achievers in ordinary programmes could benefit from the scheme. In this perspective the scheme has a too small volume. More persons should be learning-candidates.

Students with higher grades from lower secondary should be kept outside the scheme.

Is there a need for both learning candidates and candidates of practice?

LO and UEN thinks that there is a need for both schemes as the target groups are different. NHO observes that the learning candidate scheme also includes some of the target group for candidates of practice, and thus think that one should discuss if both schemes are needed.

Professional titles for learning candidates

NHO and UEN are positive to professional titles for those having achieved basic competence after completing their training as a training candidate. Thus, both organisations are positive to a level between the skilled and unskilled worker, and both mention the term “assistant”, e.g. chef’s assistant. LO disagree, and does not want a level between the skilled and unskilled worker, and raises a warning not to harm the Norwegian vocational education and training model.

Regarding this issue there has been an interesting development. During the implementation of Reform 94 both LO, NHO and UEN thought that: “There should not be developed new national professional titles below the skilled worker level”. Now we see that NHO and UEN have changed their mind, while LO stick to their point of view.

Passing the exam as a learning candidate should qualify as completed upper secondary education

There is almost total agreement among the counties and the counsellors that having achieved basic competence after passing their exam as a learning candidate, should qualify for having completed upper secondary education. Thus, this should be counted as completion also in official statistics.

Economic support for the training of apprentices, candidates of practice and learning candidates are used for special needs education

Learning candidates have a right to special needs education. In nine of the 18 counties none of the candidates receive special needs education, while in one of the counties, Østfold, 36 percent of the learning candidates (122 out of 340) receive special needs education. This illustrates that special needs education for learning candidates are used to a very varying degree across the country.

There is a scheme for economic support for the training of apprentices, candidates of practice and learning candidates. Although, these funds are not intended to support special needs education, we found that 14 out of 18 counties used this funding for this purpose.

Keep the economic support for the training of apprentices, candidates of practice and learning candidates “earmarked”

The majority of the counties and firms says that the “earmarking” of the economic support for training of apprentices, candidates of practice and learning candidates should be continued. They do not want these funding to be included in the total amount of annual transfer of money from the state to the counties. The main argument is the belief that the money then could be spent for other purposes in the counties. Both counties and firms also ask for predictability and express great concern for reduction of the support per person because of more applicants than expected.

Both counties and firms fear that inclusion of the support in the total amount of annual transfer of money from the state to the counties, and continued reduction of the support per person because of more applicants than expected, may have as a consequence that the firms are not able to take on this teaching task, and that the number of apprentices and learning candidates with special needs will be reduced.

Three counties suggest a model where “earmarked” funds are transferred to each county for local distribution. This model should be considered.

What should be done?

Based on our findings, we suggest some improvements:

- Clarifying the target group for the learning candidate scheme, to increase its accuracy. It should be an ambition that students who, because of low grades from lower secondary have low probability for achieving a vocational qualification should be offered the opportunity of being a learning candidate, while students that do not meet this criterion should not be included.
- As a part of clarifying the target group, consider whether there is a need for both schemes: the learning candidate and the candidate of practice, or if the target group of the candidates of practice could be included in the target group of the learning candidates.
- Consider introducing a level of competence between the skilled and unskilled worker, and to create professional titles for those having achieved basic competence after completing an education as a learning candidate, e.g. by using a title which includes the assistant-term.
- Define passing the exam as a learning candidate as having completed upper secondary education, and to let this count as such in the official statistics.
- Conduct a national research project on the transition to the labour market for persons who have achieved basic competence after passing their exams as

learning candidates or candidates of practice, to investigate labour market outcomes of different levels of skills.

- Consider the need to establish national guidelines for the use of special needs education among learning candidates.
- Clarify the rules for funding of special needs education, including the use of the economic support for training of apprentices, candidates of practice and learning candidates, to establish a common national understanding and practice.
- Continue the “earmarked” economic support for the training of apprentices, candidates of practice and learning candidates, and consider a model where “earmarked” funds are transferred to each county for local distribution.

1 Innledning

Reform 94 innførte en ny kompetanseform i videregående opplæring, dokumentert delkompetanse (det som i dag heter grunnkompetanse). I starten var det ingen tilbud innenfor strukturen i videregående opplæring som ledet frem til denne kompetansen. For å gjøre det mulig å begynne i videregående opplæring og ha delkompetanse som mål, ble Lærekandidatordningen innført med virkning fra februar 2001. Både kompetanseformen og lærekandidatordningen ble innført som en erkjennelse av at ikke alle har muligheten for å oppnå studie- eller yrkeskompetanse, og at videregående opplæring skulle ha tilbud også til denne delen av ungdomskullene.

Lærekandidatordningen er en parallell til lærlingordningen. De unge skal gå to år i skole og de skal avslutte opplæringen sin i bedrift. Å være lærekandidat i stedet for lærling innebærer at man ikke har som mål å nå alle læreplanmål, man har en redusert læreplan. Det er imidlertid viktig å merke seg at å være lærekandidat ikke er definert som spesialundervisning. Ved slutten av opplæringstida i bedrift går lærekandidatene opp til en kompetanseprøve (der lærlingene går opp til fag-/svenneprøve). Når de består, oppnår de grunnkompetanse (der lærlingene oppnår yrkeskompetanse), og de får et kompetansebevis (der lærlingene får fag-/svennebrev) som dokumentasjon på oppnådd kompetanse.

Siden lærekandidatordningen ble innført har det vært usikkerhet rundt bruken av ordningen. To sentrale spørsmål har vært hvem ordningen er til for og hvilken verdi en lærekandidatutdanning har i arbeidsmarkedet.

Til spørsmålet om hvem ordningen er til for har noen argumentert for at elever med så svake faglige forutsetninger at de høyst sannsynlig ikke vil klare å oppnå et fag-/svennebrev, må få tilbud om å være lærekandidat, og at langt flere bør få dette tilbudet. Andre har ment at selv om noen har slitt i ungdomsskolen, kan de, når de begynner på yrkesfag, oppleve en ny og motiverende skoledag og prestere bedre enn forventet og godt nok til på klare fagbrevet. Derfor bør bruken av ordningen begrenses til et nødvendig minimum.

Til det andre spørsmålet har noen argumentert for at det er plass for elever med grunnkompetanse i arbeidsmarkedet. Det har vært vist til undersøkelser fra Akershus fylkeskommune (1997, 2007) som har vist at arbeidsgivere sier at de har arbeidsoppgaver som gjør at de kan ansette personer med grunnkompetanse.

En undersøkelse av overgang til arbeidsmarkedet blant lærekandidater i Akershus (Markussen 2014), viste at lærekandidater med bestått kompetanseprøve hadde en bedre posisjon i arbeidsmarkedet enn unge som hadde avbrutt lærekandidatutdanningen sin. Andre har argumentert for at hvis man skal være trygg på en plass i arbeidslivet må man ha fagbrev, og at kompetansebeviset har liten verdi.

Lærekandidatordningen har aldri hatt et stort omfang. Andelen har økt over tid, og per 1.oktober 2017 var det 1952 lærekandidater i landet. Disse utgjorde 4,4 prosent av summen av lærekandidater og lærlinger.

Riksrevisjonen har sett på lærekandidatordningen, og har, på grunnlag av en økning i antall lærekandidater fra 2011 til 2015, og på grunnlag av en stor variasjon i bruken av lærekandidatordningen mellom fylkeskommunene, uttrykt en bekymring om det er for mange som blir lærekandidater og om det er ungdom som kunne klart et fagbrev som er lærekandidater.

Det er på dette grunnlag denne evalueringen er igangsatt. Dette er første gang siden lærekandidatordningen ble lov- og forskriftsfestet for 17 år siden at det foretas en landsomfattende evaluering av ordningen.

I rapporten skal vi besvare eller belyse ti ulike problemstillinger:

1. Hvilke kriterier legger fylkeskommunene til grunn for utvelgelse av kandidater til lærekandidatordningen?
2. Hvordan samarbeider fylkeskommunene/skoler og bedrifter om opplæringen av lærekandidater, og hvem gjennomfører opplæringen?
3. I hvilken grad og omfang får lærekandidatene spesialundervisning, og hvordan finansieres den?
4. Hva karakteriserer lærekandidatene?
5. Hvordan kommer lærekandidatene ut med hensyn til kompetanseoppnåelse sammenlignet med noen andre grupper?
6. Tar lærekandidatene mer opplæring etter lærekandidattiden og oppnår de etter hvert fag-/svennebrev?
7. Hvordan er holdningene til lærekandidatordningen på nasjonalt nivå, i fylkeskommunene og blant rådgivere i grunnskolen og videregående skole?

Herunder to delproblemstillinger:

- i. I hvor stor grad blir ungdom med tilstrekkelige forutsetninger for å fullføre med yrkeskompetanse veiledet inn i lærekandidatordningen, og i hvor stor grad blir ungdom uten tilstrekkelige forutsetninger for å fullføre med yrkeskompetanse veiledet inn i ordinære løp mot full yrkeskompetanse?
- ii. Tyder dette på at lærekandidatordningen brukes i for stor eller for liten grad?
8. Hvilke krav legger fylkeskommunen til grunn for å innvilge tilskudd til lærekandidater over kapittel 225 post 70?
9. Hvordan fordeler utbetalingene seg på ulike kategorier lærekandidater (funksjonsnedsettelse, psykiske utfordringer, lærevansker, atferdsproblemer, sosiale utfordringer, språkvansker)?

10. Kunne tilskuddet hatt en annen effekt dersom fylkeskommunen fritt kunne prioritere hvilke søkere som skal motta støtte, og hvordan støtten skal benyttes?

Rapporten består av to deler. Den første delen er en evaluering av lærekandidatordningen. I kapittel 3 setter vi lærekandidatordningen inn i et nærhistorisk perspektiv; når kom ordningen, hvorfor kom den og hvordan har den vært mottatt og brukt?

I kapittel 4 viser vi hvordan lærekandidatordningen praktiseres i dag (problemstillingene 1-3), og i kapittel 5 presenterer og drøfter vi holdninger til og vurderinger av lærekandidatordningen i fylkeskommunene, i noen bedrifter og i Utdanningsforbundet, LO og NHO (problemstilling 7).

I kapittel 6 beskriver vi lærekandidatene, og vi ser på hvilken kompetanse de oppnår sammenlignet med noen andre grupper. Vi foretar også en vurdering av om det er for mange eller for få som blir lærekandidater (problemstillingene 4-6, samt 7i-ii).

I kapittel 7 presenterer vi en oppsummering og en drøfting av resultatene av analysene presentert i kapitlene 3-6.

Rapportens andre del, kapittel 8, er en evaluering av ordningen med tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov (problemstillingene 8-10).

I utgangspunktet ønsket Utdanningsdirektoratet at denne studien også skulle undersøke lærekandidatenes overgang til arbeidsmarkedet etter endt utdanning. Vi er enig ei at det ville vært gunstig. Det er først når vi se om lærekandidatene får seg jobb at vi virkelig kan si noe om ordningens berettigelse og betydning. Grunnen til at dette ikke inngår, er studiens korte varighet. Vi startet arbeidet i november 2017 og leverer rapport til Utdanningsdirektoratet 1.april 2018. I dette korte tidsrommet er det ikke mulig å få tilgang til arbeidsmarkedsdata fra SSB, samt å analysere og rapportere analysene. NIFU anbefaler derfor at det gjøres en landsdekkende studie av lærekandidaters overgang til arbeidsmarkedet.

2 Data og metoder

I denne undersøkelsen har vi samlet inn og analysert data fra en rekke kilder.

Spørreundersøkelse blant fylkeskommunene

Vi gjennomførte en spørreundersøkelse blant alle landets fylkeskommuner. Her stilte vi en rekke spørsmål om lærekandidatordningen. Vi samlet inn data om praktiseringen av lærekandidatordningen, om spesialundervisning for lærekandidater, om fylkeskommunenes vurdering av lærekandidatenes mulige plass i arbeidsmarkedet, samt fylkeskommunenes vurderinger av og holdninger til lærekandidatordningen. Til slutt stilte vi noen spørsmål om tilskuddsordningen for lærlinger, lærekandidater og praksisbrevkandidater med særskilte behov.

Da undersøkelsen skulle gjennomføres, henvendte vi oss til fylkeskommunene med en e-post. Denne e-posten ble sendt til fylkesdirektør for utdanning/fylkesopplæringsjef. I e-posten skrev vi bl.a.:

Det er mange spørsmål, slik at det vil nok være en fordel at flere personer med særlig god kjennskap til de ulike spørsmålene samarbeider om å svare. Spørreskjemaet er omfattende og det vil være nødvendig å bruke en del tid på å fylle det ut. Jeg håper likevel at dere vil prioritere dette og dermed bidra til å etablere et kunnskapsgrunnlag om lærekandidatordningen og tilskuddsordningen.

I fylkeskommunene har direktørene delegert oppgaven. 15 av fylkeskommunene oppgir at skjemaet er besvart av en rådgiver/seniorrådgiver. To av disse presiserer at disse har særlig ansvar for å jobbe med lærekandidatordningen, og to presiserer at rådgiverne jobber i fagopplæringsavdelingen. Ett fylke oppgir at fagopplæringsjefen har besvart undersøkelsen, og to fylker oppgir at avdeling for fagopplæring har besvart.

Undersøkelsen ble gjennomført i januar og februar 2018. Vi fikk svar fra alle landets 18 fylkeskommuner.

Spørreundersøkelse blant rådgivere

Vi gjennomførte en spørreundersøkelse blant rådgivere på alle landets kommunale grunnskoler med ungdomstrinn med 30 elever eller mer på tiende trinn, samt alle fylkeskommunale videregående skoler. Undersøkelsen ble gjennomført i slutten av januar og starten av februar 2018.

Utvalget besto av 910 skoler, og vi ba om svar fra én rådgiver per skole. Dette skulle være en rådgiver med ansvar for utdannings- og yrkesrådgivning. Vi fikk svar fra 602 av disse (66 prosent). Av de 910 skolene var 298 videregående skoler⁴. Rådgivere fra 228 av disse skolene (77 prosent) svarte. 612 skoler var skoler med ungdomstrinn. Rådgivere fra 374 av disse skolene (61 prosent) svarte.

Av de 602 som svarte, var det 42 rådgivere (7 prosent) som sa at de ikke kjente til lærekandidatordningen. Av disse var 30 rådgivere i ungdomsskolen og 12 i videregående. Disse ble ikke bedt om å svare på spørsmål om lærekandidatordningen, slik at i alt inngår 560 rådgivere i analysene, fordelt på 344 i ungdomsskolen og 216 i videregående skole. Disse utgjør 56 og 72 prosent av det opprinnelige utvalget av rådgivere fra henholdsvis ungdomsskolen og videregående skole.

Vi har undersøkt rådgivernes vurdering av og holdning til lærekandidatordningen, ved at de har tatt stilling til 12 utsagn om lærekandidatordningen. Denne datainnsamlingen ble gjort i januar-februar 2018.

Intervju av bedrifter/opplæringskontorer

Vi gjennomførte intervju med fem bedrifter og sju opplæringskontorer som hadde lærekandidater som de mottok tilskudd til over statsbudsjettets tilskuddsordning for lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov. Bedriftene og opplæringskontorene ble rekruttert ved at vi henvendte oss til fem fylkeskommuner i ulike landsdeler (Østlandet, Vestlandet og Nord-Norge), og ba om å få oppgitt bedrifter/opplæringskontorer som mottok det aktuelle tilskuddet.

Vi fikk oppgitt bedrifter/opplæringskontorer i fire av disse fylkene, og både Østlandet, Vestlandet og Nord-Norge er representert. Til sammen kontaktet vi 15 bedrifter/opplæringskontorer, og gjorde avtale om intervju. Intervjuene ble gjennomført over telefon i januar 2018. Da vi tok kontakt viste det seg at det ikke passet for to av disse og én bedrift mottok likevel ikke det aktuelle tilskuddet. Derfor ble det gjennomført 12 intervjuer og ikke 15 som planlagt.

I intervjuene stilte vi spørsmål om bedriftenes/opplæringskontorenes vurdering av tilskuddsordningen for lærlinger, lærekandidater og praksisbrevkandidater med særskilte behov, og noen spørsmål om deres vurdering av og holdning til lærekandidatordningen.

⁴ To av disse var skoler med både ungdomstrinn og videregående skole

Intervjuer av LO, NHO og Utdanningsforbundet

Vi gjennomførte intervjuer med en representant for hver av organisasjonene LO, NHO og Utdanningsforbundet. Disse organisasjonene har vært sentrale aktører i utviklingen av grunnkompetanse og lære kandidatordningen siden 1994, og vi har derfor intervjuet dem om deres holdning til og vurdering av lære kandidatordningen i 2018. Intervjuene ble gjennomført i februar 2018. Før intervjuene startet forsikret vi oss om at de vi intervjuet svarte på vegne av sin organisasjon.

Registerdata

Vi har analysert VIGO-registerdata for elever som begynte i videregående opplæring i august 2010, 2011 og 2012, altså for tre kull.

Disse dataene inneholder i hovedsak informasjon om elevenes kjønn og fødselsår og om deres prestasjoner (karakterer) og fravær fra tiende klasse i ungdomsskolen. Videre er det data om deres vei gjennom videregående, hvilket programområde de er elev/lærling/lære kandidat på til enhver tid, hvilke resultater de oppnår (karakterer) og om de fullfører og består de årstrinnene eller avbryter de før de er ferdige. Vi har fulgt elevene så lenge de har vært i videregående opplæring, i noen tilfeller helt frem til juni 2017.

Oppsummert om data

Vi har svar fra alle fylkeskommunene. Vi har fått grundige og fyllestgjørende svar på de aller fleste spørsmålene fra alle 18 fylkeskommuner. Vi er trygge på at vi gjennom denne spørreundersøkelsen har klart å fange fylkeskommunenes vurderinger og synspunkter omkring lære kandidatordningen, hvordan de praktiserer ordningen samt praksis og vurderinger av tilskuddsordningen til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater.

Vi har svar fra to av tre rådgivere. Med så høy svarprosent vurdere vi data som gode, og at vi gjennom denne undersøkelsen har klart å fange rådgivernes holdninger til lære kandidatordningen. Det er selvsagt mulig at det ikke er tilfeldig hvilke rådgivere som har svart og hvilke som ikke har svart, slik at det kan være skjevhet i datamaterialet. Når vi ser på svarene og den store enigheten blant rådgiverne, også på tvers av skoleslag, er vi likevel trygge på at vi på en god måte har klart å fange rådgivernes holdninger til lære kandidatordningen.

Vi har gjennomført tolv intervjuer med bedrifter/opplæringskontorer. Her har vi ikke vært på jakt etter det representative, men etter å få vurderinger om bl.a. tilskuddsordningen til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater, fra noen av de som bruker ordningen. Vi ville kanskje fått andre svar om

vi hadde snakket med andre bedrifter/opplæringskontorer. Den store samstemtheten blant bedrifter/opplæringskontor gjør oss imidlertid trygge på at vi har klart å fange vurderinger som er godt representert blant bedrifter som har lærekandidater og som mottar tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater.

Våre informanter i LO, NHO og Utdanningsforbundet har uttalt seg på vegne av sin organisasjon, slik at vi kan være trygge på at de synspunktene og vurderingene de har presentert, faktisk står for det disse organisasjonene mener.

Registerdata er komplette data for tre elevkull. Selv om det mangler verdier for noen elever på noen variabler, er dette datasettet nær komplett, slik at det vi finner i analysene av registerdata vil gi et godt og representativt for disse tre kullene.

Det hadde selvsagt vært ønskelig med informasjon fra lærekandidatene selv, men med den begrensede tidsrammen for denne studien ble det ikke mulig.

Som det fremgår over, bygger denne undersøkelsen på et omfattende, bredt og godt datagrunnlag, og det er vår vurdering at vi har belyst de ti problemstillingene som denne studien skulle belyse på en god og grundig måte.

Dersom man ønsker å foreta en helhetlig vurdering av lærekandidatordningens berettigelse, er imidlertid ikke denne studien tilstrekkelig. Da er det nødvendig også å samle inn data om og analysere overgang til arbeidsmarkedet for ungdom som har vært lærekandidater og bestått en kompetanseprøve. Først da kan man undersøke det som er den virkelige testen på verdien av lærekandidatordningen: Om lærekandidatene får seg jobb. Vår anbefaling er at en slik studie gjennomføres.

Del I

Evaluering av

lærekandidatordningen

3 Om lære kandidatordningen fra 1994 frem til i dag⁵

I dette kapitlet vil vi plassere *lære kandidatordningen* inn i en utdanningspolitisk og nærhistorisk kontekst.

Da Stortinget besluttet å innføre Reform 94 (Besl.O.nr.93 - 1992-93) innbefattet det også en ny formell kompetanseform på et nivå lavere enn yrkes- og studiekompetanse: *Dokumentert delkompetanse*. Formuleringen i §3 i Lov om videregående opplæring ble lydende: «*Den videregående opplæring skal normalt føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse, dokumentert delkompetanse eller annet avsluttet videregående opplæring*».

Kompetanseformen var ikke et forslag fra departementet. Da Stortinget behandlet stortingsmeldingen om Reform 94, *Kunnskap og kyndighet* (St.meld. nr. 33 1991-92), sa de at *dokumentert delkompetanse* skulle innføres som en tredje kompetanseform ved siden av studie- og yrkeskompetanse (Innst.S.nr. 200 1991-92: 10). Da departementet kom tilbake til Stortinget med forslag til lovendringer, inn gikk ikke dette (Ot.prp.nr.31 1991-92: 31). I sin behandling sørget Stortinget for at *dokumentert delkompetanse* kom inn i loven (Innst.O.nr. 80 1992-93: 9).

Denne utelatelsen av *dokumentert delkompetanse* fra departementet kan skyldes feil i saksbehandlingen, men det kan også ha vært resultat av et bevisst valg. Dersom det siste var tilfelle, indikerer dette at det var motstand i departementet mot ideen om at videregående opplæring også skulle kunne lede frem til et kompetansenivå lavere enn studie- og yrkeskompetanse. Én forklaring på en slik mulig motstand kan være at Reform 94 ble utarbeidet i departementet, mens dokumentert delkompetanse ble innført utenfra, og at reformnøytraliserende krefter (Lindblad 1980) oppsto i departementet.

⁵ Eifred Markussen har studert og forsket på delkompetanse, kompetanse på lavere nivå og grunnkompetanse, samt lære kandidat- og praksisbrevordning siden 1994, og har skrevet om utviklingen av fenomenet gjennom denne 24-års-perioden. Historien forandrer seg ikke, slik at noe av det som skrives i dette kapitlet er omhandlet i tidligere rapporter og artikler (Markussen 1994, 2000, 2009 og 2014b). Innholdet i fremstillingen og kronologien vil være den samme som i tidligere fremstillinger, men formuleringene er andre. Der teksten i dette kapitlet er identisk med tidligere tekst, er dette presentert som sitater med referanse. Hele fremstillingen er nå ført frem til 2018, mens forrige gang Markussen skrev om dette kunne fenomenet følges frem til 2014 (Markussen 2014b).

3.1 Motstand i arbeidslivet

I forbindelse med innføringen av Reform 94 oppnevnte KUF en arbeidsgruppe hvor LO, NHO, KS, Læreforbundet og Rådet for funksjonshemmede var representert. Oppgaven var å «utrede begrepet delkompetanse relatert til retten til videregående opplæring og voksenopplæring» (KUF 1994: 1). Innstillingen utformet noen prinsipper som skulle ligge til grunn for arbeidet med dokumentert delkompetanse. Et av disse var «Det bør ikke utvikles nye nasjonale yrkeskategorier under fagarbeidernivået» (KUF 1994: 10). Hele arbeidsgruppen støttet dette, bortsett fra representanten fra Rådet for funksjonshemmede (RFF) som mente «at det bør utvikles nye yrkeskategorier under fagarbeidernivå på hjelpearbeider-/assistentplan for å trygge stillingen i arbeidsmarkedet for delkompetente» (KUF 1994: 10).

I høringsrunden fikk prinsippet om ikke å innføre nye nasjonale yrkeskategorier under fagarbeidernivå støtte fra YS, LO, Læreforbundet, KS og Rådet for fagopplæring i arbeidslivet (RFA). I RFA var blant annet NHO og LO representert. FFO, Handikapforbundet, Statens utdanningskontor i tre fylker samt Arbeidsdirektoratet støttet synet til RFF.

Vi observerer et skille hvor arbeidslivets parter ikke ønsker nye nasjonale yrkeskategorier, mens organisasjoner/etater som arbeider med og for unge med problemer i skole og arbeidsmarked ønsker slike yrkeskategorier. (Markussen 2014b)

3.2 Den store hemmeligheten

Etter innføringen av Reform 94 ga KUF ut et informasjonshefte om videregående opplæring og de unges valgmuligheter: *Til deg som skal søke videregående opplæring*. I de fem første utgavene av heftet (KUF 1994-1996) ble det ikke informert om muligheten for å sikte mot dokumentert delkompetanse (Markussen 2000). Også informasjonen fra fylkeskommunene var mangelfull. I de første årene etter innføringen av Reform 94 informerte de bare i begrenset grad om dokumentert delkompetanse (Markussen 1996). Fra og med det femte reformåret informerte både departement og fylkeskommuner om kompetanseformen i større grad, men frem til da var dokumentert delkompetanse altså å betrakte som en «hemmelighet» i Reform 94 (Markussen 1996).

3.3 Fra delkompetanse til kompetanse på lavere nivå

Stortinget vedtok i 1998 ny opplæringslov (Besl.O.nr.68 1997-98) med virkning fra 1. januar 1999. Loven endret begrepet dokumentert delkompetanse til *delkompetanse*. Nå het det: «Den vidaregåande opplæringa skal føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller delkompetanse» (Opplæringslova 1998: §3-3).

I St. meld. nr. 32 (1998-99) *Videregående opplæring*, het det blant annet at det er viktig å fortsette å arbeide for

at elever på yrkesfaglige studieretninger som sikter mot delkompetanse, får mulighet til å gjennomføre siste del av opplæringen som lærling i bedrift, etter lov om fagopplæring i arbeidslivet og ny opplæringslov. Departementet er i dialog med partene i arbeidslivet med tanke på å foreslå for Stortinget en slik løsning i loven (St.meld. nr. 32 - 1998-99: 107).

Vi ser at KUF vurderte å foreslå en ordning med opplæring i bedrift som sikter mot delkompetanse, men formuleringen indikerer at de ikke ønsket å fremme dette forslaget før de har vært i dialog med partene. Én tolkning er at departementet ikke ville foreslå dette dersom arbeidslivets parter var uenige. Da Stortinget behandlet meldingen ble det likevel vedtatt at

Stortinget ber Regjeringa ta initiativ til at det på bransjenivå blir definert kompetansenivå, med tilhørende kompetansebevis, for elever og lærlingar som ikkje siktar mot fag- eller sveinebrev. Stortinget ber Regjeringa legge frem forslag om endring i opplæringsloven, slik at unge som har annen kompetanse (delkompetanse) som mål, kan teikne opplæringskontrakt» (Innst. S. nr. 246 - 1998-1999: 30).

Som ved innføringen av dokumentert delkompetanse i 1994, ser vi igjen at Stortinget strekker seg lenger enn departementet i arbeidet med å utvikle videregående opplæring til å passe for en større bredde av ungdomskullene.

Stortinget vedtok lovendring i juni 2000. Denne ble etterfulgt av en endring i forskrift til opplæringsloven, med virkning fra februar 2001. Markussen (2014b) har oppsummert hva disse endringene innebar:

- *«Lærekandidatordningen blir innført*
- *Begrepet delkompetanse ble erstattet med begrepet kompetanse på lavere nivå*
- *Unge med kompetanse på lavere nivå som mål innenfor et yrkesfag kunne nå tegne opplæringskontrakt som lærekandidat. Opplæringskontrakten er som lærekontrakten en avtale om opplæring i bedrift*
- *På slutten av opplæringen går de unge opp til en kompetanseprøve*
- *Bestått kompetanseprøve dokumenters med et kompetansebevis som viser hvilke deler av læreplanen han/hun har tilegnet seg kompetanse innenfor*
- *Lærekandidatordningen følger i hovedsak 2+2 modellen, men større eller mindre deler av opplæringen kan tas i bedrift. Lærekandidaten får opplæring i utvalgte deler av læreplanen. Denne kan tilpasses individuelt med utgangspunkt i den enkelte lærekandidats forutsetninger*

- *Med oppnådd kompetanse på lavere nivå kan man senere bygge videre på de kompetansemålene man har nådd for å kunne ta fag-/svennebrev»*

Det var nå etablert og formalisert en ordning hvor elever med svake eller manglende forutsetninger for å oppnå studie- eller yrkeskompetanse, kunne begynne i videregående opplæring og ha *Kompetanse på lavere nivå* som mål for utdanningen sin.

3.4 Grunnkompetanse

Både begrepet *delkompetanse* og *kompetanse på lavere nivå* har vært diskutert og kritisert.

Begge betegnelsene ble av mange oppfattet som stigmatiserende og negativt ladede begreper. Hvem vil være delkompetent og hvem vil ha kompetanse på lavere nivå? (Markussen 2014b).

Markussen m.fl. (2006) foreslo derfor i rapporten *Forskjell på folk - hva gjør skolen?* å endre betegnelsen til *grunnkompetanse*. GIVO-utvalget (se under omtalen av praksisbrev nedenfor) fremmet dette som utvalgets forslag. I stortingsmeldingen *...og ingen sto igjen* sa departementet at de ville «foreslå å endre betegnelsen kompetanse på lavere nivå til grunnkompetanse for å gjøre slik kompetanse mer attraktivt som mål for opplæringen» (St.meld. nr. 16 2006-2007: 84). En slik endring skjedde i 2011. Nå sier loven at «Den vidaregående opplæringa skal føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller grunnkompetanse» (Opplæringslova §3-3).

3.4.1 Andelen lærekandidater over tid har vært stabilt lavt

I de 18 kullene som startet i videregående opplæring i årene 1994-2011, har om lag 55-59 prosent av de som begynte på yrkesfag fullført og bestått videregående opplæring målt etter fem år. I den samme perioden har 30-40 prosent av de som begynte på yrkesfag enten strøket i minst et fag eller sluttet før de var ferdige (SSB 2017), dvs. de har ikke lykket med målsettingen for videregående opplæring.

Vi har sett på hvor stor andel av yrkesfagelevne som har vært lærekandidater i samme periode:

- Blant de som begynte i videregående opplæring på Østlandet i 2002, var 1,2 prosent av yrkesfagelevne lærekandidater i perioden 2002-2007 (Markussen m.fl. 2008).
- I vårsemesteret 2009 var det 957 løpende opplæringskontrakter, beregnet til 1,5 prosent av yrkesfagelevne i de to årskullene de i hovedsak var rekruttert fra (2005-2006-kullene) (Markussen m.fl. 2009).

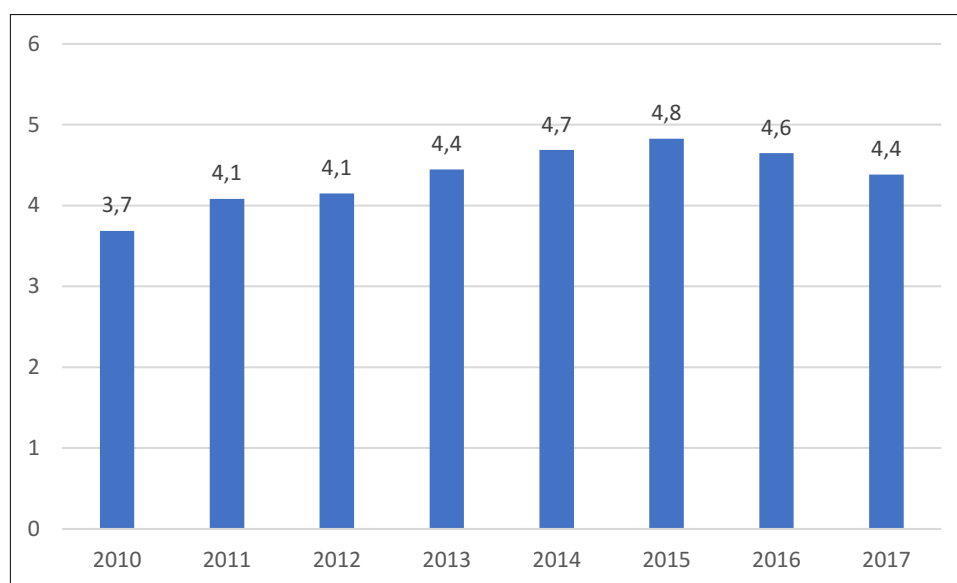
Etter 2010 har vi SSB-statistikk som viser utviklingen. Tabell 3.1 viser antall lære-kandidater i landet per 1.oktober fra 2010 til 2017 (SSB 2018).

Tabell 3.1. Antall lære-kandidater i Norge 2010-2017 (SSB 2018)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1311	1505	1612	1765	1916	2023	1984	1952

Tabell 3.1 viser at det har vært en jevn økning i antall lære-kandidater over denne åtteårsperioden, en økning fra 1311 til 1952 lære-kandidater.

Men selv om vi ser en økning i absolutte tall, kan det også være interessant å se dette i forhold til antall lærlinger.

Figur 3.1. Lære-kandidater i andel av summen av lærlinger og lære-kandidater i pe-rioden 2010-2017 (SSB 2018)

I figur 3.1 viser vi at andelen lære-kandidater beregnet av summen av lære-kandi-dater og lærlinger har vært relativt stabil fra 2010 til 2017. Vi observerer en jevn stigning fra 3,7 prosent i 2010 til 4,8 prosent i 2015. I 2016 og 2017 ser vi en liten nedgang til 4,4 prosent. Dette illustrerer at økningen i antall som tabell 3.1 viser, relativt sett ikke er like stor. Dette forklares av at det også har vært en økning i antall lærlinger i denne perioden fra litt over 34000 til nesten 43000. Det er likevel verdt å merke seg at det har blitt flere personer som er lære-kandidater, noe som betyr at flere vet hva dette er, både ungdommer, foreldre, rådgivere og bedrifter. Dette kan tenkes å bidra til ufarliggjøring og større aksept for ordningen.

Vår konklusjon er at sett i relasjon til den store andelen som ikke lykkes på yr-kesfag, er andelen lære-kandidater lav. Med bakgrunn i dette stiller vi oss kritiske til Riksrevisjonen, som er bekymret for at for mange blir lære-kandidater, og også for at ungdom som burde vært lærlinger er lære-kandidater: «*Det er risiko for at søkjarar med tilstrekkelege føresetnader for å fullføre vidaregåande opplæring med*

yrkeskompetanse, i staden blir rettleidde til å søke vidare opplæring som lærekandidat» (Riksrevisjonen 2016).

Dette reiser interessante spørsmål når man skal vurdere lærekandidatordningen både i et historisk og et dagsaktuelt perspektiv: Treffer ordningen målgruppen, og har målgruppen nytte av ordningen? Dette kommer vi tilbake til senere i rapporten.

3.5 Hvor står vi i dag?

Gjennomgangen over viser at fra introduksjonen av *dokumentert delkompetanse* i 1994 og frem til lærekandidatordningen ble formalisert i lov og forskrift, eksisterte det en motstand mot en formell yrkeskompetanse på et nivå lavere enn full yrkeskompetanse dokumentert med fag- eller svennebrev. I starten ser det ut til at denne motstanden til en viss grad kom fra departementet, men i særlig grad fra arbeidslivets parter, både organisasjoner for arbeidsgivere og arbeidstakere. Samtidig ønsket organisasjoner og etater som arbeidet med og for utsatte unge dokumentert delkompetanse velkommen.

Etter at lærekandidatordningen ble lov- og forskriftsfestet fra 2001 har det vært liten debatt om ordningen som sådan. Rekrutteringen til ordningen gir en indikasjon på hvordan ordningens vurderes. Vår vurdering er at ordningen brukes i liten grad når vi vurderer omfanget opp mot andelen yrkesfagelever som ikke består videregående opplæring.

Hvordan ordningen vurderes i dag sammenlignet med da den ble innført i perioden 1994-2001, er et empirisk spørsmål, og vi har derfor undersøkt dette, og vil senere i denne rapporten presentere ulike aktørers vurdering av ordningen per januar 2018.

3.6 Praksisbrevet

Når vi plasserer *lærekandidatordningen* inn i en utdanningspolitisk og nærhistorisk kontekst, hører det med også å nevne praksisbrevordningen.

GIVO⁶-utvalget⁷ leverte i 2006 en innstilling til kunnskapsministeren (Kunnskapsdepartementet 2006). Utvalget foreslo bl.a. å innføre *praksisbrev* som en «*videreutvikling og formalisering av lærekandidatordningen*» (Kunnskapsdepartementet 2006: 31). Både LO, NHO og Utdanningsforbundet var representert i utvalget, og forslaget om praksisbrev var enstemmig.

⁶ GIVO = Gjennomføring i Videregående Opplæring

⁷ Førsteforfatter av foreliggende rapport representerte NIFU i dette utvalget.

I St.meld. nr.16 (2006-2007) *...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring* gikk Kunnskapsdepartementet inn for forsøk med praksisbrev «*i noen fylkeskommuner i samarbeid med arbeidslivets parter*» (St.meld. nr.16, 2006-2007: 84). Deretter ville man ta stilling til om ordningen skulle innføres som en del av strukturen i videregående opplæring.

Praksisbrevutdanningen er toårig. Man starter rett etter ungdomsskolen, og hoveddelen av utdanningen skal foregå i bedrift. Det er laget læreplaner som er satt sammen av læreplanmål fra Vg1, Vg2 og Vg3 for de enkelte fagene. Praksisbrevkandidatene må ha full måloppnåelse i norsk, praktisk matematikk og samfunnsfag for yrkesfaglige utdanningsprogram. Den toårige utdanningen avsluttes med en praksisbrevprøve. Dersom man består, får man et praksisbrev. Det er mulig å bygge videre til fullt fag-/svennebrev.

Forsøk med praksisbrev ble gjennomført i Rogaland og Vestfold fra og med skoleåret 2007-2008 og i Akershus fra og med skoleåret 2008-2009, innenfor tre fag: tømrer, industriell matproduksjon og anleggsgartner. Forsøket ble evaluert, og det ble konkludert med at ordningen primært var blitt en alternativ vei til «*fagbrev for elever med et særdeles svakt skolemessig utgangspunkt*», og ikke «*det GIVO-utvalget anbefalte, dvs. kompetanse på lavere nivå, knyttet til en gjenkjennelig yrkeskompetanse i arbeidslivet*» (Høst 2011: 62).

Forsøksordningen med praksisbrevet ble forlenget noen ganger, men i dag har alle fylkeskommuner plikt til å ha tilbud om praksisbrev innen minst ett yrkesfaglig utdanningsprogram: «*Fylkeskommunen skal gi tilbud om praksisbrev*» (Opplæringslova §13-3).

Målgruppen for praksisbrevordningen er definert som

Elever fra grunnskolen som kan ha svake karakterer, høyt fravær, men som ikke har lærevansker eller særskilte opplæringsbehov, og som man antar over tid vil kunne oppnå kompetansemålene ved en mer praktisk opplæring i bedrift (Utdanningsdirektoratet 2017a).

Målgruppen for lærekandidatordningen er definert som:

Lærekandidatordningen er tilpasset de som ønsker videregående opplæring i bedrift, men som ikke har forutsetninger for å nå kravene til fag- og svenneprøven (Utdanningsdirektoratet 2015).

Begrunnelsen for å gjøre rede for praksisbrevet i en presentasjon av lærekandidatordningen, er at målgruppene for de to ordningene kan være overlappende, de er begge ordninger for elever med et svakt faglig utgangspunkt⁸. Det kan være grunn til å drøfte om det er behov for begge ordningene (jf. vurderingene fra NHO, LO og Utdanningsforbundet (kapittel 5.3)).

⁸ Markussen (2014b) har tidligere foretatt en grundig drøfting av målgruppe for de to ordningene

4 Praktiseringen av lærekandidatordningen

Tre av problemstillingene vi skal belyse (jf. kapittel 1) handler om praktisering av lærekandidatordningen i de ulike fylkeskommunene i landet:

1. Hvilke kriterier legger fylkeskommunene til grunn for utvelgelse av kandidater til lærekandidatordningen?
2. Hvordan samarbeider fylkeskommunene/skoler og bedrifter om opplæringen av lærekandidater, og hvem gjennomfører opplæringen?
3. I hvilken grad og omfang får lærekandidatene spesialundervisning, og hvordan finansieres den?

Som redegjort for i kapitlet om data har vi samlet inn data fra en rekke respondenter og informanter i denne studien. Analysene i dette kapitlet bygger på data samlet inn gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene. Se kapittel 2 om hvem som har besvart spørreundersøkelsen på vegne av fylkeskommunene.

4.1 Kriterier for å bli lærekandidat

Vi har undersøkt hvilke prinsipper eller retningslinjer fylkeskommunene har for hva som skal til for at en ungdom skal bli lærekandidat, og har avdekket at fylkeskommunene har ulike måter å rekruttere eller velge ut lærekandidater på. Noen hadde eksakte kriterier, andre noen retningsgivende prinsipper, mens andre sa at de ikke hadde noen retningslinjer.

4.1.1 Eksakte kriterier

Et eksempel på eksakte kriterier er en fylkeskommune som har definert fire kriterier for at en ungdom skal bli lærekandidat: Elever som har a) stryk i programfag, b) mer enn to stryk i fellesfag ved avslutningen av yrkesfaglig Vg2 (et annet fylke uttrykker eksplisitt at stryk i fag ikke er tilstrekkelig for å bli lærekandidat), eller c) at det vurderes at eleven vil ha behov for å redusere mål i Vg3-læreplanen. Et siste kriterium var at d) stillingen til lærekandidaten må være minst 50 prosent.

Flere fylker knytter det å bli lærekandidat nært opp mot spesialundervisning og individuell opplæringsplan (IOP). I et fylke er hovedregelen at for å være aktuell for ordningen, må ungdommen ha hatt spesialundervisning på videregående skole eller ha dokumentert psykiske eller fysiske vansker. Det må foreligge en dokumentasjon på at eleven ikke har mulighet til å tegne ordinær lærekontrakt pga. sine utfordringer. Et annet fylke sier at de hovedsakelig rekrutterer elever som har hatt IOP i ungdomsskolen, elever som har sosiale vansker, sliter psykisk, har lese- og skrivevansker, kognitive vansker, store konsentrasjonsproblemer, eller mer enn 2-3 fag som ikke er bestått. Om lag 80-90 prosent av lærekandidatene i dette fylket har uttalelse fra PPT. Et tredje fylke sier at de som blir lærekandidater primært er yrkesfagelever som har søkt gjennom særskiltinntaket 1.februar. Dette er elever som har rett til spesialundervisning, og opplæringen sikter mot planlagt grunnkompetanse. Et fjerde fylke i denne gruppen definerer målgruppen som unge som stor grad av tilretteleggingsbehov både faglig og sosialt. Lærekandidatene er en svært uensartet gruppe med store behov for tilrettelegging, som løses ved skreddersøm både i innhold og i arena, sies det.

Én begrunnelse som en fylkeskommune gir for disse kriteriene er at dette gir gode løsninger for elever som ikke har evne og forutsetninger til å nå fulle mål. En annen begrunnelse er at man bare vil ha «reelle» lærekandidater. Ordningen skal ikke være for personer som kan klare å oppnå fagbrev. En fylkeskommune nevner at de ønsket å skjerpe inn tidligere praksis, hvor enkelte bedrifter benyttet ordningen for elever som var skoleleie eller hadde stryk, og som senere siktet mot å avlegge ordinær fagprøve. Det understrekes fra et annet fylke at flest mulig ut fra sine forutsetninger og interesser skal nå lengst mulig mot en kompetanse som anerkjennes av arbeidslivet. For de fleste bør dette være full yrkeskompetanse, men for de som har et reelt behov, skal lærekandidatordningen brukes.

4.1.2 Generelle retningslinjer

Noen fylkeskommuner har utarbeidet «Håndbok for lærekandidatordningen» eller tilsvarende. Her er det ikke utformet eksplisitte prinsipper, men det redegjøres for hvilke retningslinjer som gjelder for praktisering av ordningen.

Mange fylker har som hovedkriterium for å bli lærekandidat at eleven ikke kan forventes å oppnå full kompetanse i form av fag-/svennebrev, men at så mange som mulig likevel skal greie å gjennomføre videregående opplæring og nå lengst mulig ut fra sine egne forutsetninger.

Disse kriteriene er begrunnet i en målsetting om så høy grad av måloppnåelse som mulig for den enkelte lærekandidat, og at utdanningen etter avlagt kompetan-

seprøve skal gi grunnlag for varig arbeid og yrkesutøvelse med utgangspunkt i arbeidslivets behov. Flere fylker har dette som utgangspunkt, men kan i noen tilfeller inngå opplæringskontrakt selv om målet er varig tilrettelagt arbeidsplass (VTA).

Én begrunnelse som en fylkeskommune gir for å ha retningslinjer for hvem som kan bli lærekandidat, er at man skal ha et kvalitetssikret system, slik at individets rettigheter ivaretas best mulig, både i de tilfellene hvor de er tatt inn i løp mot planlagt grunnkompetanse, men også hvor målet endres fra yrkeskompetanse til grunnkompetanse. Slik sikres at den enkelte får mulighet til å få tilrettelegging i opplæringsløpet sitt for å nå så langt som mulig.

Flere fylker svarer at de har satt et krav til at lærekandidaten må ha minst 50 prosent stilling for å etablere kontrakt, ellers vil verdiskapningsdelen og den samlede tiden i bedriften bli for liten – lærekandidatene skal tross alt delta i en produksjon. Det påpekes også fra et fylke at det er viktig at lærekandidatene har faglig og sosial arbeidsevne slik at de kan delta i bedriftens produksjon og miljø. Det er nødvendig at søkerens motivasjon er vurdert som tilfredsstillende i forhold til å gå inn i et opplæringsforhold med de rettigheter og plikter dette medfører, siden lærekandidatordningens mål er å sikre at det oppnås en sluttkompetanse som gir grunnlag for varig arbeid.

Flere understreker at opplæringen i hovedsak følger 2+2 modellen, dvs. at man blir lærekandidat etter to år i skole, gjerne i planlagte grunnkompetanseløp der potensielle lærekandidater identifiseres så tidlig som mulig. Men selv om dette er hovedmodellen, vektlegges det at det kan være andre veier inn. Dette kan bl.a. være elever som sliter med å gjennomføre skoleåret med bestått i alle fag, f.eks. pga. psykiske utfordringer. Muligheten for å omgjøre opplæringskontrakter til lærekontrakter og motsatt underveis i læreløpet påpekes av flere.

4.1.3 Følger skolene fylkets retningslinjer?

De aller fleste fylkene som har eksakte regler eller generelle retningslinjer for hvem som kan bli lærekandidat, sier at skolene i fylket kjenner og følger disse retningslinjene og hvordan fylket tenker og arbeider med lærekandidatordningen. Det varierer imidlertid i hvor stor grad fylkeskommunene mener at skolene skal følge og faktisk følger retningslinjene. Noen sier at skolene kjenner retningslinjene og følger dem til punkt og prikke, mens andre sier at de videregående skolene selv må vurdere på selvstendig grunnlag hvilke elever som bør søkes inn som lærekandidater, men at dette skjer i nært samarbeid med fagopplæringssetaten i fylkeskommunen.

4.1.4 Ingen retningslinjer

Noen fylker sier at de ikke har utformet prinsipper eller retningslinjer for hvem som kan bli lærekandidat. En begrunnelse er at alle ungdommer er unike, med ulike behov og muligheter, og at aktuelle kandidater må velges ut fra en individuell vurdering. En annen begrunnelse er at opplæring i skole og bedrift med reduserte kompetansemål er godt innarbeidet, fordi lærekandidatordningen og grunnkompetanse har vært brukt i mange år. Ungdomsskolerådgivere og opplæringskontorer er derfor godt kjent med mulighetene. Denne fylkeskommunen har også gjort grunnkompetanse søkbart og har innarbeidet rutiner for dette i sine søkerprosedyrer.

En tredje fylkeskommune som heller ikke har utformet retningslinjer sier at hvis man lager for tydelige bokser som sorterer ungdom inn eller ut av ordningen, vil man ikke få til den fleksibiliteten og skreddersømmen som en andel av hvert årskull trenger.

4.1.5 Stor variasjon

Vi ser altså stor variasjon mellom fylkeskommunene i hvordan de forstår og praktiserer lærekandidatordningen. Det er definert svært ulike kriterier for hvem som kan bli lærekandidat, og det rekrutteres svært ulike målgrupper til ordningen. Dette betyr at det er svært stor variasjon blant de som er lærekandidater, når det gjelder deres faglige forutsetninger.

Flere fylker knytter det å bli lærekandidat nært opp mot spesialundervisning og individuell opplæringsplan (IOP). Vi mener det er grunn til å stille spørsmål ved denne forståelsen og praktiseringen. Opplæringslovens §4.1 sier at «*Lærekandidat er etter denne lova den som har skrive ein opplæringskontrakt med sikte på ei mindre omfattande prøve enn fag- eller sveineprøve*». Dette er ikke definert som spesialundervisning, og ordinære lærekandidater har ikke IOP. De skal imidlertid ha en plan som viser deres opplæringsmål, i noen fylker kalt tilpasset individuell lærekandidatplan. Men lærekandidater kan, dersom de ikke får tilfredsstillende utbytte av opplæringstilbudet definert i sin tilpassede individuell lærekandidatplan, ha rett til spesialundervisning (Utdanningsdirektoratet 2017a, 2017b, Opplæringslova §4-2). Når lærekandidater får spesialundervisning skal de ha en IOP. Lærlinger og praksisbrevkandidater har ikke rett til spesialundervisning.

De fleste lærekandidater har sannsynligvis, slik vi tolker fylkeskommunene, små muligheter for å oppnå full yrkeskompetanse, mens i noen fylkeskommuner er det sannsynlig at noen unge med mulighet for å klare fagprøven er lærekandidater. Målgruppen for lærekandidatordningen er «*de som ønsker videregående opplæring i bedrift, men som ikke har forutsetninger for å nå kravene til fag- og svenneprøven*» (Utdanningsdirektoratet 2015). Når ordningen av noen brukes for unge

som har muligheter for å oppnå fag-/svennebrev, tyder det på «feil» bruk av ordningen.

Denne variasjonen i praktisering av lærekandidatordningen illustrerer at unge med svake skolefaglige forutsetninger tilbys ulike løsninger og muligheter i ulike fylker. For det første varierer det hvem som faktisk skal få tilbud om å være lærekandidat, men mer overordnet er det også ulik forståelse av hvordan alle skal få lov til å utnytte sine egne evner og talenter til fulle og å nå så langt det er mulig for den enkelte.

4.2 Opplæringen av lærekandidater

4.2.1 Fylkeskommunes rolle når en ungdom blir lærekandidat

Vi har undersøkt hvilken rolle fylkeskommunene spiller i tilrettelegging av opplæringen, f.eks. ved inngåelse av kontrakt og utarbeiding av en tilpasset/reduisert læreplan, eller formidling av kontakt med bedrifter.

De fleste fylkeskommunene ga en kort beskrivelse av dette. Det knappeste svaret var at vi «*Bistår og gir råd overfor søker/opplæringsbedrift*». De tre nedenstående svarene er imidlertid mer typiske for fylkeskommunenes svar:

Vi både informerer og veileder bedrifter og skoler. Vi holder kurs for veiledere/instruktører i bedriftene om oppfølging, tilrettelegging, kommunikasjon og tilpassede individuelle planer (TLKP).

Faglærere hjelper til med utarbeidelse av IOP. Fylkeskommunen er aktiv i hele formidlingsløpet, med informasjon til bedrift, evaluering, kontrakter m.m. Det er et nært samarbeid med aktuelle bedrifter/opplæringskontor om den enkelte opplæringskontrakten.

Fylkeskommunen har krav om at det sendes inn en individuell lærekandidatplan før opplæringskontrakten blir godkjent. Bedriften kan få mal av fylkeskommunen for å utarbeide en slik plan. Hvis de trenger hjelp utover dette, hjelper skolen eller fylkeskommunen til. Elever som inngår opplæringskontrakt vil ofte ha vært der i tilrettelagte løp og det vil allerede foreligge opplæringsplaner bedriften kan arbeide videre med.

Andre fylkeskommuner utdyper og gir grundigere beskrivelse av sitt arbeid. En fylkeskommune forteller at de har opprettet en stilling som har ansvar på å utvikle lærekandidatordningen i samarbeid med skolene, og for direkte oppfølging av lærekandidater i enkeltstående bedrifter. Fylkeskommunen gjennomfører møter med koordinator for spesialundervisning, PPT, involverte lærere og opplæringskontorer på alle de videregående skolene i november året før det skal søkes

om/formidles til lærekandidatplass. Møtet gjelder samarbeid om søkere til opplæringskontrakt, og hver enkelt elev drøftes. Skolen opplyser blant annet om elevens forutsetninger, progresjon i yrkesfaglig fordypning, muligheter for læreplass, og om eleven planlegger å søke opplæringskontrakt gjennom et opplæringskontor. Det avtales videre tiltak, samarbeid om yrkesfaglig fordypning og møter med bedrifter med mål om formidling og en god overgang til læretiden. I noen tilfeller deltar fylkeskommune på møter med skolen, elever og familie for å informere om, og «normalisere» dette tilbudet om nødvendig. I vårsemesteret jobber fylkeskommunen videre med formidlingen. Det fattes vedtak om spesialundervisning for de som skal ha det. Fylkeskommunen kan også være behjelpelig med å utarbeide og kvalitetssikre søknad om tilskudd fra Utdanningsdirektoratet over statsbudsjettets kap 225 post 70.

En annen fylkeskommune sier at i utgangspunktet er det ikke fylkeskommunen sentralt, men skolenes ansvar, å identifisere de som kan ha behov for et lærekandidatløp. Derfor vektlegges det at det skal være god kjennskap til lærekandidatordningen i hele kollegiet på skolene, og derfor har fylket en kontaktperson for lærekandidatordningen ved skolene. Rådgivere skal selvsagt kjenne til ordningen, men også lærere nær elevene, så som kontaktlærer, faglærere og avdelingsledere. Kontaktpersonen for lærekandidatordningen ved skolen skal bidra til å sikre tilstrekkelig god kunnskap i kollegiet. Det kan være andre som tar initiativ til at en ungdom kan bli lærekandidat, f.eks. den fylkeskommunale Oppfølgingstjenesten (OT) når en ungdom er utenfor videregående opplæring. Det kan også være lærebedriften, dersom den har en lærling som bedriften mener ikke har mulighet til å oppnå fag-/svennebrev. Slike lærlinger har ofte svært svake karakterer og også stryk eller ikke vurdering (IV) i enkelte fag. Fylkeskommunen kan da bidra i arbeidet med å konvertere fra lærekontrakt til opplæringskontrakt.

Vi har altså sett at det varierer hvordan fylkeskommunene beskriver sitt arbeid med å tilrettelegge og bistå i arbeidet med å etablere opplæringskontrakter og få de unge inn i et lærekandidatløp. Femten av fylkeskommunene gir relativt korte svar (fire av disse er sitert over), mens tre gir lange utdypende beskrivelser av prosessen (to av disse er omtalt over).

Vår konklusjon er at det ser ut til å være stort sammenfall i det arbeidet fylkeskommunene gjør med å tilrettelegge og bistå i arbeidet med å få lærekandidatene ut i bedrift. Fylkeskommunene veileder og gir råd, de sørger for informasjon om ordningen til ulike parter, de jobber for å skaffe lærekandidatplasser i bedriftene, de fatter vedtak om spesialundervisning, de bistår i å søke tilskuddsmidler fra Utdanningsdirektoratet og de kvalitetssikrer opplæringen. Nedenstående svar fra en fylkeskommune kan stå som en god oppsummering av det vi oppfatter som essensen i det fylkeskommunene forteller om sin innsats:

Fylkeskommunen har spisskompetanse på ordningen. Rådgivere ved seksjon fag- og yrkesopplæring følger opp og veileder både skoler, foresatte, opplæringskontor og bedrifter gjennom opplæringsløpet. Fylkeskommunen sin jobb er å kvalitets-sikre opplæringen, tilpasset læreplan og at ungdommen får sine rettigheter oppfylt i henhold til opplæringsloven.

4.3 Samarbeid mellom fylkeskommuner/skoler og bedrifter om opplæringen

Vi har sett på om det foregår noe samarbeid mellom fylkeskommunen/skolene og lærebedriftene om den daglige opplæringen av lærekandidatene, og bedt fylkeskommunene, gitt at slikt samarbeid pågår, å beskrive dette.

Også her er det variasjon mellom fylkeskommunene. De formulerer det ulikt, men realiteten er at i tretten av de atten fylkeskommunene foregår det ikke noe samarbeid mellom fylkeskommunene/skolene og bedriftene om den daglige opplæringen av lærekandidatene. Noen av fylkeskommune svarer ganske enkelt «nei» på spørsmålet. Andre forklarer at de jobber aktivt med lærekandidatene til de er formidlet (jf. teksten over), men at «den daglige opplæringen er det bedriftene som har ansvaret for». Andre tar noen forbehold, og sier at de kan bistå ved behov «men dette vil være ad hoc i forhold til den enkelte lærekandidaten». Flere av fylkeskommunene understreker at den daglige oppfølgingen skjer gjennom opplæringskontorene.

De fem øvrige fylkeskommunene (fylkesadministrasjonen), involverer seg til en viss grad i opplæringen. To fylkeskommuner sier at de fungerer som rådgivere for opplæringskontorene, og er slik hovedsakelig indirekte involvert i opplæringen av lærekandidatene etter at de er formidlet. En tredje peker på at de har ansvar for den daglige opplæringa av lærekandidatene, og at dette sikres gjennom fylkeskommunens oppfølgingsrutiner. Den fjerde peker på at fylkeskommunen har et veiledningsansvar, og at de derfor avlegger halvårlige veiledningsbesøk i opplæringstiden på bedrifter utenom opplæringskontor, mens bedrifter i opplæringskontor i stor grad ivaretas av opplæringskontoret. Også den femte fylkeskommunen forteller at de besøker lærebedrifter som ikke er tilsluttet opplæringskontor og gjennomgår bl.a. opplæringsdokumentasjon. Lærekandidaten er deltaker på disse møtene sammen med bedriften.

Vi kan konkludere at fylkeskommunene, med noen få unntak, ikke involverer seg i opplæringen av lærekandidatene etter at de er formidlet. De overlater dette ansvaret til bedriftene og opplæringskontorene. Noen sier at de stiller opp ved behov. Noen få fylkeskommuner sier at de har og tar et oppfølgingsansvar ved å gjennomføre bedriftsbesøk på bedrifter utenom opplæringskontorer.

4.3.1 Hvem står for opplæringen av lærekandidatene?

Vi undersøkte om det forekommer at andre enn veilederne/instruktørene har helt eller delvis ansvar for den konkrete daglige opplæringen av lærekandidatene.

Samtlige fylkeskommuner svarer nei på dette spørsmålet, og en av fylkeskommunene understreker at «*Opplæringsansvaret for lærekandidater ligger hos lærebedriften. Opplæringsloven er tydelig på at det er en eller flere instruktører som forestår opplæringen*». Noen fylkeskommuner kommenterer at dersom lærekandidaten har enkeltvedtak om spesialundervisning, kan en lærer fra en videregående skole gi opplæring i et eller flere fellesfag.

4.3.2 Type bedrift hvor lærekandidater med særskilte behov har sin opplæring

I de fleste fylkene har majoriteten av lærekandidatene opplæringskontrakt med en ordinær bedrift. Dette begrunnes med at opplæring som lærekandidat skal gi grunnlag for yrkesutøvelse og varig arbeid. Noen har imidlertid opplæringen sin i bedrifter for varig tilrettelagt arbeid (VTA-bedrift). I én fylkeskommune er majoriteten av lærekandidatene i VTA-bedrifter, i en annen gjelder dette halvparten. De fleste oppgir ikke hvor stor andel som er i VTA-bedrifter, men blant fem fylkeskommuner som gjør det, varierer andelen fra seks til 38 prosent.

4.4 Spesialundervisning for lærekandidater

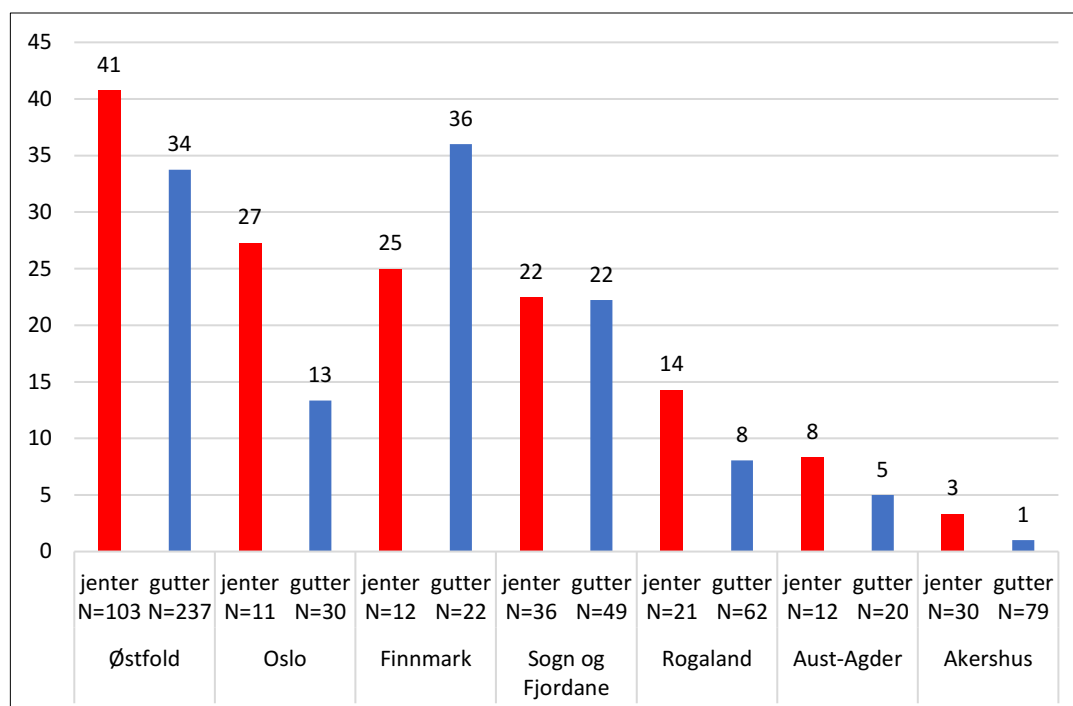
Lærekandidater har en læreplan med reduserte mål, men dette ansees som deres ordinære læreplan. Det er denne som angir hvilke læreplanmål de skal nå. Dersom de ikke har tilfredsstillende utbytte av dette ordinære opplæringstilbudet har de rett på spesialundervisning (Utdanningsdirektoratet 2017a, 2017b, Opplæringslova §4-2). Da skal de ha enkeltvedtak og en individuell opplæringsplan (IOP).

Gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene kartla vi omfanget av spesialundervisning etter enkeltvedtak blant lærekandidater. Vi fant at bare sju av landets fylkeskommuner hadde lærekandidater med spesialundervisning etter enkeltvedtak: Østfold, Akershus, Oslo, Aust-Agder, Rogaland, Sogn og Fjordane og Finnmark⁹. I disse fylkeskommunene var det til sammen 724 lærekandidater og 171 hadde spesialundervisning (24 prosent) (Ikke vist i tabell).

Av disse 171 lærekandidater med spesialundervisning var 122 fra Østfold, altså 71 prosent. Nest størst andel hadde Sogn og Fjordane med 11 prosent av disse 171 (19 personer). Bare to prosent (4 personer) av alle lærekandidatene med spesialundervisning kom fra Akershus.

⁹ Vi har ikke fått tall fra Telemark og Trøndelag

Vi har, gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene, sett på hvor stor andel av lære kandidatene i de enkelte fylkeskommuner som hadde spesialundervisning etter enkeltvedtak, og skilt mellom gutter og jenter. Figur 4.1 viser at 41 prosent av jente-lærekandidatene i Østfold har spesialundervisning etter enkeltvedtak, mens dette gjelder 34 prosent blant guttene. Også i Oslo, Finnmark og Sogn og Fjordane har mellom 20 og 30 prosent av jente-lærekandidatene spesialundervisning, men vi ser at det totale antallet lærekandidater i disse fylkene er lavt, slik at det er ikke mange personer dette dreier seg om. I Oslo er det f.eks. bare sju lærekandidater som har spesialundervisning. I Østfold og Finnmark har om lag hver tredje gutte-lærekandidat spesialundervisning.

Figur 4.1. Andel av lærekandidatene som har spesialundervisning.

I andre enden av skalaen ser vi at svært lave andeler av lærekandidatene har spesialundervisning, i Akershus bare tre og en prosent blant henholdsvis jenter og gutter. I antall dreier dette seg om en gutt og en jente. Vi ser også at i alle de sju fylkene – med unntak for Finnmark – er det større andeler lærekandidater med spesialundervisning etter enkeltvedtak blant jentene enn guttene.

Vi ser altså et svært ulikt volum på spesialundervisning etter enkeltvedtak blant lærekandidater i landets fylkeskommuner, fra ni fylkeskommuner hvor dette ikke forekommer til Østfold hvor 122 av de 340 lærekandidatene (36 prosent) har spesialundervisning.

4.4.1 Omfang av spesialundervisning for lærekandidater

Vi har, gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene, undersøkt omfanget av spesialundervisning etter enkeltvedtak i de sju fylkeskommunene som har oppgitt at det gis spesialundervisning til lærekandidater. Vi ba fylkeskommunene oppgi gjennomsnittlig antall uketimer spesialundervisning for lærekandidatene.

Tabell 4.1. Gjennomsnittlig antall timer spesialundervisning per uke

		Timer i snitt	Antall lærekandidater
Akershus	Gutter	6	1
	Jenter	6	1
Oslo	Gutter	9,5	4
	Jenter	9	3
Aust-Agder	Gutter	5	1
	Jenter	0	1
Rogaland	Gutter	8	11
	Jenter	6,3	8
Sogn og Fjordane	Gutter	8,5	8
	Jenter	10	3
Finnmark	Gutter	8,4	5
	Jenter	4	3
Alle	Gutter	8,2	30
	Jenter	6,7	19

Tabell 4.1 viser at det gjennomsnittlige timetallet for spesialundervisning er høyere for gutter enn jenter med unntak for Sogn og Fjordane. Timetallet for guttene varierer mellom 5 og 9,5 timer, og for jentene mellom ingen og ti timer. I gjennomsnitt får guttene i de seks fylkene 1,5 timer mer spesialundervisning enn jentene.

4.4.2 Finansiering av spesialundervisning for lærekandidater

Vi undersøkte hvordan spesialundervisning for lærekandidater finansieres i de ulike fylkeskommunene (gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene). Her har vi avdekket en betydelig og svært interessant variasjon.

Fjorten fylkeskommuner sier at de søker om «Tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov» over kapittel 225, post 70 i statsbudsjettet, hvor det gis tilskudd til ekstra personellressurs for å bistå lærekandidatene (i det følgende omtalt som Post 70-midler).

Tre av disse 14 fylkeskommunene benytter ikke egne fylkeskommunale midler i tillegg, dvs. at de bare bruker Post 70-midler.

Elleve av de fjorten fylkeskommunene kombinerer tilskuddsmidler og egne midler. En sier at man i noen tilfeller bruker lokalt gitt ekstratilskudd, som finansieres over de ordinære tilskuddsmidlene til lærebedrifter. En annen bruker Post 70-midler for noen få av lærekandidaten med særskilte behov. For lærekandidater som har store utfordringer gir fylkeskommunen bedriftene støtte fra egne fylkeskommunale midler. Nok en fylkeskommune sier at de bruker Post 70-midler etter individuell vurdering, men at de også benytter også egne fylkeskommunale midler som fordeles til alle lærekandidater. Dette er politisk bevilgede midler til kjøp av plass. To fylkeskommuner bruker fylkeskommunale midler til å forskuttere Post 70-midler, en av disse presiserer at de ikke forlanger refusjon ved manglende eller redusert statlig bevilgning. En annen fylkeskommune støtter også bedriftene med egne midler, og begrunner dette med lærekandidatenes reduserte evne til verdiskapning.

Tre fylkeskommuner sier at de kun benytter egne fylkeskommunale midler til å finansiere spesialundervisning for lærekandidater.

Den ene av disse påpeker at Post 70-midlene har andre bestemmelser enn de som gjelder for spesialundervisning. Det betyr bl.a. at Post 70-midler har begrensninger som gjør at lærekandidater ikke nødvendigvis får et potensielt behov for spesialundervisning oppfylt gjennom denne tilskuddsordningen. Post 70-midlene skal gå til "ekstra personellressurs", men berører ikke innholdet i og formen på undervisningen. En annen begrensning er at tilskuddssatsen for Post 70-midlene avhenger av antallet søknader, slik at tilskuddet kan avkortes. Det er ikke tillatt for spesialundervisningsmidler, sier denne fylkeskommunen og referer til lovverket:

At spesialundervisning skal givast som ein rett til den enkelte, vil seie at eit opplæringstilbod på det minstenivået lova nemner, blir halde utanfor den fridommen kommunane har til å gjere økonomiske prioriteringar. Kommunen eller fylkeskommunen kan da ikkje lovleg avstå eit krav om spesialundervisning med den grunngevinga at det ikkje er sett av midlar til dette i kommunebudsjettet. (Merknader til §5-1 i Ot.prp. nr. 46 (1997-98))

Konklusjonen til denne fylkeskommunen er at for å sikre at lærekandidatene får oppfylt sitt behov for og rett til spesialundervisning, så må deres spesialundervisning finansieres av egne midler innenfor fylkeskommunens rammer.

En annen av fylkeskommunene påpeker at Post 70-midlene kun kan anvendes til tilrettelagt opplæring i bedrift og ikke til spesialundervisning. Lærekandidaters spesialundervisning må derfor finansieres på samme måte som for elever i videregående skole som får spesialundervisning etter Opplæringslovens § 5, dvs. med egne fylkeskommunale midler. Det påpekes at retningslinjene fra Utdanningsdirektoratet ikke er så tydelig som tidligere på at Post 70-midlene kun kan anvendes

til tilrettelagt opplæring i bedrift. De minner også om at Utdanningsdirektoratet tidligere har pekt på at tildelingen av Post 70-midler er budsjettstyrt og kan avkortes, og av den grunn ikke er egnet til spesialundervisning, som krever enkeltvedtak om de konkrete tiltak som skal imøtekomme behov for spesialundervisning. Tilsvarende kan ikke fylkeskommunen avkorte spesialundervisningsmidler eller lovlig avslå et krav om spesialundervisning med henvisning til dårlig økonomi.

Vi ser altså at 14 fylkeskommuner bruker midler bevilget over «Tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov» over kap 225 post 70 i statsbudsjettet, for å finansiere spesialundervisning for lærekandidater.

Retningslinjene for dette tilskuddet sier at *«Tilskuddet kan gis til lærebedrifter som har ansvar for lærlinger, praksisbrevkandidater eller lærekandidater under 25 år. Tilskuddet skal kun brukes til ekstra personellressurs»*. (Utdanningsdirektoratet 2017c). Retningslinjene sier ikke noe om at disse midlene kan brukes til spesialundervisning. Det som kan forklare at dette kan forstås som spesialundervisning er at målgruppen er definerte som *«lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater som ikke har eller ikke kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet»* (Utdanningsdirektoratet 2017c). Dette er samme formulering som brukes for å definere behov for spesialundervisning. Det heter også i de samme retningslinjene at lærekandidater kan ha krav på spesialundervisning, men dette gjelder ikke lærlinger og praksisbrevkandidater. Vår vurdering er derfor at det, slik tre fylkeskommuner peker på, ikke er intensjonen med Post 70-midlene at de skal brukes til spesialundervisning.

Dette betyr altså, gitt at denne forståelsen er korrekt, at 14 av 18 fylkeskommuner bruker disse tilskuddsmidlene i strid med retningslinjene. Når nesten all fylkeskommunene tolker regelverket slik og bruker disse midlene på denne måten, tyder det på at retningslinjene er svært uklare, og at det trengs en gjennomgang og tydeliggjøring av retningslinjene.

5 Holdninger til lærekandidatordningen

Som nevnt i innledningen skal vi også belyse en problemstilling som handler om holdninger til lærekandidatordningen:

7. Hvordan er holdningene til lærekandidatordningen på nasjonalt nivå, i fylkeskommunene og blant rådgivere i grunnskolen og videregående skole?

Herunder to delproblemstillinger:

- i. I hvor stor grad blir ungdom med tilstrekkelige forutsetninger for å fullføre med yrkeskompetanse veiledet inn i lærekandidatordningen, og i hvor stor grad blir ungdom uten tilstrekkelige forutsetninger for å fullføre med yrkeskompetanse veiledet inn i ordinære løp mot full yrkeskompetanse?
- ii. Tyder dette på at lærekandidatordningen brukes i for stor eller for liten grad?

Som redegjort for i kapitlet om data har vi samlet inn data fra en rekke respondenter og informanter i denne studien. Analysene i dette kapitlet bygger på data samlet inn gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene, spørreundersøkelse blant rådgivere i ungdomsskole og videregående skole, intervjuer med representanter for LO, NHO og Utdanningsforbundet, samt intervjuer med bedrifter som har lærekandidater.

Vi vil i det følgende presentere holdningene til lærekandidatordningen i disse fire ulike aktørgruppene hver for seg, før vi foretar en sammenfattende drøfting av holdningene til de ulike gruppene. Vi starter med å se nærmere på hva fylkeskommunene mener om lærekandidatordningen.

5.1 Fylkeskommunenes vurderinger av lærekandidatordningen

Vi presenterte ni ulike utsagn om lærekandidatordningen¹⁰, og ba fylkeskommunene om å ta stilling til disse utsagnene.

¹⁰ Om undersøkelsen blant fylkeskommunene og data fra denne undersøkelsen, se kap 2 om data. Der redegjør vi også hvem som har svart på vegne av fylkeskommunene.

Utsagn 1: Lærekandidatordningen kan bli en for lett vei gjennom videregående opplæring for ungdom som egentlig kunne klart fagbrevet

Fylkeskommunene er uenige i dette utsagnet. De kommenterer utsagnet med uttalelser som:

Det er ingen hos oss som får mulighet til å bli lærekandidat hvis elevens reelle mulighet er å oppnå full kompetanse.

Vi kjenner oss ikke igjen i utsagnet. Det antas å komme fra personer som ikke kjenner til hva en yrkesfaglig utdanning opp til fagarbeidernivå innebærer.

Gitt at våre ambisjoner på vegne av elevene var lave, så kanskje. Men det er min opplevelse at både vi og skolene våre hele tiden jobber for å strekke elevene våre lengst mulig mot fullført og bestått yrkeskompetanse.

De færreste ser på dette som en lett utvei, men kanskje den eneste løsningen i nuet. Det var dette som skulle til for at de skulle føle mestring igjen.

Ungdom som er gjennom denne ordningen har i stor grad reelle tilretteleggingsbehov.

En fylkeskommune utdyper ytterligere. De sier at de ikke har grunnlag for å tro at ungdom velger lærekandidatløp som en lettveit vei. De mener at det oftere er

motstand hos unge mot slike løp, fordi det neppe gir status å ikke mestre full kompetanse i videregående opplæring. De fleste vil ikke skille seg ut, og det kan være en tapsopplevelse og forbundet med nederlagsfølelse å akseptere at man ikke klarer et ordinært løp.

Denne fylkeskommune sier at de i stedet opplever at det hender at skolen

mener lærekandidatordningen er en for lett vei og oppmuntrer svakt presterende elever til å gå for full kompetanse og et lærlingløp. I slike tilfeller kommer gjerne en opplæringskontrakt som en akutt redningsaksjon ved overgangen fra Vg2 til Vg3.

Denne fylkeskommunen viser til at riktignok klarer enkelte lærekandidater seinere å ta fag-/svennebrev.

For noen handler det om modning og motivasjon, og flere av lærekandidatene opplever en "oppblomstring" og en mestring i bedrift som de aldri har opplevd i skolen. Det resulterer noen ganger i bedre resultater enn forventet, og for et mindretall såpass gode at fullt fag-/svennebrev er realistisk, enten som lærling eller praksiskandidat. Det handler altså ikke om at man i utgangspunktet valgte en for

lettvint vei, men om at det skjer mye med ungdommer, både modnings- og motivasjonsmessig, over noen år. Denne muligheten til seinere å oppnå fag-/svennebrev er viktig å formidle til den unge - og til foresatte - slik at de vet at et lærekandidatløp ikke behøver å være en endestasjon.

Oppsummert: Vi ser at fylkeskommune, så godt som samstemt, er uenig i at ungdom velger lærekandidatordningen som en lettvint vei. Både fylkeskommunene og ungdommene selv ønsker at de unge skal nå lengst mulig, og derfor velger de aller, aller fleste som har forutsetninger for det, å gå for fullt fagbrev.

Utsagn 2: Ungdom med så svakt faglig grunnlag fra ungdomsskolen at de ikke har forutsetninger for å klare full yrkeskompetanse, burde få tilbud om å bli lærekandidat og ikke lærling

Ti av fylkeskommunene sier seg enig i utsagnet uten noen nærmere begrunnelse eller utdyping. Andre fylkeskommuner nyanserte standpunktet sitt. En av de fylkeskommunene som er enige begrunner dette med at alle elever har krav på tilpasset opplæring, og for elever med for svake forutsetninger til å klare fag-/svennebrev, vil lærekandidatordningen ofte være et godt alternativ.

En forutsetning er at det er et planlagt opplæringsløp, der man identifiserer behovet så tidlig som mulig. Det skjer dessverre ikke alltid. Viktig i denne sammenheng er at ungdomsskolen har kjennskap til ordningen når deres elever skal over i den videregående skolen. Samhandling mellom de to skoletrinnene er nødvendig, og IKO-modellen bør brukes som verktøy i dette arbeidet.

En annen fylkeskommune som er enig i utsagnet, begrunner dette med at det er for mange elever i Vg1 og Vg2 som holdes for lenge mot mål om full kompetanse. De mener at «flere elever i videregående skole bør så raskt som mulig få tilgang til grunnkompetanse og gjennom det øke antall timer i yrkesfaglig fordypning».

Et par fylkeskommuner sier seg delvis enig i utsagnet. De begrunner dette med at de ser at en del ungdom med svake resultater fra ungdomstrinnet får en opptur på yrkesfag i videregående. Derfor mener de at så mange som mulig skal satse på full kompetanse i Vg1, og heller endre til grunnkompetanse når man ser at det er nødvendig. Samtidig sier de at det er viktig at de elevene som har for høy mestringstro, blir realitetsorientert og veiledet til å gå for et planlagt grunnkompetanseløp.

En tredje fylkeskommune er uenig i utsagnet og begrunner det med at det kan være ulike årsaker til at ungdom har svakt faglig grunnlag fra ungdomsskolen, og at det derfor ikke er riktig å bruke ungdomsskoleresultatene som grunnlag for å

vurdere om lærekandidatordningen skal benyttes. Det er oppnådde resultater i løpet av videregående skole som må danne grunnlaget for en vurdering av dette.

Oppsummert: De fleste fylkeskommunene er enig i utsagnet, mens et par er delvis enig og en er helt uenig. Begrunnelsen for de som er enige er at alle har krav på tilpasset opplæring, og for elever med for svake forutsetninger til å klare fag-/svennebrev, vil lærekandidatordningen ofte være et godt alternativ. De som er uenige mener at en del ungdommer får en oppvåkning når de begynner i Vg1, og det kan være for tidlig å peile dem inn på grunnkompetanse og lærekandidatordningen før de har fått prøvd seg i videregående.

Utsagn 3: Lærekandidatordningen blir for mye brukt

Sytten av de 19 fylkeskommunene er uenige i utsagnet. Mange av dem sier at det er tvert imot, lærekandidatordningen blir for lite brukt.

En av fylkeskommunene som er uenig i utsagnet sier at *«mange elever har fått et unødvendig kronglete opplæringsløp som følge av urealistiske forventninger og målsettinger, og i noen tilfeller fører dette til at de slutter»*. En annen fylkeskommune vektlegger det samme når de sier at *«Det er fortsatt alt for mange ungdommer som ønsker å starte med blanke ark. Vår erfaring er at det stort sett skjærer seg»*.

En annen fylkeskommune viser til at innværende skoleår søkte 12 elever opplæring som lærekandidat, hvilket utgjør snaut to prosent av et årskull i fylket. Med grunnlag i disse tallene mener de at lærekandidatordningen er for lite brukt. De bygger også på at det gjennomføres et betydelig tilretteleggingsarbeid i ungdomsskole og videregående skole, herunder spesialundervisning. *«Disse behovene for tilrettelegging synes å være vekk når eleven skal søke læreplass»*.

En annen av de fylkeskommune som er uenige i utsagnet sier

Per i dag har vi ikke oppbygget gode nok systemer i overgangen fra elev til lærekandidat, som krever mere innsats enn den ordinære formidlingen til lære. Lærekandidatordningen som mål må komme mye mer i fokus i et helhetlig 4-årig opplæringsløp for de som går mot planlagt grunnkompetanse, for alle involverte innen opplæring og lokalt næringsliv, og formidlingen til ordningen må starte tidlig i opplæringsløpet. Det må skapes fokus på økt sluttkompetansebevissthet for denne gruppe elever.

Den ene fylkeskommunen som er enig i utsagnet sier at de har hatt fokus på dette de siste årene fordi de opplevde oversøking til lærekandidatordningen blant elever med kapasitet til å ta full yrkeskompetanse.

Oppsummert: Så godt som alle fylkeskommunene er uenige i at lærekandidatordningen blir for mye brukt.

Utsagn 4: Det er bedre å lykkes som lærekandidat enn å mislykkes som lærling

Ingen av fylkeskommunene er uenige i utsagnet, og mange svarer kort og godt «enig», men noen nyanserer og begrunner svaret sitt.

En fylkeskommune sier at

Det er bedre med en planlagt enn en ikke planlagt grunnkompetanse. Det oppleves bedre å lykkes enn å mislykkes med noe. Det gjelder også for lærekandidater når de består kompetanseprøven. Det er bedre med et kompetansebevis som viser hva man kan (slik som etter bestått kompetanseprøve) enn et kompetansebevis som viser alle "hullene" og alt man ikke kan (slik tilfellet er for de med mange stryk og IV som oppnår en ikke planlagt grunnkompetanse).

En annen fylkeskommune sier at dette er en vurdering som må gjøres på individuelt grunnlag, og at alle som kan oppnå full kompetanse, må få muligheten til det.

Gitt at lærekandidatordningen kun benyttes for søkere som ikke vil være i stand til å greie full fagopplæring, kan inngåelse av opplæringskontrakt være beste valg for enkelte. Det bør settes høye mål og hver enkelt må få mulighet til å nå sitt potensial - men målene må samtidig være realistiske. For elever som med noe ekstra støtte kan klare full fagopplæring, vil det i de fleste tilfeller være en bedre løsning å tegne lærekontrakt og ha fullt fag-/svennebrev som mål.

Oppsummert ser vi at ingen fylkeskommuner er uenig i utsagnet, men en fylkeskommune nyanserer og understreker at det likevel bør være slik at det må være et mål at flest mulig skal nå lengst mulig.

Utsagn 5: Lærekandidatordningen bør avskaffes

Samtlige fylkeskommune er uenig i utsagnet. Noen svarer «nei» eller «uenig», mens andre utdyper svaret sitt. Noen sier at bruken bør utvides, og andre understreker at «lærekandidatordningen er en god ordning for de som ikke vil kunne oppnå full kompetanse». En fylkeskommune minner om at alle har rett til tre års videregående opplæring i Norge. «Da må vi også har ordninger som favner ungdommene med store tilretteleggingsbehov». En annen fylkeskommune sier at ordningen ikke må avskaffes, men «bør i stedet få annerkjennelse som et opplæringsløp for de som ikke klarer å oppnå full kompetanse».

En fylkeskommune sier at «ordningen har et godt renommé i bedriftene, men noe dårligere hos elever, hos deres veiledere og et spesielt dårlig omdømme hos foresatte». De mener der for at det må gjøres et veiledningsarbeid slik at foresatte og andre kan føle seg trygge på tilbudet.

En fylkeskommune mener at det bør gjøres noe med finansieringsordningen, fordi lærekandidatene krever mer oppfølging og tilrettelegging i bedrift enn ordinære lærlinger.

En fylkeskommune mener at ordningen må opprettholdes, men at den bør revideres. Fordi ordningen passer bedre i noen bransjer enn andre, bør det avklares innenfor hvilke fagområder det er mulig å få jobb med kompetansebevis. De mener også at det bør tydeliggjøres nasjonalt hva som er målsettingen med grunnkompetanseløp.

Oppsummert: Ingen fylkeskommuner ønsker å avskaffe lærekandidatordningen.

Utsagn 6: Økt bruk av lærekandidatordningen vil bidra til at færre slutter i videregående opplæring

Sytten av fylkeskommunene er enig i dette utsagnet. En fylkeskommune sier at de ikke har grunnlag for å kunne si noe om dette. Mange av de sytten sier bare at de er enig, men noen utdyper standpunktet sitt. En fylkeskommune sier at de ser at en del elever slutter i løpet av Vg1 og Vg2 fordi de ikke mestrer. *«Dersom disse hadde klart å senke forventningene til egen prestasjon og f.eks. tatt imot tilbudet om en opplæringskontrakt kunne de ha fullført løpet».*

En annen fylkeskommune sier at:

Det er viktig med skreddersøm for flere ungdommer. Endring av opplæringsarena kan bidra til å hindre frafall. De formelle kravene om fullført og bestått fra Vg1 og Vg2 kan være til hinder for noen ungdommer i å komme seg videre i voksenlivet.

Oppsummert: Fylkeskommunene er enig ei at økt bruk av lærekandidatordningen kan bidra til at færre slutter i videregående opplæring.

Utsagn 7: Vi vil iverksette et målrettet arbeid i vår fylkeskommune for å få flere til å bli lærekandidater

Om lag en tredjedel av fylkene sier at de ikke vil gjøre noe ekstra: *«Vi forholder oss til de ordningene vi har i dag».* Det er også om lag en tredjedel som sier at de vil fortsatte det målrettede arbeidet med lærekandidatordningen som de allerede har drevet i mange år: *«Vi har hatt et målrettet arbeid i vår fylkeskommune gjennom mange år for å øke antallet lærekandidater, og vi ønsker å fortsette med dette».* En annen fylkeskommune sier at: *«Vi vil selvsagt fortsette å videreutvikle ordningen som vi vet gir mestring og kompetanse til ungdommen».* Og hver tredje fylkeskommune sier at de ikke har noen planer om ytterligere innsats for å få flere til å bli

lærekandidater, f.eks. «Vi ønsker ikke nødvendigvis flere lærekandidater, men jobber for at søkere som har reelt behov for det, får opplæringskontrakt».

Vi ser altså at alle fylkeskommunene vil jobbe videre med lærekandidatordningen for de ungdommene som har behov for det. Det varierer imidlertid i hvor stor grad de vil arbeide målrettet for å øke andelen lærekandidater.

Utsagn 8: Mange som i dag strever med fagene og får svake karakterer i videregående skole, ville opplevd større grad av mestring som lærekandidat enn som lærling

Seks fylkeskommuner sier seg enig i utsagnet, og en fylkeskommune er helt uenig: «Med 2 i alle fag kan en ungdom likevel fungere helmaks i bedrift og gjøre en veldig god jobb». De øvrige elleve fylkeskommunene nyanserte svaret sitt, og hovedinnvendingen fra flere er at graden av mestring i praktisk arbeid er ikke avhengig av om ungdommen er lærekandidat eller lærling. Det betyr, mener flere, at selv om de strever med fagene og får svake karakterer, betyr ikke det nødvendigvis at de vil mestre bedre som lærekandidat enn som lærling.

Utsagn 9: Å ha vært lærekandidat, gått opp til kompetanseprøve, bestått og oppnådd grunnkompetanse burde telle som fullført og bestått videregående opplæring

To fylkeskommuner tar ikke stilling til utsagnet, men de sytten øvrige er enige i utsagnet. Her er noen av svarene:

Ja, selvfølgelig bør avlagt kompetanseprøve telle som fullført og bestått videregående opplæring.

JA, JA, JA. Veldig urettferdig at ungdommen som ikke har evne og forutsetninger til å nå alle mål, men har jobbet det beste de kan og ha fullført 3 år opplæring i forhold til sitt nivå ikke telle som fullført.

Loven angir 3 måter å fullføre VGO på: studiekompetanse, yrkeskompetanse og grunnkompetanse. Er dette noe å diskutere? Selvsagt burde det telle med. Når det er oppe og består en kompetanseprøve har de jo bestått sin plan for opplæring.

Et par av fylkeskommunene utdyper svaret sitt. En av disse sier:

Lærekandidatordningen er et lovfestet og godkjent løp mot en individuelt fastlagt og tilpasset sluttkompetanse. At dette ikke skal telle som fullført og bestått er urimelig, all den tid lærekandidatene - også mens de er elev i skolen - fullfører og består sine egne kompetansemål.

En annen fylkeskommune forteller at de bruker ordinære prøvenemder til kompetanseprøven og at de deler ut kompetansebrev til alle lærekandidater på lik linje med fag- og svennebrev, og dermed anerkjenner dette som bestått opplæring. De sier at det må være riktig å verdsette sluttkompetansen til alle ungdommer som har fullført videregående opplæring – uansett forutsetninger og bakgrunn. De mener også at det, både for fylkeskommunen og for lærebedriftene, er viktig at offentlige statistikker gjenspeiler det faktiske arbeidet som gjøres i fylket.

Vi ser altså at det er stor, nesten unison, oppslutning om at bestått kompetanseprøve etter å ha vært lærekandidat, skal telle som fullført og bestått videregående opplæring i statistikkene.

5.1.1 Lærekandidatenes posisjon i arbeidsmarkedet

Det er delte meninger om ungdom som har vært lærekandidater og oppnådd grunnkompetanse dokumentert i et kompetansebevis, har kompetanse som er etterspurt i arbeidslivet. Synspunktene varierer fra de som mener at kompetansebevis etter å ha vært lærekandidat ikke har noen verdi i arbeidslivet til de som mener at det fins et arbeidsmarked for de som har oppnådd kompetansebevis etter å ha vært lærekandidat. Vi undersøkte fylkeskommunenes vurdering av dette.

De aller fleste fylkeskommunene mener at mange lærekandidater etter avlagt og bestått kompetanseprøve har en kompetanse som er etterspurt i arbeidslivet. Flere sier at det er behov for personer «*som har en smalere kompetanse enn fagbrev*». En fylkeskommune viser til NIFUs undersøkelse fra 2014 for Akershus fylkeskommune om lærekandidatenes tilknytning til arbeidsmarkedet, som viste at lærekandidatene hadde en langt sterkere arbeidsmarkedstilknytning enn elever som avsluttet sitt grunnkompetanseløp i skole.

Andre peker på at det er stor variasjon i den kompetansen lærekandidatene reelt har oppnådd, og at det kan ha betydning for inntreden i arbeidslivet.

Noen har opplæringskontrakter hvor svært få kompetansemål fra læreplanene inngår. For disse kan veien til det ordinære arbeidslivet være lang. Andre lærekandidater har derimot opplæringskontrakter som omfatter mange av kompetansemålene i fagets læreplan. For disse kandidatene vil det som regel være veier inn i arbeidslivet.

Noen peker på at dette er bransjeavhengig: «*Vi vet for eksempel at innen helsearbeiderfaget er det ikke mulig å få arbeid uten fagbrev*». I andre bransjer kan det være større muligheter, og en fylkeskommune sier at de vet, uten å ha konkret statistikk at en del lærekandidater har fått seg jobb, særlig innenfor bygg og anlegg. Flere fylkeskommuner sier at det er deres erfaring «*viser at mange lærekan-*

didater får jobb etter endt læretid». Noen benytter seg av praksiskandidatordningen og tar fagbrev etter noen år. Flere fylkeskommuner peker på at en vei inn i arbeidslivet er at mange av lærekandidatene forsetter i samme bedrift etter endt opplæring.

En fylkeskommune fremhever lærekandidatordningen som svært positiv.

Vi har erfart at lærekandidatordningen gir ungdommen mulighet for mestring og for å vise praktiske ferdigheter. Det skjer svært mye positivt gjennom de to årene de er i bedrift. De modnes underveis og gjennom ordningen er mange langt opp på "trappen" til fagbrevet. Mange lærekandidater fortsetter i bedriften som ansatt. Dersom vi ikke har hatt ordningen har mange ungdommer vært uten jobb - vært i NAV-systemet. Vi bruker samfunnskontrakten bevisst ute i bedriftene for å få alle ulike typer ungdom ut i bedrift. Vi har mange solskinnshistorier om ungdommer som er i full jobb og har et godt liv.

Ingen fylkeskommuner har etablert stillingskategorier/yrkesbetegnelser man får etter å ha fullført et lærekandidatløp, bestått kompetanseprøve og oppnådd grunnkompetanse.

Oppsummert ser vi at fylkeskommunene er positive til mulighetene i arbeidsmarkedet for unge med grunnkompetanse og kompetansebevis etter å ha vært lærekandidat. Det foretas imidlertid nyanseringer hvor det presiseres at dette er bransjeavhengig, og at det også har betydning hvor mange læreplanmål og hvor mye kompetanse lærekandidaten har tilegnet seg. Noen har lært veldig lite og andre er i nærheten av fagbrevet, og da er selvsagt mulighetene i arbeidslivet forskjellige.

5.1.2 Fortsetter lærekandidatene som lærlinger

Vi spurte fylkeskommunene om de hadde noen vurderinger av omtrent hvor stor andel som har fortsatt som lærling etter at de avsluttet opplæringen som lærekandidater.

Fylkeskommunene er relativt samstemte her, og hovedinntrykket er at dette gjelder noen, men at det er svært få: «Det har vært enkelte tilfeller». Det er imidlertid en del som påbegynner et lærekandidatløp som ender opp med fag-/svennebrev. Det skjer hovedsakelig på to måter. Enten ved at opplæringskontrakten omgjøres til en lærekontrakt i løpet av opplæringstiden, slik at de unge går opp til fag-/svenneprøve i stedet. Den andre veien til fagbrev for disse, er at de etter å ha stått i jobb noen år, går opp til fag-/svenneprøve som praksiskandidat. Når de går denne veien er de fritatt for fellesfagene. Fylkeskommunene har ikke sikre tall på hvor mange dette gjelder.

5.2 Rådgiveres vurderinger av lærekandidatordningen

I en spørreundersøkelse¹¹ til rådgivere i ungdomsskole og videregående skole kartla vi noen av deres vurderinger av lærekandidatordningen.

Målgruppe for undersøkelsen var rådgivere med ansvar for utdannings- og yrkesrådgivning både i ungdomsskole og videregående skole. Vi fikk svar fra 602 av 910 rådgiverne (66 prosent), fordelt med 228 rådgivere fra videregående skole (77 prosent), og 374 fra ungdomsskolen (61 prosent).

Av de 602 som besvarte undersøkelsen, var det 42 rådgivere (7 prosent) som svarte at de ikke kjente til lærekandidatordningen. Av disse var 30 rådgivere i ungdomsskolen og 12 i videregående skole. Dette er et interessant funn, at sju prosent av de som skal gi ungdom råd om utdanningsvalg ikke kjenner til en ordning som er etablert for de som ikke har forutsetning for å oppnå fag-/svennebrev.

De som ikke kjente ordningen ble ikke bedt om å svare på spørsmål om lærekandidatordningen, slik at i alt inngår 560 rådgivere i analysene, fordelt på 344 i ungdomsskolen og 216 i videregående skole. Disse utgjør 56 og 72 prosent av det opprinnelige utvalget av rådgivere fra henholdsvis ungdomsskolen og videregående skole.

Vi samlet inn data om hvilket fylke og skoletype rådgiverne arbeidet på (ren studieforberedendes skole, ren yrkesfagskole eller kombinert skole for rådgiverne i videregående skole), samt skolens størrelse (målt med elevtall). (Fordeling av rådgivere etter fylke, skoletype og skolestørrelse presenteres i vedlegg). Vi gjorde noen analyser hvor vi sammenlignet rådgivernes holdninger til lærekandidatordningen avhengig av disse variablene, fylke, skoletype og skolestørrelse, men vi fant ingen statistisk signifikante forskjeller. Vi vil derfor i analysene av rådgivernes holdninger til lærekandidatordningen, bare presentere variasjon etter rådgivernes arbeidssted: ungdomsskole eller videregående skole.

5.2.1 Holdninger til lærekandidatordningen

Vi ba respondentene ta stilling til tolv utsagn om lærekandidatordningen, på en skala fra helt enig til helt uenig. Ettersom vi vet at lærekandidatordningen ikke er like godt kjent for alle rådgivere (noe som ble bekreftet av at sju prosent sa at de ikke kjente til ordningen), fikk respondentene også en mulighet for å markere at de var usikre på hva de mente om utsagnene.

I tabell 5.1 viser vi andelen som svarte at de var usikre på hva de mente om de 12 utsagnene. I tillegg var det også 1-3 prosent som ikke tok stilling til de enkelte utsagnene.

¹¹ Om undersøkelsen blant rådgiverne og data fra denne undersøkelsen, se kap 2 om data

Tabell 5.1. Andel som er usikre på hva de mener om ulike utsagn. Prosent

Nr	Utsagn	Andel usikre	
		Vid skole N=216	Ung.skole N=344
7	Det bør iverksettes et målrettet arbeid for å få flere til å bli lærekandidater	26	31
12	Å ha vært lærekandidat, bestått kompetanseprøven og oppnådd grunnkompetanse burde telle som fullført og bestått videregående opplæring	22	32
5	Økt bruk av lærekandidatordningen vil bidra til at færre slutter i videregående opplæring	19	20
10	Det har hendt at jeg har vurdert en elev til å passe til å være lærekandidat, men jeg har ikke rådet eleven til dette for ikke å ta fra eleven muligheten til å oppnå fullt fag-/svennebrev	14	18
4	Lærekandidatordningen blir for mye brukt	14	31
9	Mange som i dag strever med fagene og får svake karakterer, ville opplevd større grad av mestring som lærekandidater	8	10
2	Lærekandidatordningen kan bli en for lett vei gjennom videregående opplæring for ungdom som egentlig kunne klart fagbrevet	8	15
11	Når jeg råder en elev til å bli lærekandidat, informerer jeg om mulighetene til å få full yrkeskompetanse seinere	7	10
8	Jeg vil aldri råde en elev til å velge å bli lærekandidat	6	6
1	Ungdom med så svakt faglig grunnlag fra ungdomsskolen at de ikke har forutsetninger for å klare full yrkeskompetanse, burde få tilbud om å bli lærekandidat og ikke lærling	5	6
6	Lærekandidatordningen bør avskaffes	5	6
3	Det er bedre å lykkes som lærekandidat enn å mislykkes som lærling	2	3

Tabellkommentar: Utsagnene er sortert etter synkende andel usikre i videregående skole

Når det gjelder andelen som er usikre på de enkelte utsagnene, ser vi at ungdomsskolerådgiverne er mer usikre enn de i videregående på alle utsagn, men på de fleste så ubetydelig at det i realiteten ikke er noen forskjell. Men det er noen unntak: På fire av utsagnene er rådgiverne i ungdomsskolen betydelig mer usikre enn sine kollegaer i videregående skole:

Utsagn 7: Det bør iverksettes et målrettet arbeid for å få flere til å bli lærekandidater

Utsagn 12: Å ha vært lærekandidat, bestått kompetanseprøven og oppnådd grunnkompetanse burde telle som fullført og bestått videregående opplæring

Utsagn 2: Lærekandidatordningen kan bli en for lett vei gjennom videregående opplæring for ungdom som egentlig kunne klart fagbrevet

Utsagn 4: Lærekandidatordningen blir for mye brukt

Det er ikke et tydelig mønster i hvilke utsagn ungdomsskolerådgiverne er betydelig mer usikre på enn sine kolleger i videregående skole.

I tabell 5.2 viser vi gjennomsnittlig skåre på stillingtagen til de enkelte utsagnene, separat for ungdomsskolen og videregående skole. Skalaen som er benyttet er: Helt enig=1, enig=2, uenig=3, helt uenig=4.

Tabell 5.2. Gjennomsnittlig skåre på stillingtagen til noen utsagn om lærekandidatordningen.

Nr	Utsagn	Vid skole	Ung.skole
11	Når jeg råder en elev til å bli lærekandidat, informerer jeg om mulighetene til å få full yrkeskompetanse seinere	3,70	3,44
6	Lærekandidatordningen bør avskaffes	3,68	3,63
8	Jeg vil aldri råde en elev til å velge å bli lærekandidat	3,57	3,43
3	Det er bedre å lykkes som lærekandidat enn å mislykkes som lærling	3,54	3,50
4	Lærekandidatordningen blir for mye brukt	3,43	3,47
1	Ungdom med så svakt faglig grunnlag fra ungdomsskolen at de ikke har forutsetninger for å klare full yrkeskompetanse, burde få tilbud om å bli lærekandidat og ikke lærling	3,41	3,34
9	Mange som i dag strever med fagene og får svake karakterer, ville opplevd større grad av mestring som lærekandidater	3,23	3,23
10	Det har hendt at jeg har vurdert en elev til å passe til å være lærekandidat, men jeg har ikke rådet eleven til dette for ikke å ta fra eleven muligheten til å oppnå fullt fag-/svennebrev	3,13	3,00
5	Økt bruk av lærekandidatordningen vil bidra til at færre slutter i videregående opplæring	3,08	3,12
2	Lærekandidatordningen kan bli en for lett vei gjennom videregående opplæring for ungdom som egentlig kunne klart fagbrevet	3,05	2,89
12	Å ha vært lærekandidat, bestått kompetanseprøven og oppnådd grunnkompetanse burde telle som fullført og bestått videregående opplæring	3,04	2,96
7	Det bør iverksettes et målrettet arbeid for å få flere til å bli lærekandidater	3,03	3,06

Tabellforklaring tabell 5.2:

- Utsagnene er sortert etter synkende gjennomsnittlig skåre i videregående skole
- Skala: Helt enig=1, enig=2, uenig=3, helt uenig=4.
- Antall respondenter per utsagn varierer. Andel usikre fremkommer i tabell 5.1. Andel ikke svart varierer mellom 1 og 3 prosent. De øvrige har svart, og inngår i beregningene.
- Forskjellen mellom ungdomsskole og videregående skole er signifikant på 1-prosent nivå for utsagn 11.
- Forskjellen mellom ungdomsskole og videregående skole er signifikant på 5-prosent nivå for utsagn 2 og 8.
- Forskjellen mellom ungdomsskole og videregående skole er ikke signifikant for de øvrige utsagnene.

Tabell 5.2 viser at blant de som har tatt stilling til de ulike utsagnene er det så godt som ingen forskjell mellom rådgiverne i ungdomsskole og videregående skole (bare for tre av utsagnene er forskjellene mellom rådgiverne i ungdomsskole og videregående skole signifikante: 2, 8 og 11). Vi vil derfor omtale rådgiverne som en samlet gruppe, og ikke skille på ungdomsskole og videregående skole.

Det er viktig å merke seg at utsagnene er ulikt ladet. Noen kan tolkes til å være positive til lærekandidatordningen, mens andre kan tolkes til å være negative. På de utsagnene som er *negativt* ladet (2,4,6,8,10) betyr *uenighet* med utsagnet at man er *positiv* til lærekandidatordningen. På de utsagnene som er *positivt* ladet (1,3,5,7,9,11,12) betyr *enighet* med utsagnet at man er *positiv* til lærekandidatordningen. For å kunne sammenligne gjennomsnittsskår, har vi kodet om verdiene på de utsagnene som er negativt ladet. Da vil høy gjennomsnittsskår bety positiv holdning til lærekandidatordningen på alle utsagnene.

Det som er iøynefallende med tabell 5.2, er den gjennomgående positive holdningen til lærekandidatordningen blant rådgivere både i ungdomsskolen og i videregående skole, målt med samtlige 12 utsagn. På vår skala betyr skåren 3 at man er positiv og skåren 4 at man er svært positiv til lærekandidatordningen. På samtlige utsagn ser vi at gjennomsnittlig skår er mellom 3 og 3,7 (med to unntak), noe som signaliserer en gjennomgående positiv til svært positiv holdning til lærekandidatordningen. Nedenfor kommenterer vi de ulike utsagnene.

Utsagn 11: Når jeg råder en elev til å bli lærekandidat, informerer jeg om mulighetene til å få full yrkeskompetanse seinere (omkodet).

Utsagn 6: Lærekandidatordningen bør avskaffes

Utsagn 8: Jeg vil aldri råde en elev til å velge å bli lærekandidat

Utsagn 3: Det er bedre å lykkes som lærekandidat enn å mislykkes som lærling (omkodet)

Vi ser – med en gjennomsnittlig skår på 3,4-3,7 – at dette er de utsagnene der rådgiverne i størst grad tilkjenner en positiv holdning til ordningen. Det er mange som er enige i utsagnene 11 og 3, mens det er mange som er uenige i utsagnene 6 og 8, og dermed uttrykker at de er positive til lærekandidatordningen. I tabell 5.1 ser vi også at det er få – 3-7 prosent – som er usikre på disse utsagnene. Det betyr at det er mange som har tatt stilling, noe som forsterker inntrykket av den positive holdningen.

Vi fortsetter, og kommenterer tre utsagn til:

Utsagn 1: Ungdom med så svakt faglig grunnlag fra ungdomsskolen at de ikke har forutsetninger for å klare full yrkeskompetanse, burde få tilbud om å bli lærekandidat og ikke lærling (omkodet)

Utsagn 4: Lærekandidatordningen blir for mye brukt

Utsagn 9: Mange som i dag strever med fagene og får svake karakterer, ville opplevd større grad av mestring som lærekandidater (omkodet)

Gjennomsnittsskåren på disse tre utsagnene varierer fra 3,2 til 3,5. Når vi vet at verdien 3 på vår skala betyr en positiv holdning til lærekandidatordningen, ser vi at også gjennom sin stillingtagen til disse utsagnene, gir rådgiverne til kjenne en positiv holdning. Det er mange som er uenige i utsagn 4, og mange som er enige i utsagn 1 og 9, og dermed uttrykker at de er positive til lærekandidatordningen. Det er få som er usikre på utsagn 1 og relativt få på utsagn 9, dvs. at mange har tatt stilling, noe som forsterker inntrykket av den positive holdningen. Når det gjelder utsagn 4, ser vi at det er langt flere som er usikre, særlig i ungdomsskolen hvor dette gjelder en av tre. At så mange er usikre, kan kanskje redusere betydningen av den høye andelen som er uenige i utsagnet, men uansett er det slik at blant de som har tatt stilling er det mange som er uenig i at lærekandidatordningen blir for mye brukt.

Utsagn 10: Det har hendt at jeg har vurdert en elev til å passe til å være lærekandidat, men jeg har ikke rådet eleven til dette for ikke å ta fra eleven muligheten til å oppnå fullt fag-/svennebrev

Utsagn 5: Økt bruk av lærekandidatordningen vil bidra til at færre slutter i videregående opplæring (omkodet)

Utsagn 2: Lærekandidatordningen kan bli en for lett vei gjennom videregående opplæring for ungdom som egentlig kunne klart fagbrevet

Utsagn 12: Å ha vært lærekandidat, bestått kompetanseprøven og oppnådd grunnkompetanse burde telle som fullført og bestått videregående opplæring (omkodet)

Utsagn 7: Det bør iverksettes et målrettet arbeid for å få flere til å bli lærekandidater (omkodet)

Også gjennom stillingtagen til disse utsagnene er det mange – med en gjennomsnittlig skår på 2,9-3,1 – som er positive til ordningen. Det er mange som er uenige

i utsagnene 10 og 2, og mange som er enige i utsagnene 5, 12 og 7, og dermed uttrykker at de er positive til lærekandidatordningen. Fire av disse utsagnene, 7, 12, 5 og 10 er de utsagnene der flest rådgivere har sagt at de er usikre, mellom 14 og 32 prosent.

Dette illustrerer at disse forholdene kan være vanskelige å ta stilling til, men vi mener at dette ikke svekker hovedinntrykket av det rådgiverne mener om dette, nemlig at lærekandidatordningen bør brukes av de den passer for, at økt bruk av lærekandidatordningen vil holde flere innenfor videregående opplæring, at de ikke tror noen vil velge dette som en enkel løsning, at de som har bestått kompetanseprøven skal telle som fullført og bestått videregående opplæring i statistikkene og at det bør arbeides for økt bruk av lærekandidatordningen.

5.2.2 Oppsummert: Rådgiverne er overveiende positive til lærekandidatordningen

Vår analyse av rådgivernes stillingtagen til disse 12 utsagnene viser, relativt entydig, en svært positiv holdning til lærekandidatordningen blant rådgiverne. De gir uttrykk for at det er behov for ordningen, at den bør brukes i større grad av de som har behov for den fordi de har et svakt faglig grunnlag fra tiende klasse, at den vil bidra til større grad av mestring og at færre slutter, samt at det å ha bestått kompetanseprøve bør telle som fullført og bestått videregående opplæring.

5.3 Vurderinger av lærekandidatordningen i NHO, LO og Utdanningsforbundet

Som det fremgår av kapittel 3 har NHO, LO og Utdanningsforbundet vært sentrale aktører i utviklingen av lærekandidatordningen (og dens forløper), siden innføringen av Reform 94. Vi har derfor vurdert det som viktig og interessant å intervjue disse organisasjonene om deres vurdering av ordningen i 2018. Innledningsvis i intervjuene avklarte vi at de vi intervjuet representerer sin organisasjon, slik at uttalelsene er gitt på vegne av NHO, LO og Utdanningsforbundet.

5.3.1 Målsettingen med lærekandidatordningen

NHO oppfatter at målsettingen med lærekandidatordningen er at noen ungdommer som ikke kan klare å oppnå full kompetanse, skal få mulighet til å ta et formelt og organisert opplæringsløp innenfor samme modell som lærlingordningen, men med reduserte kompetansemål.

LO oppfatter at målsettingen med lærekandidatordningen er at elever som ikke har mulighet for å gjennomføre et ordinært løp, skal klare å oppnå en så bra grunnutdanning som mulig.

Utdanningsforbundet oppfatter at målsettinga med lærekandidatordningen er at den enkelte skal kunne komme så langt som mulig i videregående gitt sine forutsetninger. De handler om den enkeltes kompetanse og det handler om at det er et arbeidsliv som verdsetter denne kompetansen.

Vi ser at de tre organisasjonene, selv om de formulerer seg ulikt, i hovedsak er enige om målsettingen med ordningen.

5.3.2 Målgruppe for lærekandidatordningen

NHO oppfatter at målgruppen for lærekandidatordningen er svært bred. Noen bedrifter og bransjer bruker den for umodne kandidater, som kan være lærekandidater på vei mot fullt fagbrev. På den andre siden brukes ordningen også av atføringsbedrifter for personer som kan ha behov for vernede løp.

LO oppfatter at målgruppen for lærekandidatordningen er de meget få som på et tidlig stadium viser at man ikke er i stand til å gjennomføre ordinær utdanning. Dette er elever som trenger spesiell tilrettelegging, spesialundervisning og tilrettelagt undervisning, en type elever som ikke anses å ha forutsetninger for å gå et ordinært løp med full kompetanseoppnåelse.

Utdanningsforbundet svarer at satt på spissen kan man si at *«lærekandidatordningen er for de som vil, men som ikke kan, mens praksisbrevordninga er for de som kan men ikke vil»*.

Her ser vi at de tre organisasjonene ser ulikt på hva som er lærekandidatordningens målgruppe. NHO oppfatter ordningen som å favne bredt, og også inkludere kandidater som har forutsetninger til å oppnå fagbrev. Da vil lærekandidatopplæringen være et steg på veien mot fullt fagbrev. De to andre organisasjonene oppfatter at ordningen skal favne smalere. LO nevner elever som trenger spesiell tilrettelegging og spesialundervisning, mens Utdanningsforbundet sier at ordningen er for de som ikke kan, forstått som de som ikke har forutsetninger for å klare et fagbrev.

5.3.3 Trengs lærekandidatordningen?

NHO mener at lærekandidatordningen trengs. *«Den har sin funksjon, den gir formell kompetanse og du følger en læreplan selv om du ikke er gjennom alle kompetansemålene»*. Representanten fra NHO viser til NIFU rapporten *Jobb å få*, som viste at en delkvalifikasjon, et kompetansebevis er en formell kvalifikasjon som er

bedre enn ingenting, og mener at det funnet er et argument for at lærekandidatordningen har sin berettigelse. Representanten fra NHO argumenterer for at innenfor mange fag og bransjer vil det fortsatt være behov for assistenter, og «*da er det jo bedre at de har en formell utdanning enn at de har ingenting*». Kanskje lærekandidatordningen kan ha en rolle i utdanning av assistenter?

LO mener også at lærekandidatordningen trengs.

Ja, dessverre. Det beste hadde jo vært om vi greide å ha såpass tidlig innsats at alle som gikk ut av grunnskolen i tiende klasse faktisk kunne lese og skrive og hadde mattekunnskaper og det kompetansenivået som vi ønsker. Men der er vi ikke, og da må vi ha en ordning som også kan fange opp disse andre.

LO er opptatt av at ordningen ikke må brukes på unge utenfor målgruppen: «*Påstanden om at bare vi senker kravene og lar alle få gå på et løp som er for de som ikke har forutsetning for å fullføre en utdanning, det er dårlig gjort, det er feil vei.*»

Også Utdanningsforbundet mener at lærekandidatordningen trengs. Det er viktig at arbeidslivet etterspør denne kompetansen, men ordningen trengs uavhengig av arbeidslivets behov:

Hvis alternativet er ingenting, så er den følelsen den enkelte kan oppnå ved å være i et organisert formalisert løp som gjør at de får en dokumentasjon på at de kan noe, det tror vi er utrolig viktig for den enkelte.

NHO, LO og Utdanningsforbundet vektlegger ulike begrunnelser, men er enige om at ordningen trengs. NHO og Utdanningsforbundet vektlegger at litt utdanning er bedre enn ingen utdanning og at det er viktig å få dokumentert det man har lært uansett, mens LO mener ordningen trengs fordi det er noen som dessverre går ut av tiende klasse med for svake forutsetninger.

5.3.4 Trenger man både praksisbrevet og lærekandidatordninga?

I tråd med deres forståelse av hvem som er målgruppe for de to ordningene, at praksisbrevet er for de skoletrøtte og umotiverte, mens lærekandidatordningen er for de som har større utfordringer, mener LO og Utdanningsforbundet at begge ordningene trengs. LOs premiss for dette er at man legger til grunn at hovedformålet med praksisbrev er å motivere til å fullføre et fagbrev på sikt, mens lærekandidatordningen skal sikre alle elever å ha gjennomført videregående med en dokumenterbar kompetanse.

NHO sier at tanken var at praksisbrevet skulle være skreddersydd for gutta på randen. De som kan, men som er umodne. Dette skulle være et delmål til fullt fagbrev. NHOs representant sier at praksisbrevet «*ikke har slått an så mye som noen*

hadde håpet og trodd», og at kanskje NHO ikke har sett nok på lærekandidatordningen. Nå ser vi at lærekandidatordningen brukes av et bredt spekter av personer, og at noen tar fagbrev seinere. Det betyr at lærekandidatordningen fanger opp noen av praksisbrevets målgruppe, og da kan man kanskje «diskutere om det egentlig er nødvendig med begge to».

5.3.5 Antall lærekandidater – for mange eller for få?

NHO ser at volumet er lite sammenlignet med antall lærekontrakter. De mener at hvis ordningen kan fange flere hvor alternativet er ingenting, altså helt ufaglært, så er det bedre at de får være lærekandidat. «*Det gir arbeidspraksis, et formelt løp, et læreløp, en opplæring i bedrift og du får en formell kvalifikasjon. Jeg tenker at det i seg selv er et gode*». Hvis det å fange opp slike kandidater betyr at volumet øker, så er det bra. Men NHO mener det er viktig å bare ta inn de som har reelt behov for å være lærekandidat, og at de som har forutsetninger for fullt fagbrev må gå den veien, for det er fortsatt et mål at flest mulig på yrkesfag skal fullføre med full yrkeskompetanse.

LO advarer mot oppfatningen om at bare litt yrkesopplæring er bedre enn ingenting. «*Da skal vi være litt forsiktig med hva vi driver med, for det er å kaste blått i øynene på de unge. Det er ikke noe quick fix til utdanning her. Enten må man gjøre det ordentlig eller så ...*».

LO er uenig i at mismatchen mellom andelen lærekandidater og andelen yrkesfagelever som avbryter videregående, indikerer at lærekandidatordningen brukes for lite. Årsaken til at unge avbryter har mange forklaringer ut over antatt evne til å gjennomføre videregående opplæring. Det viser tallene over de mange som gjennomfører med fagbrev før de er 30 år. De sier at grunnen til at så mange slutter på yrkesfag er usikkerhet omkring læreplass, at mange har planlagt overgang til påbygning til studiekompetanse etter Vg2, at man er for opptatt av at elevene skal få innfridd førsteønsket sitt uavhengig av arbeidslivets behov, samt at rådgivningen i ungdomsskolen er for vilkårlig. LO mener at man må være «*forsiktig med hva vi gjør med den gode norske fagarbeideren*», man må ikke senke nivået på fagbrevet.

Utdanningsforbundet peker også på at grunnen til at mange slutter er at de ikke får læreplass, og uttrykker tvil om mange av slutterne faktiske er så faglig svake at lærekandidatordningen er egnet for dem. De tar ikke stilling til om ordningen er for lite eller for mye brukt, men sier at hvis det fins noen som ikke har forutsetningene som skal til for å nå fullt fag- eller svennebrev som ikke har tatt ut sitt potensiale, så er den for lite brukt.

Vi ser at de tre organisasjonene ikke tar stilling til om ordningen er for mye eller for lite brukt. NHO presiserer at det er viktig at bare de som har behov for ordningen skal bruke den. LO og Utdanningsforbundet understreker begge at den viktigste grunnen til at så mange slutter på yrkesfag er mangel på læreplasser.

5.3.6 Noen fag der lærekandidater ikke passer?

De tre organisasjonene er enige om at lærekandidatordningen ikke passer i alle fag. LO peker særskilt på elektrofaget, som har lovpålagte krav til kompetanse for å utøve yrket. NHO peker også på de lovregulerte fagene, som f.eks. elektrofaget, og Utdanningsforbundet mener ordningen ikke passer i de sertifiserende yrkene, maritime fag og elektro, hvor det er veldig høyt krav til både teoretisk og praktisk kunnskap. Utdanningsforbundet sier at «*Tommelfingerregelen kan være at der det er ufaglært arbeidskraft, der er det plass for en lærekandidat*».

5.3.7 Får lærekandidatene jobb?

Representanten fra NHO mener at det er jobber for lærekandidatene. Han sier:

Alle funksjoner i arbeidslivet forsvarer jo ikke alltid å være et fullt fag. Ta eksempelet bilpleie, skifte dekk på biler, eller å vokse biler eller å rengjøre de. Jeg tenker det kan være greit å kunne litt om bil, ha litt mekanisk forståelse og kunne skifte olje, men det forsvarer ikke et fullt fagbrev. Det kunne vært den typen yrker. Det er jo ingen grunn til at vi ikke skal fortsette å ha det. Eller lagerhjelp. Jeg liker begrepet assistent. Da har du en yrkestittel, du er for eksempel kokkeassistent. Jeg ser ikke noen grunn til at ikke den typen yrker skal kunne fortsette å eksistere.

Han argumenterer videre for dette, og sier at kanskje skulle man definere noen yrkestitler på dette nivået. Han sier at «*det er sikkert nok av yrker som kunne forsvart en egen yrkestittel, men at det ikke er fullt ut på fag-/svennebrevnivå*». Han sier at kanskje man kunne sett litt nærmere på om man kunne definere noen yrker, slik at lærekandidatene får en sluttkompetanse, en tittel og et papir på det.

Han nevner bilpleier og kokkeassistent som to gode eksempler, og understreker «*viktigheten av å få en tittel: «Det er jo litt av poenget med formell utdanning, få en yrkesstolthet, ha noe, ha en kvalifikasjon på noe*».

Representanten fra NHO argumenterer for utviklingen av mange fag, som gjør at kompetansemålene må endres slik at de blir mer avanserte, «*kan øke et behov for en delkvalifikasjon på et noe lavere nivå*». Han sier også at en fordel med lærekandidaten er at man kan bli veldig god på noen få kompetansemål. En del av de spissede nisjefagene blir borte og fagene blir bredere, «*og da har du kanskje behov for en type assistentfag*».

LO mener at det ikke er riktig å etablere et nivå mellom faglært og ufaglært. Det hadde vært mulig hvis partene var enig om det, men det ville innebære å «senke ambisjonsnivået for det norske arbeidsmarkedet, men det er vi ikke interessert i».

LO mener at det ikke finnes et stort arbeidsmarked for ungdom som har vært lærekandidater, bestått kompetanseprøve, har fått kompetansebevis og har grunnkompetanse.

Det er stort behov for fagarbeidere i årene som kommer, de vil være underskudd på fagarbeidere i de aller fleste fag, og det er ikke noe uttalt behov for noe som er imellom ufaglært og faglært. Målet må være å gjøre det mulige for dagens ungdom å fullføre på den ene eller den andre måten, men ikke prøve å innbille dem at dette er en like god ordning.

LO mener at ungdom som har vært lærekandidat og bestått kompetanseprøven stiller på lik linje med ungdom som ikke har fullført videregående opplæring og som ikke har vært lærekandidat. «Du blir uansett ikke mer enn en assistent. (...) Kompetansemessig sett har det ikke noe å si. Det er ikke noe verdsatt grad eller utdanning eller noe som helst, det er ikke det altså».

LO mener at det å ha vært lærekandidat og bestått kompetanseprøve ikke skal gi uttelling i lønningsposen.

Nei, jeg er ikke der. Fordi jeg er så opptatt av at vi skal verne om den norske fagarbeideren som er selvstendig og et konkurransefortrinn. Arbeidsmarkedet i Norge er unikt sånn sett, så vi skal være veldig forsiktig med hvordan vi trår videre framover i forhold til å bruke yrkesfag som integreringsverktøy. Løsningen må være å gi flere unge et bedre grunnlag for å klare videregående opplæring. Tidlig innsats må komme tidlig i grunnskolen og skolen må ha større innslag av praktiske fag og metoder. Mange forsøk viser at når elevene "ses" og opplever mestring, så klarer de også å bestå. LO vil ha oppmerksomhet på slik tiltak heller enn å avskjære elever med et uforløst potensiale med enkle løsninger i videregående skole. Vi minner om at alle har rett til tilpasset opplæring. Spørsmålet er, får de det?

Utdanningsforbundet mener at det er et arbeidsmarked for lærekandidater som har gått opp til kompetanseprøve, bestått og oppnådd grunnkompetanse.

Utdanningsforbundet mener at det burde være yrkestitler i enden av et lærekandidatløp.

Jeg tenker at hvis vi erkjenner at det er en del personer som av ulike årsaker ikke vil nå opp til et fagbrev, og at det er bruk for at folk får realisert større deler av seg selv gjennom et kompetanseformalisert løp, med et kompetansebevis, så bør det også være mulig. (...) Og det bør også være mulig å lage titler. (...) Hvis man lager en sammenheng mellom en opplæringskontrakt og et kompetansebevis og

en sluttkompetanse, så tenker jeg at det er et stort potensiale for å lage en stillingskode for disse.

Representanten for Utdanningsforbundet mener at disse titlene ikke bør være for spesifikke og smale. Det bør være litt brede titler knyttet til fag, og en assistenttitel kunne være en god løsning. Da kunne en lærekandidat innen kokkefaget bli kokkeassistent, og tilsvarende innen andre fag.

Representanten for Utdanningsforbundet sier også at «*Det bør være mulig å få til noe mellom ufaglært og faglært*».

Her ser vi at Utdanningsforbundet og NHO er på linje. De mener begge at det fins et arbeidsmarked for lærekandidater, og begge er positive til yrkestitler i forlengelsen av en utdanning som lærekandidat, og dermed positive til et nivå mellom de som har fagbrev og de ufaglærte. LO er helt uenig i disse standpunktene. De mener at det ikke fins et stort arbeidsmarked for lærekandidater. Disse har ikke fullført videregående opplæring og stiller på lik linje med ufaglærte. LO ønsker heller ikke å etablere et eget nivå mellom fagarbeideren og de ufaglærte, og advarer mot å utvanne den norske fagarbeiderutdanningen.

5.4 Noen bedrifters vurdering av lærekandidatordningen

Vi undersøkte hvordan de 12 bedriftene/opplæringskontorene vi intervjuet vurderte rekruttering av lærekandidater, samt lærekandidatenes videre vei etter avsluttet lærekandidattid.

5.4.1 Rekruttering av lærekandidater

Vi spurte bedriftene hvilke kjennetegn eller egenskaper ved ungdom som er avgjørende for at de skal ta dem inn som lærekandidater. Noen la vekt på egenskaper som trengs i arbeidslivet, slik som at de må ha pågangsmot, interesse, vilje og at de kommer på jobb. En poengterte at de er romsligere når det gjelder lærekandidater, de er en annen gruppe enn lærlinger og toleransen bør være større. En informant sier at det er tre ting som er viktig. At de veldig engasjerte, dette må være noe de virkelig har lyst til. De ha evne til å gi litt av seg selv. Og de må være villig til å ta imot tilbakemelding.

Det eksisterer en oppfatning om at noen ungdommer som har forutsetning for å være lærling og ta fagbrev, heller velger å være lærekandidat fordi det er en lettere vei. Vi spurte derfor bedriftene om deres vurdering av de lærekandidatene de har hatt i perioden 2015-18. Var dette reelle lærekandidater, eller kunne noen av dem klart fagbrev, altså at de burde vært lærlinger.

Noen sier at de har hatt et par lærekandidater i løpet av disse tre årene som kanskje kunne vært lærling, men for de aller fleste er det helt riktig at de har vært

lærekandidat: «Å bli sendt ut i det andre, det ville ikke være rett overfor dem». En annen påpeker at de «bruker ikke den ordningen så fremt det ikke reelt er behov for det».

Vi spurte også om det motsatte, om det var riktig at de lærlingene de har hatt i perioden 2015-18 faktisk var lærlinger, eller om noen av dem burde vært lærekandidater.

Noen sier at ingen av lærlingene de har hatt burde vært lærekandidater: «De som er lærlinger, fortjener å være lærlinger». Men flere sier at de har og har hatt noen få lærlinger som absolutt burde vært lærekandidater, og at de har erfaring med å konvertere lærekontrakt til opplæringsavtale. En informant sier at han aldri har tenkt på denne muligheten. Men når han tenker på noen av de lærlingene han har hatt, så «kan det hende noen av dem hadde hatt godt av å være lærekandidater».

5.4.2 Overgang til arbeidsmarkedet for lærekandidater

Vi undersøkte om bedriftene hadde noen vurdering av om lærekandidatene får jobb etter at de er ferdige. Synspunktene varierer betydelig. Noen mener at det gjør de, og en sier at «Ja, i stor grad så gjør de det. De aller fleste jeg har jobba med har faktisk fått jobb i den bedriften de har vært lærekandidat i». En annen mener at det som skal til er at de unge har en sluttkompetanse, også dersom de har kompetansebevis etter å ha vært lærekandidat.

Andre er ikke fullt så optimistiske og sier at det avhenger veldig av lærekandidatene, hvilken opplæring de har fått og hva de har fått ut av den. «Du har lærekandidater som er tett opptil fagbrev, også har du lærekandidater som trenger mye tilrettelegging og hjelp».

En peker på at det kan være lettere å få fortsette i jobb der man har vært lærekandidat, enn å få jobb i en annen bedrift. Men hevdes det, dette gjelder også for lærlinger. Man er tryggere på å ansette en som har hatt opplæring i egen bedrift. Da kjenner man personen, og vet hva man får. En bedrift sier at

Lærekandidatordningen er god og har kommet for å bli håper jeg, fordi den gir flere ungdommer muligheter. Det er kjempeviktig sånn at ikke så mange havner på NAV, men får muligheter i arbeidslivet, og det er jo grunnleggende. Noen trenger lenger tid på å modnes fram mot et fagbrev, det er det ingen tvil om, så vi tar gjerne inn flere lærekandidater

En informant mener at det er avhengig av hvilket fag lærekandidaten har tatt utdanning innenfor. Med kompetansebevis innenfor barne- og ungdomsarbeiderfaget er det vanskelig. Der er det så mange med fagbrev, at der taper lærekandidatene kampen om jobbene. Men innenfor mer teknisk retta fag som vei og anlegg og gravemaskin er det lettere. Hos disse lærekandidatene er ofte «kunnskapen om å

bruke maskiner og mestre kjøretøy større enn skoleferdighetene. Blant disse er det flere som har blitt ansatt og tatt fagbrev etter hvert».

En annen informant sier at «*jo mer kursbevis og kompetansebevis du har, desto tryggere står du i en jobb og desto lettere er det å få en jobb*». En annen er enig og sier «*at du har mye større sjans for å få deg et arbeid med kompetansebevis enn å ikke ha noen ting*».

En peker på at bedrifter kan være skeptiske, men det at bedriftene har lærekandidater under opplæring, kan bidra til å redusere skepsisen fordi de ser og forstår hva en lærekandidat er og hva en lærekandidat kan bidra med.

En informant peker på at de har både de som blir kvalifisert for arbeidslivet, og så har de dem som uansett vil trenge støtte fra det offentlige for å stå i arbeidslivet. Han sier at dette handler om ungdom som har store personlige vansker eller nedsatte kognitive ferdigheter. Noen forteller om lærekandidater som har fått seg arbeid i VTA-bedrifter (VTA=Varig Tilrettelagt Arbeid). En annen mener at de som har vært lærekandidater trenger litt mer hjelp for å komme inn i arbeidsmarkedet, og at det kan være en «*kombinasjon av holdninger i arbeidsmarkedet og hvor mye utfordringer den enkelte person har*».

Oppsummert: Her har informantene ulike oppfatninger, og vi antar at det bygger på egne erfaringer. Noen lærekandidater får seg jobb og andre ikke. Svarene viser også at det er et stort spenn blant lærekandidatene, kunnskaps-, ferdighets- og atferdsmessig, og at dette er med å bestemme om de får seg jobb, og om jobben er i det ordinære arbeidslivet eller i en VTA-bedrift.

Lærekandidatordningen er god og har kommet for å bli håper jeg, fordi den gir flere ungdommer muligheter. Det er kjempeviktig sånn at ikke så mange havner på NAV, men får muligheter i arbeidslivet, og det er jo grunnleggende. Noen trenger lenger tid på å modnes fram mot et fagbrev, det er det ingen tvil om, så vi tar gjerne inn flere lærekandidater.

En fordel å ha vært lærekandidat

Bedriftene/opplæringskontorene var unisont enige i at mulighetene på arbeidsmarkedet for de som har vært lærekandidater er mye bedre enn om de ikke hadde vært lærekandidater.

En sier: «*Det skal jeg si deg at da er det mange som bare hadde stoppa helt opp*». En annen: «*Jeg tror det hadde blitt en masse mislykkede case*». En tredje: «*Helt klart verre, mye verre. Dette er jo bra, for de lærer utrolig mye som lærekandidater*». Og en fjerde: «*Da hadde de ikke hatt noe sluttkompetanse fra videregående i det hele tatt*». En femte «*Å få et kompetansebevis er bevis på at du skal kunne noe som en kan bygge videre på, så det er en fordel kontra ingenting*».

En av informantene peker på viktigheten av muligheten lærekandidatene får til «vise seg fram både som stabil arbeidskraft og pålitelige folk». Noe legger vekt på mestringsfølelsen:

Det er jo denne mestringsfølelsen. Når opplæringen blir lagt på det nivået de klarer, vil de oppleve å mestre, og mange av disse ungdommene har ikke mestra skolegang eller det sosiale. Opplevelsen av å være i praktisk arbeid, og få til og få positiv respons og faktisk avslutte med en prøve der du kan vise at det jeg har fått opplæring i det kan jeg, er viktig.

Flere peker på alternativet som kan være NAV. «Og det er en belastning for samfunnet, så hvis vi kan klare å få de inn i en bedrift og de kan utføre oppgaver som frigjør andre, så er det en god ting».

En bedrift gir uttrykk for at dette er en veldig god ordning for de som trenger den.

Jeg tror det er en kjempeviktig ordning for mange ungdommer, som får muligheten for å lære noe på sitt nivå. Jeg vet ikke hva alternativet skulle vært.

Få lærekandidater fortsetter som lærlinger

Vi undersøkte om bedriftene hadde erfaring med at lærekandidater fortsetter som lærling etter at de er ferdige. Noen svarer nei på dette, men flere forteller om ulike erfaringer med at unge som begynner som lærekandidat ender opp med fagbrev.

En forteller at de ved et par anledninger har konvertert opplæringskontrakten til en lærekontrakt før opplæringstida var over. Utfordringen da kan være at disse ungdommene mangler en del av fellesfagene fra Vg1 og Vg2, men klarer man å få det på plass kan de bli lærlinger og gå mot fagbrev.

Andre peker på at måten å løse dette på er at de fullfører tid som lærekandidat, og at når de har skaffet seg nok praksis, kan de gå opp til fagprøve som praksiskandidat. En bedrift forteller at de jobber bevisst med dette i samarbeid med NAV. Målsettingen er at lærekandidatene de tar inn skal ende opp med fagbrev, og de aller fleste gjør det. De mener at for noen kan det å starte som lærekandidat være en vei til fagbrev. De ville aldri gått rett på et lærlingløp, men når de får være lærekandidat, bruke tid og modnes, kan mange av disse ende opp med et fagbrev. Også andre peker på denne fordelingen med å være lærekandidat, de kan bygge seg opp bit for bit.

Inntrykket vårt, etter intervjuene, er at veien fra lærekandidat til lærling er en mulighet som noen få bedrifter er bevisst på og bruker. For de fleste er imidlertid ikke dette en løsning de bruker, og slik vi tolker intervjuene er det få blant våre

informanter som har sett opplæringskontrakter bli vellykket konvertert til lærekontrakter og at unge som har begynt som lærekandidat har endt opp med fagbrev.

5.5 Overveiende svært positive holdninger til lærekandidatordningen

Vi har ovenfor presentert holdninger til lærekandidatordningen blant fire sentrale aktørgrupper: fylkeskommunene, rådgivere i ungdomsskole og videregående skole, LO, NHO og Utdanningsforbundet, samt noen bedrifter som har lærekandidater.

Hovedkonklusjonen er at holdningene til lærekandidatordningen er svært positive.

Alle aktørene mener at ordningen trengs og ingen går inn for å avskaffe den. Alle er enige at den er nødvendig for de som begynner i videregående opplæring med forutsetninger som gjør at studie- eller yrkeskompetanse ikke er en reell mulighet.

Samtlige 18 fylkeskommuner er uenige i at lærekandidatordningen blir for mye brukt. Det er snarere tvert om, sier de fleste. Fylkeskommunene er enig ei at økt bruk av lærekandidatordningen kan bidra til at færre slutter i videregående.

Det er nesten unison oppslutning i fylkeskommunene om at bestått kompetanseprøve etter å ha vært lærekandidat, skal telle som fullført og bestått videregående opplæring i statistikkene.

Fylkeskommunene mener det er gode muligheter i arbeidsmarkedet for unge med grunnkompetanse og kompetansebevis etter å ha vært lærekandidat. Det foretas imidlertid nyanseringer hvor det presiseres at dette er bransjeavhengig, og avhengig av hvor mye og hvilken kompetanse lærekandidaten har tilegnet seg.

Rådgiverne tok stilling til 12 ulike utsagn om ordningen, og vår analyse viser, relativt entydig, en svært positiv holdning til lærekandidatordningen blant rådgiverne. De gir uttrykk for at det er behov for ordningen, at den bør brukes i større grad av de som har behov for den fordi de har et svakt faglig grunnlag fra tiende klasse, at den vil bidra til større grad av mestring og at færre slutter, samt at det å ha bestått kompetanseprøve bør telle som fullført og bestått videregående opplæring.

LO, NHO og Utdanningsforbundet er enige om at ordningen trengs, men ser ulikt på hva som er lærekandidatordningens målgruppe og hvor mange som bør være lærekandidater. NHO oppfatter ordningen som å favne bredt, og også inkludere kandidater som har forutsetninger til å oppnå fagbrev. De to andre organisasjonene oppfatter at ordningen skal favne smalere, og ikke ungdom som har forutsetninger for å klare et fagbrev.

LO og Utdanningsforbundet mener at både lærekandidatordningen og praksisbrevet trengs, fordi de er rettet mot ulike målgrupper, mens NHO ser at lærekandidatordningen fanger opp noen av praksisbrevets målgruppe, og det derfor ikke er sikkert at det er nødvendig med begge to.

Både Utdanningsforbundet og NHO mener at det fins et arbeidsmarked for lærekandidater, og at det bør være yrkestitler i forlengelsen av en utdanning som lærekandidat. Begge er også positive til å etablere et nivå mellom de som har fagbrev og de ufaglærte. LO er helt uenig i disse standpunktene. De mener at det ikke fins et stort arbeidsmarked for lærekandidater. De har ikke fullført videregående opplæring og stiller på lik linje med ufaglærte. LO ønsker heller ikke å etablere et eget nivå mellom fagarbeideren og de ufaglærte, og advarer mot å utvanne den norske fagarbeiderutdanningen.

Bedriftene mener også at ordningen trengs. Det er delte meninger om lærekandidatenes muligheter på arbeidsmarkedet. Noen lærekandidater får seg jobb og andre ikke, og det vil i stor grad avhenge av lærekandidatenes, kunnskaper, ferdigheter og ikke minst adferd. Bedriftene var unisont enige i at mulighetene på arbeidsmarkedet for de som har vært lærekandidater er mye bedre enn om de ikke hadde vært lærekandidater.

6 Lærekandidatene og oppnådd kompetanse

I dette kapitlet skal vi se nærmere på fire problemstillinger (jf. kapittel 1):

4. Hva karakteriserer lærekandidatene?
5. Hvordan kommer lærekandidatene ut med hensyn til kompetanseoppnåelse sammenlignet med noen andre grupper.
6. Tar lærekandidatene mer opplæring etter lærekandidattiden og oppnår de etter hvert fag-/svennebrev?

7-i: I hvor stor grad blir ungdom med tilstrekkelige forutsetninger for å fullføre med yrkeskompetanse veiledet inn i lærekandidatordningen, og i hvor stor grad blir ungdom uten tilstrekkelige forutsetninger for å fullføre med yrkeskompetanse veiledet inn i ordinære løp mot full yrkeskompetanse?

7-ii: Tyder dette på at lærekandidatordningen brukes i for stor eller for liten grad?

Som redegjort for i kapitlet om data har vi samlet inn data fra en rekke respondenter og informanter i denne studien. Analysene i dette kapitlet bygger på registerdata (VIGO-data), samt data samlet inn gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene.

6.1 Hva karakteriserer lærekandidatene?

Når vi skal karakterisere lærekandidatene vil vi gjøre det på to måter. Først ved å sammenligne med noen andre grupper. Deretter ved å vise hvilke programområder og utdanningsprogrammer lærekandidatene går på.

I dette avsnittet sammenlignes lærekandidatene fra kullene som begynte i videregående skole i august 2010, 2011 og 2012 med andre grupper elever og lærlinger fra de samme kullene. Lærekandidater defineres som personer som har status som lærekandidat en eller annen gang i perioden fra oktober 2010 til juni 2017. Ved å ta utgangspunkt i programområdekoder i registeret (VIGO,

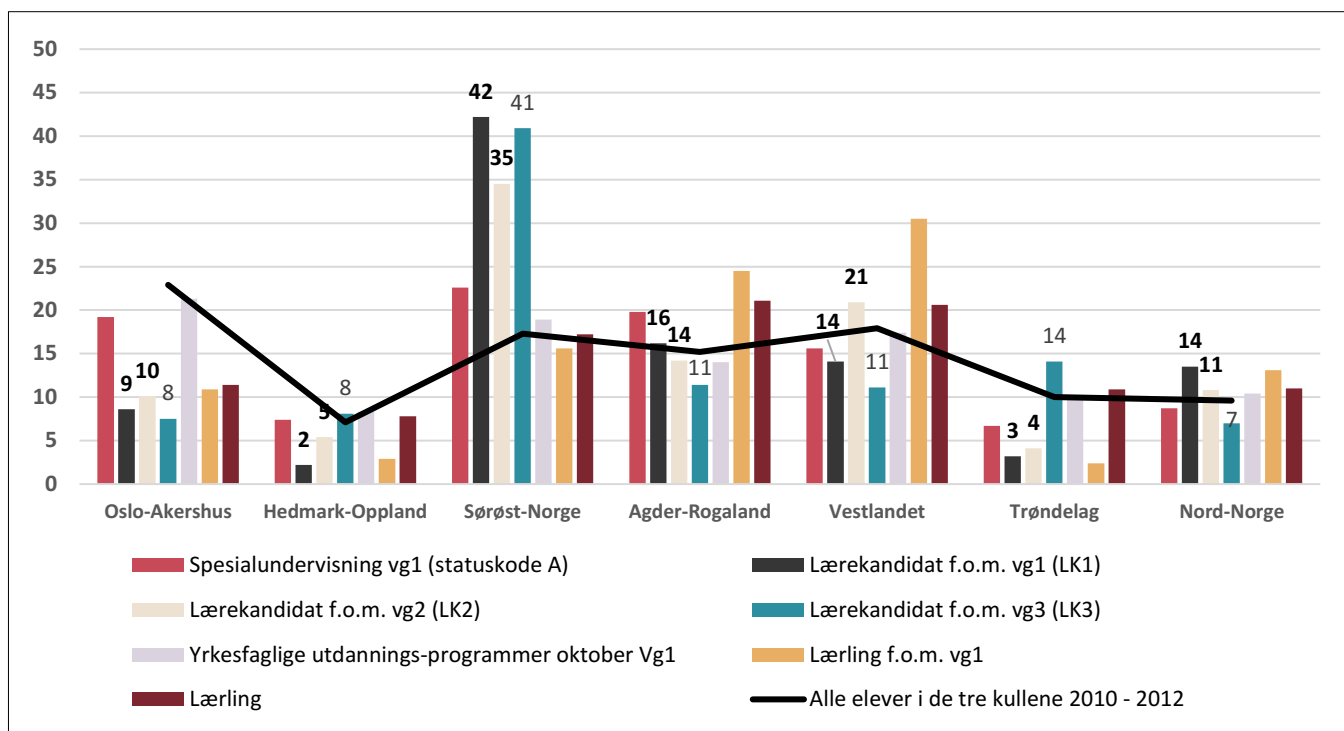
<https://www.vigo.no/vigokv/kurs.action>) for oktober og juni hvert år kan vi identifisere tre grupper lærekandidater. To små grupper begynte som lærekandidat første eller andre år i videregående (LK Vg1, LK Vg2), og en langt større gruppe følger standardordningen ved at de begynte som lærekandidater tredje skoleår (LK Vg3), samtidig med at mange andre elever i lærefagene fikk lærekontrakt.

Vi identifiserer en sammenligningsgruppe basert på ungdommenes programområdekode og statuskode i oktober første semester i videregående opplæring. Vi skiller mellom elever som begynte i videregående opplæring med spesialundervisning (statuskode A), elever som gikk på skolebaserte yrkesfaglige utdanningsprogrammer, elever som begynte i lære første semester i videregående («rett i lære») og elever som har fulgt den ordinære veien til fag-/svennebrev, som regel to år i skole etterfulgt av to år i bedrift. Yrkesfag inkluderer også formgivningsfag og medier og kommunikasjon, selv om de fleste elevene i disse utdanningsprogrammene ender opp med studiekompetanse. Vi sammenligner elevenes kjønns- og aldersfordeling, fordelingen på landsdel/region etter SSBs standard for landsdelsinndeling (SSB 2002, <http://www.ssb.no/klasse/klassifikasjoner/106>), fordelingen på opptakskarakterer fra grunnskolen (grunnskolepoeng i rangerte ti-prosent-grupper, desiler), samt dag- og timefravær på 10. trinn i grunnskolen. Informasjon om grunnskolepoeng og dag- og timefravær er ikke komplett i registeret. Vi mangler opplysninger om grunnskolepoeng blant ca. en prosent av elevene, mens drøyt åtte prosent av elevene mangler informasjon om fravær. Vi regner likevel med at de tallene vi har er representative for de ulike elevgruppene.

6.1.1 Ordningen benyttes særlig i Østfold, Buskerud og Vestfold

Vedleggstabell V6.1 viser hvordan de tre gruppene lærekandidater og elever i sammenligningsgruppene fordeles på landsdeler. Figur 6.1 illustrerer fordelingen. Den svarte heltrukne linjen i figuren angir andel elever i videregående opplæring 2010 – 2012 i ulike landsdeler. Der stolpene for lærekandidater er høyere enn denne linjen, er lærekandidatene overrepresentert i forhold til elevtallet i landsdelen. Sørøst-Norge som består av fylkene Østfold, Buskerud, Vestfold og Telemark, skiller seg ut fra de andre landsdelene, og ved nærmere ettersyn er det tre fylker som virkelig satser på denne ordningen: Østfold, Buskerud og Vestfold. Mens Sørøst-Norge har ca. 17 prosent av elevene, har denne landsdelen rundt 35 prosent av lærekandidatene, og disse lærekandidatene finnes i hovedsak i tre av de fire fylkene i landsdelen. I Trøndelag og i Hedmark og Oppland er det forholdsvis få lærekandidater de to første skoleårene, men tredje skoleår da den store gruppen lærekandidater rekrutteres (det ordinære forløpet), er disse fylkene litt overrepresentert i bruken av ordningen. Nord-Norge har på sin side noe høyere andel lærekandidater første og andre skoleår enn det elevtallet skulle tilsi, mens

rekrutteringen tredje skoleår er noe lavere. Totalt sett er lærekandidater underrepresentert i de tre nordligste fylkene. (Se også kapittel 6.2 for mer om antall/andel lærekandidater i de ulike fylkene).

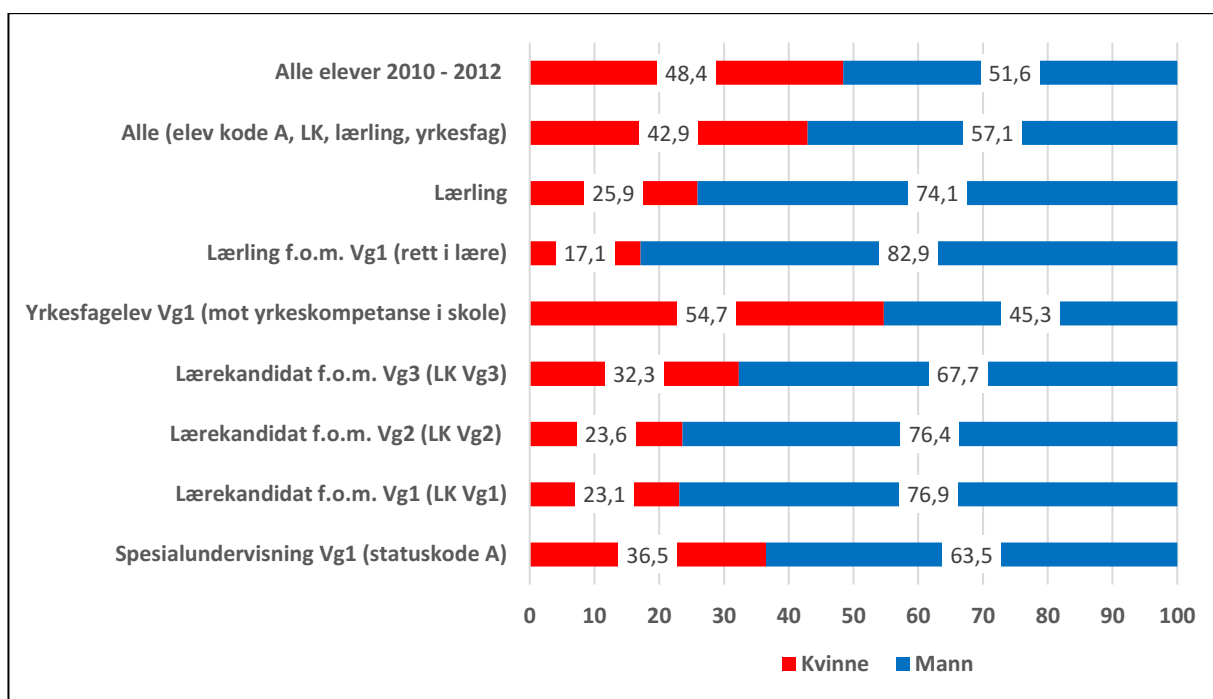
Figur 6.1. Lærekandidater fordelt på landsdel (region). Prosent. Sammenlignet med fordeling av elever i spesialundervisning, yrkesfagelever i skole, lærlinger og alle elever i de tre kullene.

Vi kan også merke oss at Sørøst-Norge har flere elever med spesialundervisning enn det elevtallet skulle tilsi. I Agder og Rogaland og på Vestlandet satses det særlig på lærlingeordningen (tabell 6.1). Vestlandet har 18,5 prosent av elevene og 30,5 prosent av elevene som tilbys lærekontrakt første skoleår, mens Agder og Rogaland har 16,8 prosent av elevene og henholdsvis 24,5 prosent av elevene som går rett ut i lære og 21,1 prosent av lærlinger i ordinære kontrakter (etter Vg2). Overrepresentasjonen av lærekandidater i Østfold, Buskerud og Vestfold er sannsynligvis primært uttrykk for en satsning på ordningen. Den gjenspeiler ikke særtrekk ved næringsstrukturen i de tre fylkene.

6.1.2 To av tre lærekandidater er gutter

Kjønnsfordelingen i de tre kullene er som forventet (figur 6.2, vedleggstabell V6.2). Den følger kjønnsfordelingen i befolkningen. Det er 51,6 prosent menn og 48,4 prosent kvinner i de tre kullene 2010 – 2012. Blant de ca. 350 som begynte som lærekandidater de to første årene etter grunnskolen er 77 prosent gutter, mens

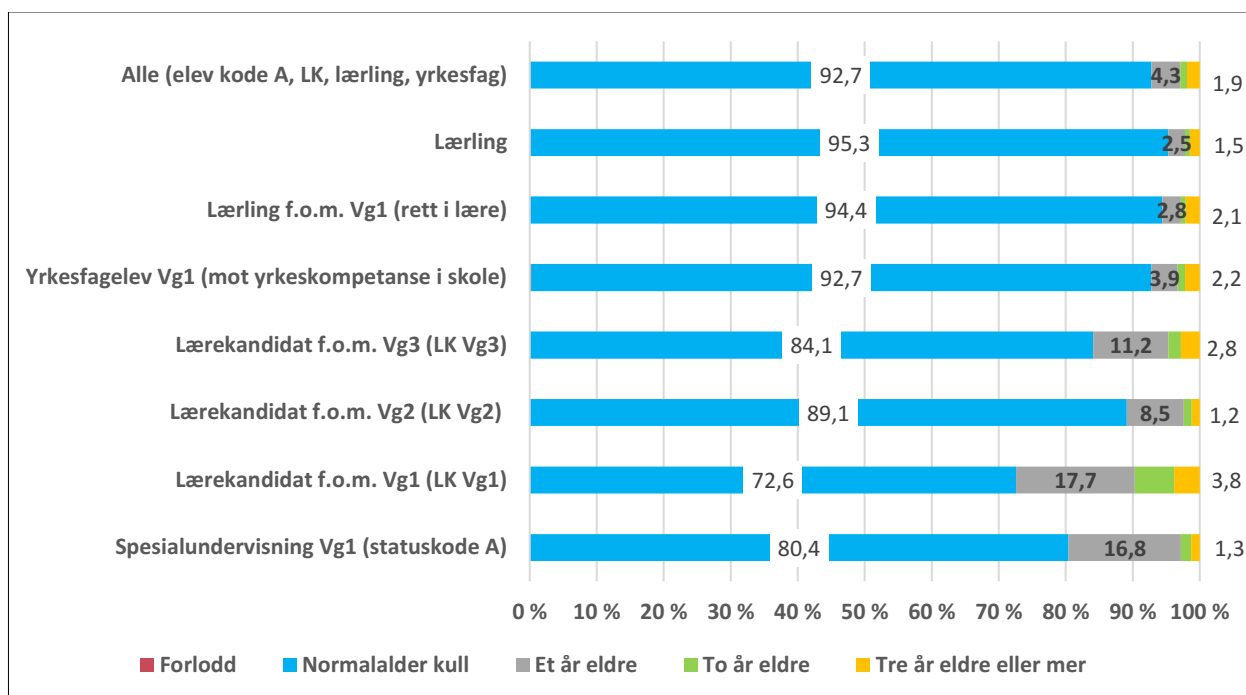
den større gruppen (ca. 1600) som begynte i ordningen etter Vg2, har samme overrepresentasjon av gutter som i spesialundervisning. Nå er to av tre gutter. Det er tydeligst guttedominans blant de ca. 1350 som går rett inn i lære etter grunnskolen (83 prosent). Ellers ser vi, som forventet, at gutter er noe overrepresentert i yrkesfaglige utdanningsprogrammer (54%). Lærekandidatordningen er med andre ord primært et tilbud i lærefag som domineres av gutter.

Figur 6.2. Lærekandidater fordelt på kjønn. Prosent. Sammenlignet med kjønnsfordelingen blant elever med spesialundervisning, yrkesfagelever i skole, lærlinger og alle elever i de tre kullene.

6.1.3 Noe høyere andel eldre elever blant lærekandidatene

I kullene som begynte i videregående opplæring 2010 – 2012 har ca. 93 prosent av elevene normalalder for kullet (figur 6.3, vedleggstabell V6.3). Disse elevene er født i perioden 1994–96 og begynte i videregående opplæring det året de fylte 16.

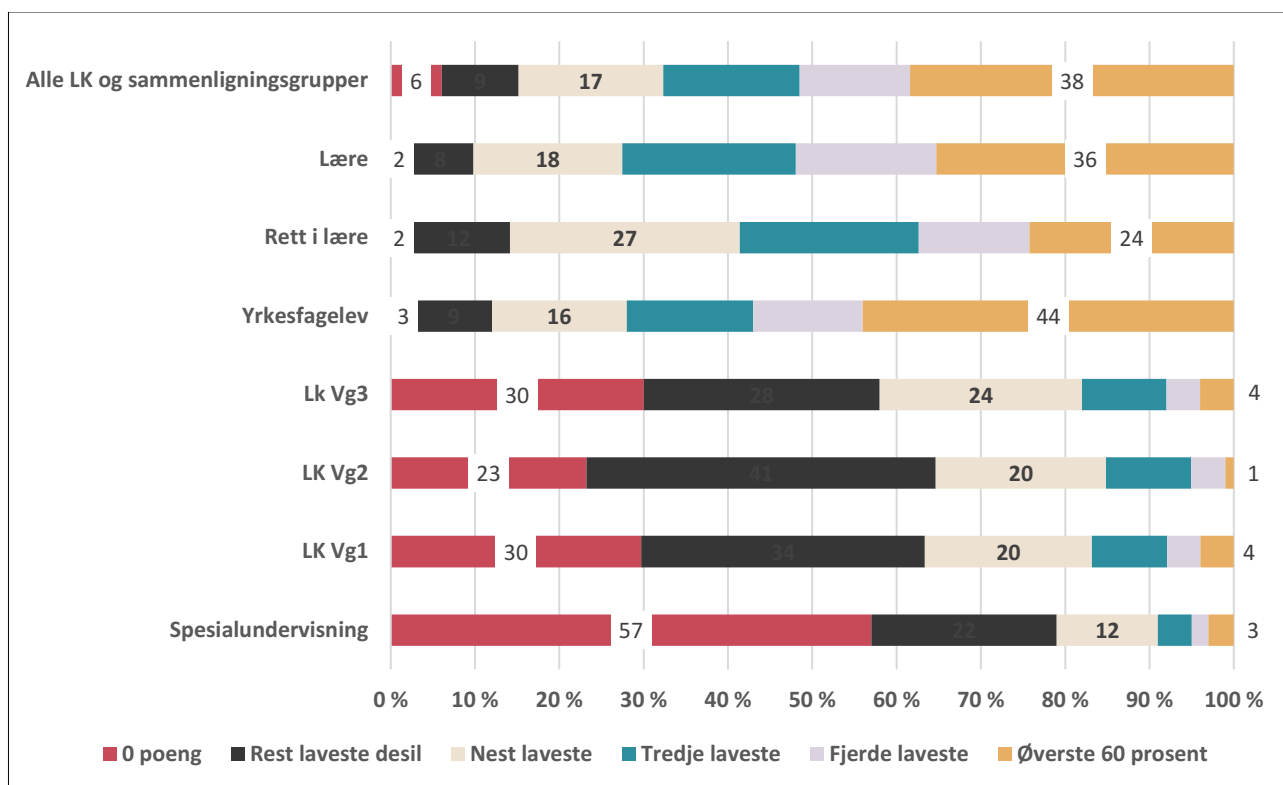

Figur 6.3. Lærekandidater fordelt på aldersgrupper. Prosent. Sammenlignet med fordeling av elever i spesialundervisning, yrkesfagelever i skole, lærlinger og alle elever i sammenligningsgruppene i de tre kullene.

En per tusen eller knapt 200 elever er yngre enn normalalder for kullet, såkalte forlodd. Blant elever som begynte i et lærefag og som vanligvis får lærekontrakt tredje skoleår (lærlinger) eller som gikk rett inn i lære er andelen med normalalder for kullet størst, ca. 95 prosent. Blant elever med spesialundervisning er 20 prosent eldre enn normalalder. Lærekandidatene har ingen forlodd og de har gjennomgående litt høyere gjennomsnittsalder enn andre grupper elever. Blant de som begynte som lærekandidater første år i videregående er andelen eldre 27 prosent, blant de som begynte andre år er andelen eldre 11 prosent, og blant de som fulgte standardordningen med å begynne som lærekandidat tredje år, er andelen eldre 16 prosent. Det er også blant lærekandidatene vi finner den høyeste andelen som er betydelig eldre enn normalalder for kullet, dvs. tre år eldre eller mer, henholdsvis 4 prosent blant de som begynte som lærekandidat første år i videregående (LK Vg1) og 3 prosent blant de som begynte etter Vg2 (LK Vg3).

6.1.4 Forholdsvis lav poengsum fra grunnskolen, men høyere enn elever med spesialundervisning

Figur 6.4 (vedleggstabell V6.4) viser fordelingen av grunnskolepoeng i ulike grupper elever.

Figur 6.4. Fordeling av grunnskolepoeng (ti-prosent-grupper, desiler) blant lærekandidater og andre elevgrupper. Prosent.

I utgangspunktet er grunnskolepoeng delt inn i ti-prosent-grupper (desiler) som rangeres fra de ti prosent som har lavest poengsum i grunnskolen 2010 – 2012, til de ti prosent som har høyest poengsum. Elever som tar yrkesfag hadde klart lavere karakterer fra grunnskolen enn elever som søker mot studiekompetanse (Salvanes m.fl. 2015: kapittel 2 og 3). Det ser vi også av fordelingen i figuren. Det er «bare» 36 prosent av lærlingene og 44 prosent av yrkesfagelevene som har et prestasjonsnivå i ungdomsskolen blant de 60 prosent beste, totalt sett. Samtidig er det «bare» åtte prosent av lærlingene som har et prestasjonsnivå i ungdomsskolen på linje med de ti prosent svakest presterende. Blant yrkesfagelever i skolebaserte utdanningsløp, har 12 prosent lavest prestasjonsnivå (les: blant de ti prosent lavest presterende), 16 prosent nest lavest og ca. 15 prosent tredje lavest, altså litt høyere andel i de tre laveste prestasjonssjiktene enn blant elever i videregående, generelt.

Sammenlignet med lærekandidater og elever med spesialundervisning fremstår imidlertid lærlinger og andre yrkesfagelever som meget prestasjonssterke i ungdomsskolen. Blant elever med spesialundervisning kommer 60 prosent inn i videregående opplæring med null grunnskolepoeng og 79 prosent har et opptaksgrunnlag til videregående blant de ti prosent lavest presterende i grunnskolen. Lærekandidatene har også lavt prestasjonsnivå i ungdomsskolen, relativt sett.

Rundt 85 prosent har en grunnskolepoengsum på nivå med de 30 prosent lavest presterende i ungdomsskolen, men vi ser at det er en forskyvning i prestasjonsnivå i positiv retning sammenlignet med elever som får spesialundervisning første semester i videregående. «Bare» en av tre lærekandidater har null grunnskolepoeng, rundt 20 prosent presterer i det tredje laveste desilet og 7 – 8 prosent har en grunnskolepoengsum som plasserer dem nær gjennomsnittet for yrkesfagelever eller høyere enn dette.

Konklusjonen er at lærekandidatenes prestasjonsnivå er omtrent som forventet når vi vet at de sikter mot grunnkompetanse og ikke mot yrkeskompetanse, men det er altså noen – knappe ti prosent – som presterer på linje med ordinære yrkesfagelever og lærlinger, og vel så det.

6.1.5 50 prosent høyere fravær enn lærlingene

Lærekandidatene hadde høyere fravær på 10. trinn i grunnskolen, både hele dager og registrerte timer, enn ungdom som fikk lærekontrakt og yrkesfagelever i skolebaserte løp mot yrkeskompetanse, i gjennomsnitt nesten 50 prosent høyere dag- og timefravær. Det gjennomsnittlige fraværet blant lærekandidater er svært likt det gjennomsnittlige fraværet blant elever som får spesialundervisning første semester i videregående opplæring (jf. vedleggstabell V6.5).

Når vi tilføyer at det er ganske sterkt samsvar både i prestasjonsnivå og fravær fra 10. trinn i grunnskolen til Vg1 og fra Vg1 til Vg2, har vi for så vidt dokumentert at det er en viss utvelgelse til ordinære lærekontrakter basert på kombinasjoner av fravær og prestasjonsnivå¹². Samtidig viser figur 6.4 og Tabell 6.5 at mange elever med et forholdsvis svakt prestasjonsnivå i grunnskolen og forholdsvis høyt fravær manøvrerer inn i ordinære lærekontrakter, mens enkelte elever med et forholdsvis høyt prestasjonsnivå og lavt fravær manøvrerer inn i kontrakter som lærekandidater, så det er langt fra en forutbestemt, deterministisk sammenheng mellom prestasjonsnivå, tilstedeværelse og sjansen for å få en lærekontrakt. De fleste lærekandidatene har imidlertid forholdsvis beskjedent prestasjonsnivå i

¹² Korrelasjonen mellom grunnskolepoeng og poengsum i Vg1 (blant de som får poengsum) er (Pearsons $r=$) 0,69 og mellom Vg1 og Vg2 ($r=$) 0,62. Korrelasjonen mellom dagfraværet på 10. trinn i grunnskolen og på 1. trinn i videregående er ($r=$) 0,35, og mellom dag- og timefravær ($r=$) 0,42 hhv. ($r=$) 0,45 i grunnskole hhv. Vg1. Det er altså en tydelig tendens til at både prestasjonsnivå og fravær repeteres fra grunnskole til videregående. For prestasjonenes vedkommende repeteres nesten 50 prosent av forskjellene (forklart varians), men det er altså ikke snakk om deterministiske sammenhenger. Mange elever presterer bedre og har mindre fravær i videregående enn forventet, gitt det fraværet og prestasjonsnivået de hadde i grunnskolen. Av de drøyt 196000 elevene i de tre kullene har ca. 99 prosent karakteropplysninger på 10. trinn i grunnskolen og første år i videregående, mens ca. 95 prosent av elevene har opplysninger om prestasjonsnivå alle tre årene. Det er langt større hull i registreringen av fravær. I ungdomsskolen har 92 prosent opplysninger om fraværet sitt, mens dette kun gjelder 59 prosent første år i videregående.

grunnskolen og i videregående, og i gjennomsnitt har de også tydelig høyere fravær enn andre yrkesfagelever.

Oppsummert:

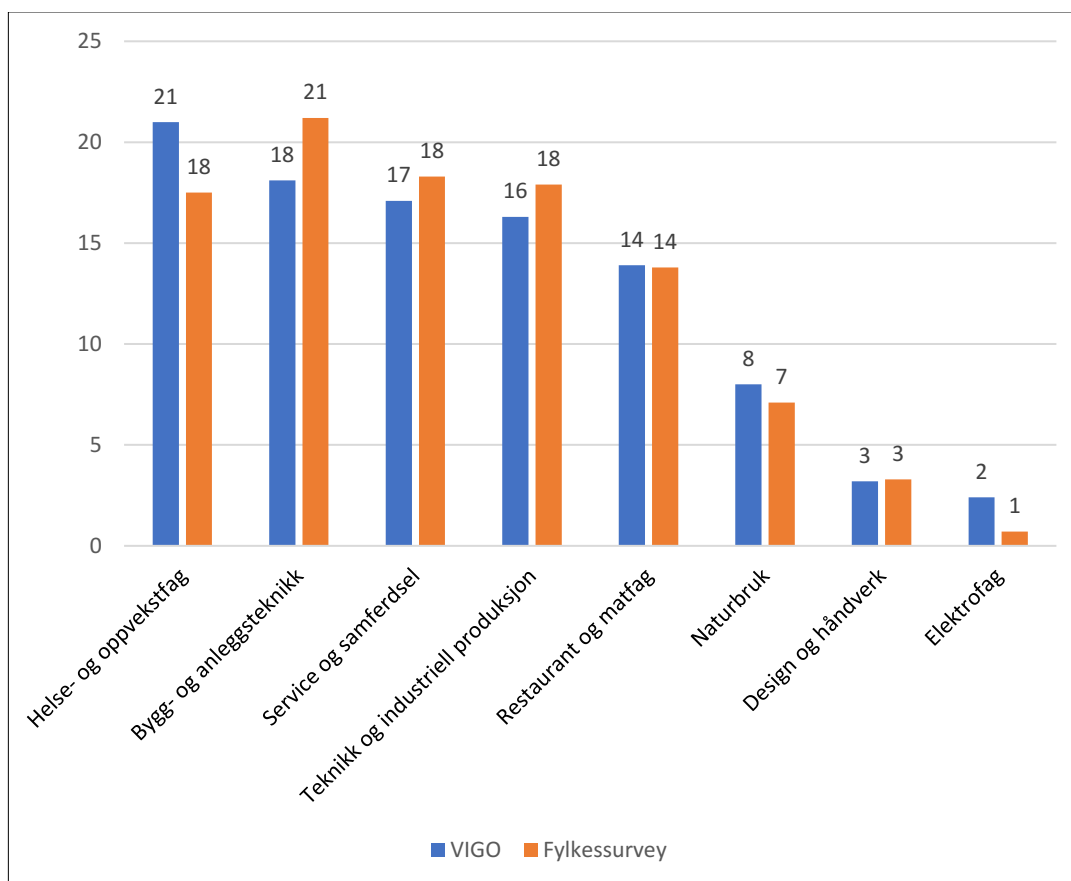
- Lærekandidatene har litt høyere andel eldre elever enn andre lærlinger og yrkesfagelever
- Tilbud om kontrakt som lærekandidat opptrer i hovedsak i lærefag som er dominert av gutter
- Tilbudet finnes over alt, men det er særlig Østfold, Buskerud og Vestfold som satser på lærekandidatordningen
- Lærekandidatene har noe bedre opptaksgrunnlag (grunnskolepoeng) enn elever med spesialundervisning, men de har klart lavere grunnskolepoengsum enn lærlinger og yrkesfagelever i skolebasert løp mot yrkeskompetanse
- Lærekandidatene hadde ca. 50 prosent høyere fravær i ungdomsskolen enn lærlingene, men dette fraværet er i gjennomsnitt på nivå med fraværet til elever som begynte med spesialundervisning første semester i videregående

6.2 Utdanningsprogram, kjønn og fylker

6.2.1 Fordeling av lærekandidatene på utdanningsprogrammer

I figur 6.5 viser vi lærekandidatene fordelt på utdanningsprogrammer, både for kullene 2010-2012, de samme kullene som vi analyserer i kapittel 6.1 over og kapittel 6.3 nedenfor, men også for de som er lærekandidater i videregående opplæring per januar 2018, basert på data samlet inn for dette prosjektet blant alle fylkeskommuner i landet¹³ (I vedleggstabell V6.7 viser vi lærekandidatene programområde, og fordelingen på utdanningsprogrammer bygger på disse tabellene).

¹³ Det mangler data for Telemark

Figur 6.5. Lærekandidatenes fordeling på utdanningsprogrammer. Prosent.

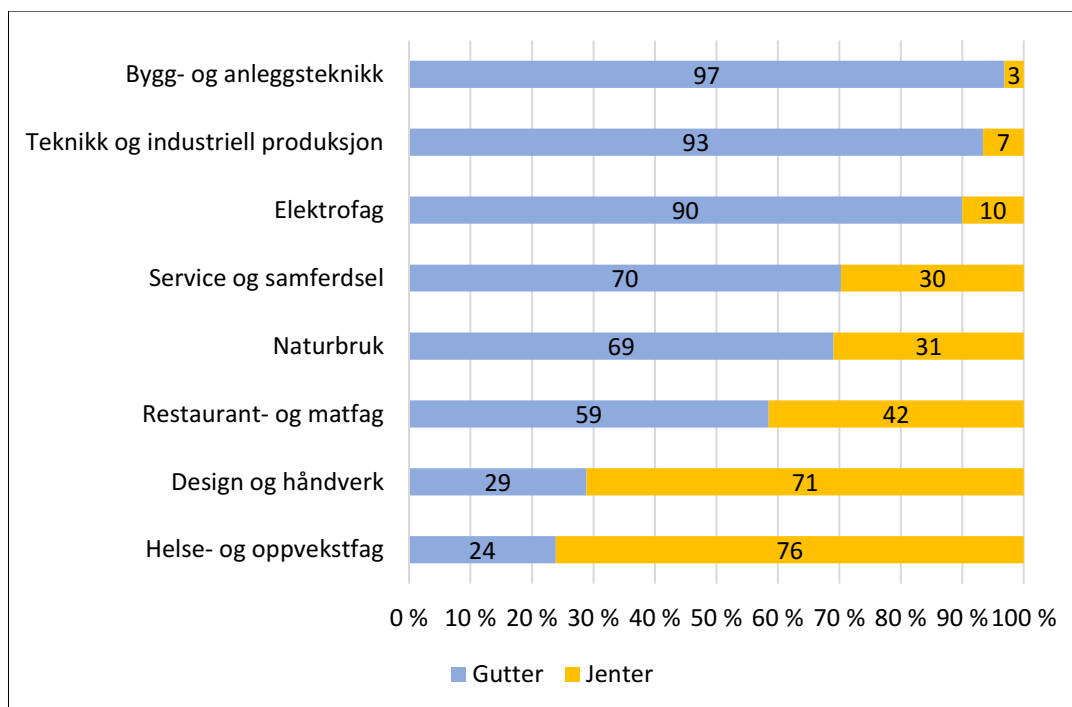
Figur 6.5 viser relativt stabil fordeling av lærekandidater på de ulike utdanningsprogrammene fra starten av 2010-tallet og frem til i dag. Det var og er størst andel lærekandidater i helse- og oppvekstfag og bygg- og anleggsteknikk; begge disse utdanningsprogrammer har og hadde om lag en av fem lærekandidater hver. Innenfor service- og samferdsel og teknikk- og industriell produksjon var det nesten like store andeler. Vi finner færrest lærekandidater innenfor elektrofag (se for øvrig svarene fra LO, NHO og Utdanningsforbundet på spørsmål om lærekandidatordningen passer i alle utdanningsprogrammer i kap 5).

Innenfor helse- og oppvekstfag er alle lærekandidatene i helsearbeiderfaget og barne- og ungdomsarbeiderfaget. De største lærekandidatfagene innenfor bygg- og anleggsteknikk er anleggsmaskinførerfaget og tømmerfaget. Innenfor service og samferdsel peker logistikkfaget og salgsmatfaget seg ut med mange lærekandidater. Innenfor teknikk og industriell produksjon er de to største fagene bilfaget, lette kjøretøy og yrkessjåfør. Så godt som alle lærekandidatene innenfor restaurant og matfag finner vi i institusjonskokkfaget og kokkfaget. Anleggsgartnerfaget og hestefaget er de to største fagene innenfor naturbruk. De to utdanningsprogrammene med lavest andel lærekandidater er design og håndverk – hvor frisørfaget har flest lærekandidater – og elektrofag – hvor dataelektronikerfaget er størst. Dette bildet

har vært svært stabilt når vi sammenligner tre kull tidlig på 2010-tallet med det kullet som går i videregående opplæring når dette skrives i mars 2018.

6.2.2 Kjønnsegregerte utdanningsvalg også blant lærekandidatene

I figur 6.6 viser vi fordelingen av lærekandidater etter kjønn innenfor de ulike utdanningsprogrammene.

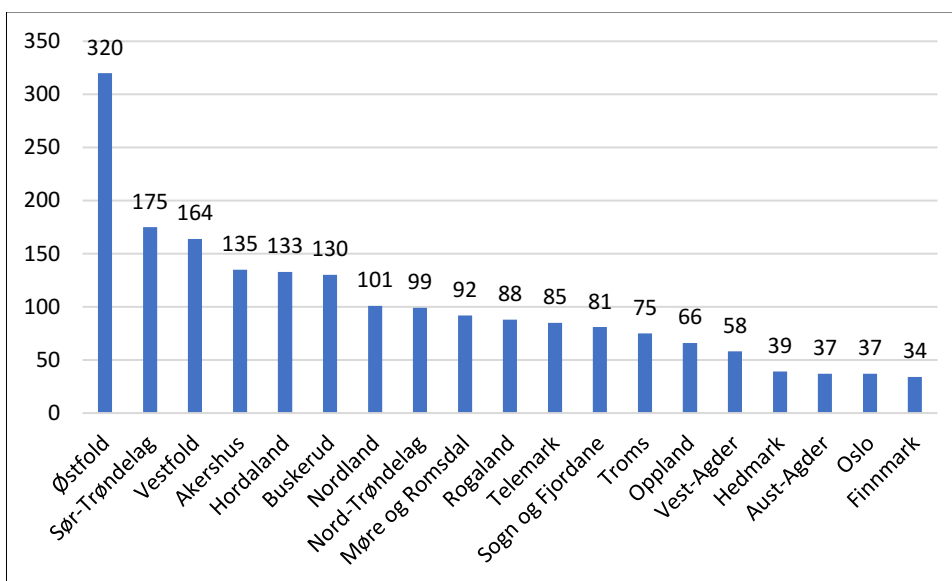

Figur 6.6. Fordeling av lærekandidater etter kjønn på utdanningsprogrammene

Figur 6.6 (som bygger på data fra vår survey til fylkene) viser at valget av programområder og utdanningsprogrammer blant lærekandidatene er sterkt kjønnssegregert. Spissformulert: Guttene går på elektro, bygg og teknologi og industriell produksjon, mens jentene går på design og helse og oppvekst. Dette er et mønster vi kjenner igjen fra yrkesfag gjennom flere tiår. Blant lærekandidatene ser vi at guttene er i overvekt også innenfor service og samferdsel og restaurant- og matfag.

6.2.3 Lærekandidater i fylkene

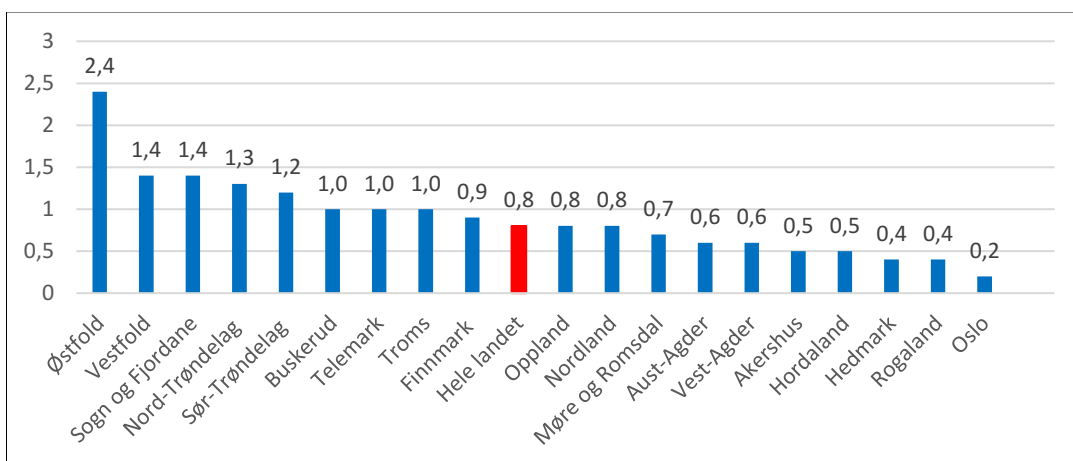
Vi har sett på fordeling av lærekandidater i landets fylkeskommuner. Dette viser vi i figur 6.7.

Figur 6.7. Fordeling av lærekandidater på fylkeskommunene. Kilde: SSB

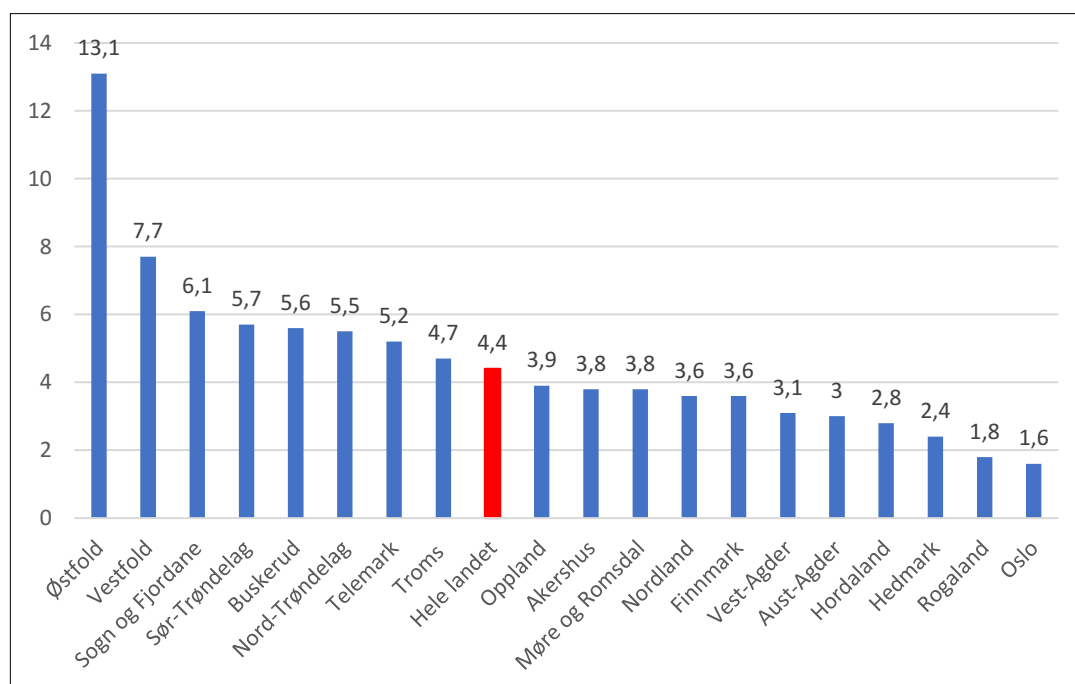
I vår spørreundersøkelse til fylkeskommunene i januar fant vi at det var 1937 lærekandidater i januar 2018 (tall fra ett fylke mangler). SSB viser at per 1. oktober 2017 var det 1952 lærekandidater i alle fylkeskommunene. I figur 6.7 har vi brukt tallene fra SSB. Figur 6.7 viser at det er flest lærekandidater i Østfold. I andre enden av skalaen er Finnmark med 34 lærekandidater. Her presenteres absolutte tall, men når Østfold har så mange flere av lærekandidatene enn noe annen fylkeskommune, og når Oslo og Finnmark (med et befolkningsgrunnlag på henholdsvis 672000 og 76000) har om lag like mange lærekandidater, ser vi tydelig at bruken av lærekandidatordningen varierer sterkt mellom fylkeskommunene.

For å få et tydeligere bilde av bruken av lærekandidatordningen i de ulike fylkeskommunene har vi også beregnet hvor stor andel av alle elevene i videregående opplæring lærekandidatene utgjør i de forskjellige fylkeskommunene. Dette viser vi i figur 6.8. Figuren viser at lærekandidatene utgjør fra 2,4 til 0,2 prosent av alle elever og lærlinger i videregående opplæring. Andelen er størst i Østfold og lavest i Oslo, Hedmark og Rogaland. Dette illustrerer at Østfold bruker ordningen i mye større grad enn alle andre fylker.

Figur 6.8. Lærekandidatene i andel av alle elever i videregående opplæring i landets fylkeskommuner per 1.oktober 2017 (SSB 2018)

Ettersom lærekandidatordningen er bygd opp på samme måte som lærlingordningen og siden alle lærekandidater er å finne innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer, har vi også sett på hvor stor andel lærekandidatene utgjør av det samlede antall lærlinger og lærekandidater i de enkelte fylkene (figur 6.9).

Figur 6.9. Lærekandidatene i andel av summen av antall lærekandidater og lærlinger i de ulike fylkene per 1.oktober 2017 (SSB 2018)

Figur 6.9 viser fylkesvis variasjon også for hvor stor andel av lærlinger og lærekandidater samlet som utgjøres av lærekandidatene. Igjen illustrerer vi at Østfold er den fylkeskommune som bruker lærekandidatordningen i størst grad, mens Oslo, Hedmark og Rogaland bruker ordningen i lavest grad.

6.2.4 Hvor mange tar praksisbrev?

I kapittel 1 redegjorde vi for ordningen med praksisbrev, og viste at opplæringsloven sier at alle fylkeskommuner skal ha minst et tilbud om praksisbrev. Vi har derfor spurt fylkeskommunene om hvor mange praksisbrevkandidater de hadde per januar 2018.

Vi fant (ikke i tabell) at Hedmark og Vestfold hadde en praksisbrevkandidat hver, at Rogaland hadde seks, Oslo ni og at Møre og Romsdal hadde 15 praksisbrevkandidater. I alt utgjør dette 32 praksisbrevkandidater. 22 av disse var gutter og 10 var jenter. En tredjedel – 11 personer – tok utdanning innenfor salgsfaget.

6.3 Hva slags kompetanse får lærekandidatene sammenlignet med noen andre grupper?

6.3.1 Tre former for formell kompetanse

«Den vidaregående opplæringa skal føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller grunnkompetanse» (Opplæringslova §3-3). Studiekompetanse oppnås når man har fullført og bestått et studieforbereende løp, inkludert påbygging til generell studiekompetanse. Yrkeskompetanse oppnås enten etter å ha bestått et løp med to år i skole og to år i bedrift, inkludert bestått fag-/svenneprøve, eller ved å fullføre og bestå et treårig yrkesfaglig løp i videregående skole. Det fins alternative veier, som f.eks. en 0+4- eller en 1+3-modell.

Slik opplæringsloven er formulert er alt annet enn studie- eller yrkeskompetanse å anse som grunnkompetanse. Det betyr at denne kompetanseformen dekker et vidt spekter av kompetanser. Elever som har hatt spesialundervisning og ikke nådd et eneste læreplanmål har grunnkompetanse. Elever som har bestått alle fag unntatt ett i et treårig løp på studiespesialisering har grunnkompetanse. Og ungdom som har gått Vg1 og Vg2 i grunnkompetanseløp i skole og avsluttet med to år som lærekandidat og bestått kompetanseprøve, har grunnkompetanse.

Målsettingen for elever i studieforbereende løp er studiekompetanse, for yrkesfagelever yrkeskompetanse og for lærekandidater grunnkompetanse.

Når vi skal vurdere den enkeltes utbytte av det å være lærekandidat i forhold til andre grupper (bl.a. lærlinger), er det viktig å ta hensyn til at formålet med de ulike tilbudene er ulikt. Da blir det vanskelig å bruke de ordinære, formelle kompetanseformene som resultatmål når vi skal sammenligne kompetanseoppnåelse for lærlinger og lærekandidater.

Som et alternativ har vi derfor konstruert tre ulike mål på kompetanseoppnåelse for lærekandidater og noen sammenligningsgrupper, og vi skal nedenfor vise

analyser som forsøker å besvare spørsmålet om hvordan lærekandidatene kommer ut med hensyn til kompetanseoppnåelse sammenlignet med noen andre grupper.

6.3.2 Er det et arbeidsmarked for personer med grunnkompetanse?

Selve «lakmustesten» på om lærekandidatene har utbytte av opplæringen sin er om de får ordinært arbeid etter fullført læretid og eventuelt bestått kompetanseprøve. Som redegjort for i kapittel 1, inngår ikke en undersøkelse av overgang til arbeidsmarkedet i denne studien.

Vi nevner likevel at en rekke undersøkelser har vist at det er et arbeidsmarked for personer med grunnkompetanse i Norge. Slik var det på 1990-tallet (Larsen 1994, Grøgaard m.fl. 2002, Grøgaard 2006), første halvdel av 2000-tallet (Støren m.fl. 2007, Grøgaard og Aamodt 2006), og slik har det vært det siste tiåret. Østlandsundersøkelsen til NIFU (Markussen 2014) viser at selv blant personer som avsluttet skolegangen etter grunnskolen var 65 prosent sysselsatt som 25-åringer, og denne andelen økte steg for steg med økende grunnkompetanse opp til fullført videregående opplæring med bestått i alle fag, til nærmere 95 prosent sysselsatte blant personer med fagbrev. Utdanning lønner seg altså også for de som er standhaftige og fortsetter i videregående selv om de stryker i enkelte fag, eller om de arbeider etter mer beskjedne mål om å oppnå dokumentert grunnkompetanse på, la oss si, Vg1- eller Vg2-nivå. Selv om det er en «utdanningsgradient» på arbeidsmarkedet i Norge, dvs. at andelen sysselsatte øker steg for steg med økende formelt utdanningsnivå, viser tidligere forskning at det er muligheter også for unge voksne med grunnkompetanse fra videregående.

Grøgaard og Børing (2017) benytter PIAAC-data¹⁴ fra 2011 – 2012 og viser at Norge og andre nordiske land kjennetegnes av en utvelgelse til lønnet arbeid blant voksne som i vel så stor grad preges av dokumenterte kognitive ferdigheter som av formelt utdanningsnivå. Nå er det naturligvis en sterk sammenheng mellom utdanning og ferdigheter ($r=0,5$), men dette illustrerer to ting: Ferdigheter har betydning for de som mangler formell utdanning og slike ferdigheter er det mange som skaffer seg utenfor utdanningssystemet, antagelig primært gjennom yrkesaktivitet (Larsen m.fl. 1997, Reichborn m.fl. 1998). Og, for det andre, dette illustrerer at arbeidslivet fremstår som er en viktig læringsarena for ansatte med lav formell kompetanse – i mange bransjer. Lærekandidatene har beskjedne mål i yrkesteori, men de får flere års opplæring i arbeidslivet, og det kan gi dem et godt utgangspunkt som arbeidssøkere på et senere tidspunkt.

¹⁴ PIAAC – Programme for the International Assessment of adult competencies. Undersøkelsen har et representativt utvalg voksne fra 31 land som har utført en rekke ferdighetstester (leseforståelse, tallforståelse og problemløsning).

Er det jobb å få også for lærekandidater? Dette spørsmålet inngår altså ikke i denne undersøkelsen, men Markussen (2014b: 30 – 31) viser at 79 prosent av lærekandidatene i Akershus som bestod kompetanseprøven kom i jobb (70 prosent kom i jobb med en gang) og at 60 prosent var i jobb tre år senere. Dette indikerer at det finnes et arbeidsmarked for såkalt «ufaglærte» i Norge, selv om dette arbeidsmarkedet gir arbeidstakerne utfordringer som de segmentene som rekrutterer personer med sluttkompetanse fra videregående eller høyere nivå, ikke har i samme grad.

Vi gjennomfører en regresjonsanalyse for å sammenligne lærekandidatenes kompetanseoppnåelse sammenlignet med andre grupper elever i videregående opplæring¹⁵.

Regresjonsanalysen opererer med tre ulike utfallsvariabler (avhengige variabler eller resultatvariabler) som bygger på tre ulike kriterier for vurdering av kompetanseoppnåelse.

Vi begynner analysen med å diskutere og begrunne verdiene på de tre utfallsvariablene.

6.3.3 Tre utfallsvariabler som bygger på tre ulike verdsettingskriterier

Når vi skal sammenligne lærekandidatordningen med andre tilbud i videregående opplæring, er det viktig å ta hensyn til de ulike tilbudenes formål. Læringskontrakter skal ideelt sett lede mot et fag-/svennebrev som gir yrkeskompetanse, formålet med yrkesopplæring i skole er også å utdanne kompetente yrkesutøvere og evalueringen av om man oppnår dette bygger på karaktergivning i ulike fag, minimum at eleven består alle fag og får et vitnemål som bekrefter dette. Blant elever med spesialundervisning er det også noen som oppnår yrkes- eller studiekompetanse, men her har de aller fleste elevene grunnkompetanse som mål.

Målsettingen for lærekandidatene er planlagt grunnkompetanse. Hvis vi sammenligner kompetanseoppnåelsen i alle disse gruppene, så sammenlignes også tilbud som har svært ulike målsettinger. Dette forsøker vi å ta hensyn til ved å sammenligne skårer på variabler som verdsetter yrkeskompetanse, studiekompetanse og grunnkompetanse etter ulike kriterier.

Et kriterium for vurdering av kompetanseoppnåelse, som vi oppfatter som «skolekriteriet», er å registrere bestått kompetansenivå og rangere dette på skalaen fra bestått Vg3 i alle fag, bestått Vg2 i alle fag, bestått Vg1 i alle fag, og alt annet, dvs. grunnkompetanse på lavere nivå enn bestått Vg1 i alle fag. Elever som

¹⁵ Fordelingen på avhengig variabel er ikke optimal for regresjonsanalyse. Variablene er ikke tilnærmet normalfordelt (A-form), de har heller en J-fordeling, siden drøyt 60 prosent av elevene oppnår sluttkompetanse i videregående. Variablene har likevel god spredning i smågruppene av elever med spesialundervisning og lærekandidater (særlig i modell 2) og det gjør at vi kan bruke lineær regresjon for å vurdere utfall for disse gruppene.

ikke har bestått Vg1 i alle fag (f.eks. et stryk), som fortsetter i Vg2 og fortsatt har «hull» i kompetanseprofilen sin, og som kanskje også fortsetter på Vg3 uten å få sluttkompetanse, får laveste skår på denne variabelen. Vi lager en variabel som gir grunnkompetanse som bestått Vg1 i alle fag verdien 1, grunnkompetanse som bestått Vg2 verdien 2, mens sluttkompetanse som yrkes- eller studiekompetanse (inkludert bestått fagprøve som lærling) gir verdien 3. Alle andre former for grunnkompetanse får verdien null. Lærekandidatenes og sammenligningsgruppens fordeling på denne variabelen er vist i tabell 6.7.

Tabell 6.7. Formell kompetanseoppnåelse fem år etter påbegynt videregående opplæring blant elever med spesialundervisning (kode A), tre grupper lærekandidater (LK Vg1, Vg2, Vg3) og elever på yrkesfaglige utdanningsprogrammer («skolekriteriet»). Kullene 2010 – 2012. Prosent. Modell 1 i tabell 6.11.

	Spesial- under- visning (kode A Vg1)	LK Vg1	LK Vg2	LK Vg3+	Elev yr- kes-fag i skole	Lære Vg1 ("rett i lære")	Lære	Alle
Annen grunnkompetanse = 0	80,7	87,4	82,3	71,2	10,8	7,3	0,8	12,5
Bestått Vg1 = 1	2,9	5,3	9,9	8,2	8,3	13,8	1,0	5,6
Bestått Vg2 = 2	7,6	6,8	7,8	19,5	28,3	41,9	7,6	20,0
Bestått Vg3 = 3	8,8	0,5	0,0	1,1	52,6	37,0	90,6	61,9
100% = Antall	4929	183	140	1384	51587	1338	30593	90163

Vi kan merke oss at vurdert slik, skårer mellom 71 og 87 prosent av lærekandidatene 0 på den avhengige variabelen, mens 91 prosent av lærlingene i ordinære kontrakter, 53 prosent av yrkesfagelever i skole og 37 prosent av de som gikk rett ut i lære får skåre 3 (bestått Vg3 i alle fag) på denne variabelen. Selv om vi vet at lærekandidatene har vesentlig lavere grunnskolepoeng enn disse gruppene, er det sannsynlig at de etter dette bestemte vurderingskriteriet, kommer vesentlig svakere ut enn ulike grupper ordinære elever.

Som kontrast til denne utfallsvariabelen kan vi konstruere en variabel som i hovedsak premierer det å manøvrere oppover i klassetrinnene, selv om eleven ikke får bestått i alle fag eller har dette som mål.

Tabell 6.8 illustrerer konsekvensene av det å benytte en slik verdsettingsnorm for ulike gruppers kompetanseoppnåelse. Elever som nesten oppnår dokumentert grunnkompetanse på Vg3-nivå rangeres nå høyere enn elever som har fullført Vg2 med bestått i alle fag. Dette gjelder også om eleven ikke har bestått Vg2 eller Vg1. Alle disse elevene gis en skår som er høyere enn verdien 2 i klassifiseringen. Dette radikale målet rangerer primært utfall på grunnkompetansens premisser, la oss kalle det «gjennomføringskriteriet». Skårer for ulike utfall og lærekandidatenes og sammenligningsgruppens fordeling på disse skårene er vist i tabell 6.8.

Tabell 6.8. Kompetanseoppnåelse fem år etter påbegynt videregående opplæring blant elever med spesialundervisning (kode A), tre grupper lærekandidater (LK Vg1, Vg2, Vg3) og elever på yrkesfaglige utdanningsprogrammer («Gjennomføringskriteriet»). Kullene 2010 – 2012. Prosent. Modell 2 i tabell 6.11.

	Spesialundervisning	LK Vg1	LK Vg2	LK Vg3+	Elev yrkesfag i skole	Lære Vg1 (rett i lære)	Lære	Alle
0,50 inne	21,6	19,8	0,7	0,4	3,1	0,1	0,0	3,0
0,90 kode A, 0-2årVGO	4,8			0,1	0,0			0,3
1,00 bestått Vg1	0,7			0,1	1,0	1,2	0,0	0,6
1,30 kode A, 3år i VGO	15,0			0,1	0,0			0,8
1,50 inne VG2, ikke bestått VG1	19,4	15,5	26,8	1,4	5,6	1,2	0,1	4,4
1,60 inne VG2, bestått Vg1	1,6	1,6	1,3	0,8	4,4	4,7	0,1	2,7
1,70 kode A, 4-5år i VGO	12,9			0,1				0,7
2,00 bestått Vg2	4,5	0,5		0,8	12,4	19,5	1,1	8,0
2,40 inne VG3, ikke bestått Vg1	7,1	52,1	55,1	69,1	2,1	6,1	0,8	3,2
2,60 inne VG3, bestått Vg1	0,6	3,2	7,4	7,2	2,8	6,8	0,7	2,1
2,70 inne VG3, bestått Vg2	2,4	3,7	6,7	16,6	15,9	17,0	3,5	10,9
3,00 bestått Vg3	4,1			0,1	52,6	3,1	0,9	30,7
3,30 i lære, bestått Vg1	0,0		0,7			1,1	0,2	0,1
3,40 i lære, bestått Vg2	0,6	3,1	1,3	2,3	0,0	5,5	3,0	1,2
3,50 bestått lære	4,7	0,5		0,9	0,1	33,9	89,6	31,3
100% = Antall	4929	183	140	1384	51587	1338	30593	90163

Først gir vi lærlingene ekstra poeng for fjerdeåret sitt. Høyeste skår på skalaen forskyves fra 3,0 til 3,5. Hvis eleven er inne første skoleår (Vg1) gis en skår som er høyere enn verdien 0 som «en premie» for deltagelse første år. Dermed skyves lærekandidatens skår oppover på skalaen fra 0 til 3. Alle får ekstra poeng for en viss utholdenhet sammenlignet med elever i skolebaserte yrkesfag. Når vi tenker slik, plasseres tyngdepunktet i lærekandidatens kompetanse midt mellom Vg2 og Vg3 (52 – 69 prosent), dvs. at de oppnår en skår i intervallet mellom 2 og 3 på skalaen fra 0,5 til 3,5. Videre oppnår mange som hadde skåren 0 på variabel 1 (tabell 6.8) nå en skår i intervallet mellom bestått Vg1 og bestått Vg2, dvs. i intervallet mellom verdiene 1 og 2 på den avhengige variabelen (tabell 6.8).

Denne kontrasteringen til skolekriteriet for verdsetting av kompetanseoppnåelse, gir stor belønning for å ha utholdenhet og arbeidserfaring. Det som er sagt om arbeidslivet som læringsarena kan også brukes som en begrunnelse for å legge ekstra vekt på at lærekandidatordningen gir ungdom yrkesopplæring i arbeidslivet fremfor i skolen. Dette målet (og tankegangen det bygger på) vil helt sikkert gi lærekandidatene et bedre utfall relativt til andre grupper elever enn det målet som utelukkende premierer bestått eksamen i alle fag.

Et tredje utfallsmål (tabell 6.9) representerer et «kompromiss» mellom disse to radikalt forskjellige vurderingsnormene for utbytte av opplæring og utdanning. Nå er belønningen for det å manøvrere oppover trinnene i videregående mindre enn i det kriteriet vi kalte gjennomføringskriteriet (tabell 6.8), men fortsatt høyere enn i skolekriteriet (tabell 6.7). Lærekandidater som opptrer på Vg3-nivå, men som ikke har bestått Vg1 i alle fag, noen fordi de ikke har fått det til, andre fordi

det ikke inngår i grunnkompetansemålet deres, gis nå en skår som er litt lavere enn bestått Vg2 i alle fag (skåren 1,9). Vi ser av tabell 6.9 at hovedtyngden av lærekandidater nå befinner seg i intervallet mellom 1,4 og 1,9 på skalaen fra 0,5 til 3,5.

Tabell 6.9. Kompetanseoppnåelse fem år etter påbegynt videregående opplæring blant elever med spesialundervisning (kode A), tre grupper lærekandidater (LK Vg1, Vg2, Vg3) og elever på yrkesfaglige utdanningsprogrammer («Kompromisset»). Kullene 2010 – 2012. Prosent. Modell 3 i tabell 6.11.

	Spesial- undervisning	LK Vg1	LK Vg2	LK Vg3+	Elev yrkesfag i skole	Lære Vg1 (rett i lære)	Lære	Alle
0,50 inne	21,6	19,7	0,7	0,4	3,1	0,1	0,0	3,0
0,90 kode A, ikke bestått Vg1	32,6			0,2	0,0			1,8
1,00 bestått Vg1	0,7			0,1	1,0	1,2	0,0	0,6
1,40 inne Vg2, ikke bestått Vg1	19,4	15,7	26,8	1,4	5,6	1,2	0,1	4,4
1,50 inne Vg2, bestått Vg1	1,6	2,2	1,3	0,8	4,4	4,7	0,1	2,7
1,90 inne Vg3, ikke bestått Vg1	7,1	51,9	55,1	69,2	2,1	6,1	0,8	3,2
2,00 bestått Vg2	4,5	1,6	1,3	2,2	12,4	19,5	1,1	8,0
2,10 inne Vg3, bestått Vg1	0,6	3,1	7,4	7,2	2,8	6,8	0,7	2,1
2,50 inne Vg3, bestått Vg2	2,4	2,2	5,4	15,2	15,9	17,0	3,5	10,9
2,90 lære, bestått Vg1	0,0		0,7			1,1	0,2	0,1
3,00 bestått Vg3	4,1			0,1	52,6	3,1	0,9	30,8
3,10 lære, bestått Vg2	0,6	3,1	1,3	2,3	0,0	5,5	3,0	1,1
3,50 bestått lære	4,7	0,5		0,9	0,1	33,9	89,7	31,2
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Statistisk sett er de tre utfallsmålene ganske like. «Skolekriteriet» er korrelert ($r=$) 0,85 med «gjennomføringskriteriet» og ($r=$) 0,91 med «kompromisset». «Gjennomføringskriteriet» er nesten perfekt korrelert med «kompromisset» ($r=0,99$). Da underslår vi imidlertid at små elevgrupper som lærekandidater og elever som mottar spesialundervisning kan skifte plass på ganske radikalt vis mellom rangeringer som nesten er helt like generelt sett, og tabellene 6.7 – 6.9 viser at disse gruppene plassering i rangeringen av utfall påvirkes ganske sterkt av hvilket kriterium som anvendes. Korrelasjonen mellom utfallsmålene styres av skårene til de store gruppene av yrkesfagelever og lærlinger, og disse elevenes skår på de tre variablene er ganske like. For smågruppene av lærekandidater og elever med spesialundervisning regner vi med at ulike kriterier for vurdering av kompetanseoppnåelse får ganske stor betydning for utfallet i forhold til sammenligningsgruppen av yrkesfagelever i skole.

Johansen (1969) gir en teoretisk begrunnelse for betydningen av det å knytte velferdspolitiske vurderinger til ulike vurderingsnormer ved å introdusere begrepet «velferdsoptimum». I velferdspolitikken spesifiseres normer som veier ulike interesser mot hverandre. Vi benytter en slik logikk her, ved at vi spesifiserer kriterier som varierer verdsettingen av ulike formål i utdanningssystemet. Når vi skal sammenligne kompetanseoppnåelse mellom utdanninger som opererer med ulike

målsettinger, har vi en slik situasjon som Leif Johansen diskuterer. Gruppene måles dels på egne, dels på andre gruppers premisser. Ved å presentere konkurrerende mål som vi regner med vil påvirke hvordan lærekandidatene kommer ut sammenlignet med andre elever, tar vi hensyn til at f.eks. en lærekontrakt har et annet formål enn opplæringskontrakt, og at elevene av den grunn møter ulike forventninger i opplæringen sin.

Så kan vi spørre: Hva blir konsekvensen for lærekandidatordningens utbytte at vi varierer vurderingskriteriene på skalaen fra skolebasert kriterium (bestått i alle fag) til et gjennomføringskriterium, som f.eks. belønner sammenhengende aktivitet i to til fire år gjennom arbeidslivserfaring med dokumentert grunnkompetanse som mål?

Oversikt over og beskrivelse av variabler som inngår i analysen er gitt i avsnitt 6.3.4, mens avsnitt 6.3.5 diskuterer resultatene av regresjonsanalysen.

6.3.4 Variabler som inngår i regresjonsanalysen

Vi har argumentert for at det er gunstig å operere med tre ulike resultat- eller utfallsvariabler:

1: «Skolekriteriet» (jf. tabell 6.7): Denne utfalls- eller resultatvariabelen har minste verdi 0 og høyeste verdi 3 (variasjonsbredde). Gjennomsnittet for alle elever i analysen (alle med unntak av studieforbereende) er verdien 2,3. Dette innebærer at elevene i gjennomsnitt har bestått alle fag i intervallet mellom $Vg2=2$ og $Vg3=3$. Standardavviket eller det gjennomsnittlige avviket fra gjennomsnittet, er 1,037.

2: «Gjennomføringskriteriet» (jf. tabell 6.8): Denne utfallsvariabelen har minste verdi 0,5 og høyeste verdi 3,5, med gjennomsnitt for alle elever lik 2,79 og standardavvik 0,751. Gjennomsnittsverdien indikerer at elevene i gjennomsnitt manøvrerer opp til litt i underkant av $Vg3$ -nivå i videregående opplæring.

3: «Kompromisset» mellom skolekriteriet og gjennomføringskriteriet (jf. tabell 6.9): Denne tredje utfallsvariabelen har minste verdi 0,5 og høyeste verdi 3,5, med gjennomsnitt lik 2,73 og standardavvik 0,799. Her fordeles «belønninger» mellom det å bestå i alle fag på et bestemt nivå ($Vg1$, $Vg2$ osv.) og det å fortsette til neste trinn selv om man har grunnkompetanse og ikke sluttkompetanse som mål, eventuelt selv om man mangler karakterer i enkelte fag.

Uavhengige variabler er variabler som angir gruppetilhørighet, samt en rekke kontrollvariabler som benyttes for å rendyrke beregningen av gjennomsnittsforskjeller i kompetanseoppnåelse mellom de elevgruppene som sammenlignes i regresjonsanalysen (jf. tabell 6.11). Med dette menes at forskjeller i gjennomsnittlig

kompetanseoppnåelse mellom ulike elevgrupper renses for (kontrolleres for) innflytelse fra andre kjennetegn ved elevene som vi regner med vil ha innflytelse på den kompetansen elevene får i løpet av videregående.

Vi sammenligner følgende grupper elever:

- Elever med spesialundervisning f.o.m. Vg1 (Kode A på Elevstatus i VIGO)
- De som begynte som lærekandidater første og andre år i videregående (LK Vg1 og 2)
- De som begynte som lærekandidater tredje år i videregående (LK Vg3)
- Lærlinger, dvs. både de som gikk rett i lære første år i videregående opplæring og de som ble lærlinger etter Vg2
- Yrkesfagelever i skole er referansegruppe. Det betyr at disse elevene har verdien 0 på utfallsvariablene i sammenligningen med andre elevgrupper (jf. figur 6.10, figur 6.11)

Kontrollvariabler er:

- Elevens kjønn, med kvinner=0 og menn=1 Gjennomsnittet er 0,57, noe som innebærer at 57 prosent av elevene er menn.
- Avvik fra normalalder for kullet med år som enhet: Variabelen har variasjonsbredde -1 (ett år yngre) og 3 (tre år eldre eller mer). Aldersvariabelen har gjennomsnittsverdi 0,12 (år), dvs. at de aller fleste har normalalder og standardavvik 0,489 (år).
- Antall år i videregående opplæring (VGO): Antall år eleven er registrert med programområdekoder per oktober i VIGO. Variasjonsbredden er fra 0 år til 5 år, som er den perioden vi kan følge alle tre elevkullene. Gjennomsnittet er 3,06 år og standardavviket er 0,72 år. Dette er en empirisk indikator på utholdenhet blant de elevene som ikke fullfører på normert tid.
- Sørøst-Norge omfatter fylkene Telemark, Vestfold, Buskerud og Østfold. Andre fylker har verdien 0 på denne variabelen og fungerer som referansegruppe. Gjennomsnittsverdien 0,19 viser at Sørøst-Norge har 19 prosent av elevene på videregående nivå når vi ekskluderer elever på studieforberedende. Hvis disse er med har Sørøst-Norge 17 prosent av elevene på i videregående.
- Grunnskolepoeng angir karakterpoengsummen til elevene da de avsluttet 10. trinn i ungdomsskolen. Laveste verdi på denne variabelen er 0 poeng (karakterer i for få fag eller ingen karakterer), høyeste verdi er 60 (6 i alle fag), med gjennomsnitt 33,37 og standardavvik 11,123.

Dette gjennomsnittet er forventet siden vi ikke har med elever i studieforberedende i sammenligningen. Hvis disse hadde vært med, ville gjennomsnittlig grunnskolepoeng vært litt i underkant av 40 poeng. Grunnskolepoengsummen er den enkeltvariabelen som har størst betydning for elevenes kompetanseoppnåelse i videregående.

I tillegg benyttes tre såkalte samspillsvariabler. En forskjell i kompetanseoppnåelse mellom to grupper elever kan variere med andre kjennetegn ved elevene. Det kan f.eks. hende at slike gruppeforskjeller ikke er like for gutter og jenter, at de varierer med elevenes alder og prestasjonsnivå, osv. Den siste muligheten undersøkes her ved at vi spesifiserer tre variabler som kombinerer to kjennetegn ved elevene («samspillsvariabler»), nemlig kjennetegnet gruppetilhørighet som elev med spesialundervisning og to grupper lærekandidater kombinert med en variabel som grupperer grunnskolepoengsummen i rangerte ti-prosent-grupper (desiler). Da kan vi undersøke om f.eks. forskjeller i kompetanseoppnåelse mellom yrkesfagelever og lærekandidater påvirkes av om vi sammenligner elever med lav grunnskolepoengsum eller elever med høy grunnskolepoengsum.

- samspillsvariablene grupperer grunnskolepoeng i desiler eller ti-prosent grupper med gruppetilhørighet som lærekandidat (to grupper) eller som elev med spesialundervisning. Nå er laveste ti-prosent-gruppe i grunnskolepoeng inndelt i to verdier: En gruppe har 0 grunnskolepoeng og de resterende i denne laveste ti-prosent-gruppen får verdien 1 på samspillsvariabelen. Verdien 5 på denne variabelen betyr at lærekandidaten eller eleven med spesialundervisning har en grunnskolepoengsum blant de 60 prosent høyest presterende i grunnskolen.

Vi har utelatt dag- og timefraværet i videregående som kontrollvariabler fordi det bare er 6 av 10 elever som har registrert fravær i VIGO.

Beskrivende statistikk for alle variabler som inngår i regresjonsanalysen vises i tabell 6.10. Tabellen angir antall observasjoner, variablenes variasjonsbredde, dvs. minimums- og maksimumsverdier, gjennomsnitt og standardavvik.

Tabell 6.10. Beskrivende statistikk, variabler som inngår i regresjonsanalysen

Variabler	Antall	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Standardavvik
Utfallsvariabler/ Avhengige variabler					
«Skolekriteriet»: Modell 1, tabell 6.11	90517	0,00	3,00	2,31	1,037
«Gjennomføringskriteriet»: Modell 2, tabell 6.11	90517	0,50	3,50	2,79	0,751
«Kompromisset»: Modell 3, tabell 6.11	90517	0,50	3,50	2,73	0,799
«Forklaringsvariable»/ Uavhengige variabler					
Kjønn (mann=1)	90516	0	1	0,57	0,495
Avvik fra normal alder i år	90517	-1,00	3,00	0,12	0,489
Antall år i VGO	90517	0,00	5,00	3,06	0,720
Spesialundervisning (Elevkode A)	90517		1	0,055	0,229
Lærekandidat 1. /2. år i VGO (LK Vg1og2)	90517	0	1	0,004	0,061
Lærekandidat etter Vg2 (LK Vg3)	90517	0	1	0,017	0,130
Yrkesfagelever i VGO	90517	0	1	0,923	0,265
Lærling	90517	0	1	0,357	0,479
Grunnskolepoeng	90163	0,00	60,00	33,37	11,123
Sørøst-Norge	90517	0	1	0,19	0,391
Samspillsvariable:					
Elevgruppe og grunnskolepoeng					
LK Vg3*grunnskolepoeng	90506	,00	5,00	,0240	0,247
Kode A*grunnskolepoeng	90443	,00	5,00	,0434	0,330
LK Vg1og2*grunnskolepoeng	90514	,00	5,00	,0048	0,109
Valid N (listwise)	90163				

6.3.5 Regresjonsanalyse: Gjør lærekandidatene det bedre enn forventet?

Resultatet av regresjonsanalysen er vist i tabell 6.11. I figur 6.6 og 6.7 har vi illustrert hvordan lærekandidatenes kompetanseoppnåelse i forhold til yrkesfagelever i skole og lærlinger, påvirkes av opptaksgrunnlaget til videregående (grupperte grunnskolepoeng) og hvilket vurderingskriterium vi legger til grunn for sammenligningen.

Figur 6.6 sammenligner kompetanseoppnåelsen blant lærekandidater, lærlinger og yrkesfagelever når vi bruker skolekriteriet som målestokk (modell 1, tabell 6.11).

Figur 6.7 viser forskjeller i kompetanseoppnåelse mellom lærekandidater og de to andre elevgruppene når vi bruker gjennomføringskriteriet som målestokk (modell 2, tabell 6.11).

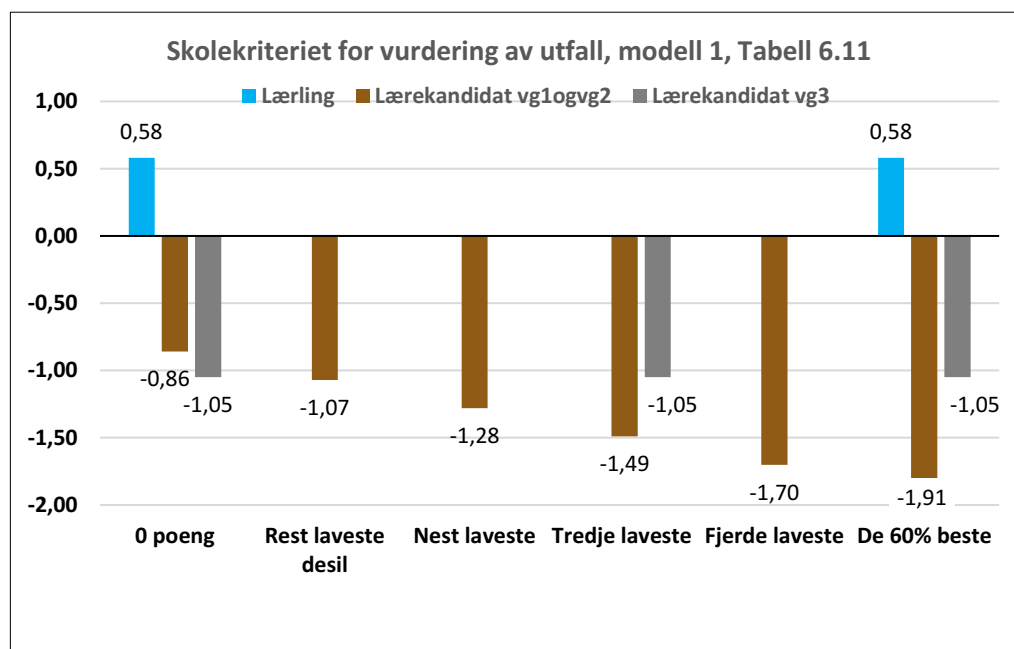
Tabell 6.11. Regresjonsanalyse av ulike elevgruppers skåre på tre utfallsvariabler. Formell kompetanseoppnåelse (modell 1), og to variabler som premierer at elever fortsetter selv om de ikke har oppnådd formell kompetanse (modell2 og 3). Elever med spesialundervisning (kode A), lærekandidater i tre grupper, yrkesfagelever i skolebaserte utdanningsprogrammer og lærlinger.

	Modell 1: Kompetansenivå (skala, 0-3)		Modell 2: Kompetansenivå sterkt modifisert av nivå på registrert program- områdekode (skala, 0,5-3,5 med bestått lære=3,5)		Modell 3: Kompetansenivå modi- fisert av nivå på registrert program- områdekode (skala, 0,5-3,5 med bestått lære=3,5)	
	B	Se B	B	Se B	B	Se B
Konstant	0,024	0,015	0,942	0,009	0,834	0,010
Kjønn (Mann=1)	-0,092	0,005	-0,064	0,003	-0,068	0,003
Avvik fra normalalder (år)	0,042	0,005	0,013	0,003	0,021	0,003
Antall år i VGO	0,346	0,003	0,325	0,002	0,304	0,002
Referansegruppe: Yr- kesfagelever i VGO:						
Spesialundervisning (elevkode A)	-1,060	0,016	-0,681	0,010	-0,790	0,010
Lærekandidat fra første eller andre år i VGO	-0,850	0,058	0,267	0,036	0,052	0,038
Lærekandidat etter Vg2 (standardordning)	-1,053	0,028	0,355	0,017	0,048	0,018
Lærling	0,577	0,005	0,773	0,003	0,825	0,004
Kontrollvariabler: Grunnskolepoeng	0,034	0,000	0,020	0,000	0,022	0,000
Sørøst-Norge	-0,003	0,006	0,023	0,004	0,022	0,004
Samspill: elevgruppe og grunnskolepoeng:						
LK Vg3*poeng	0,006	0,013	-0,133	0,009	-0,115	0,008
Kode A*poeng	0,022	0,009	0,028	0,006	0,051	0,006
LK Vg1og2*poeng	-0,210	0,032	-0,144	0,020	-0,172	0,020
Justert forklart varians	0,521		0,649		0,658	
Antall enheter	90163		90163		90163	
Alle effekter signifikant på 1 prosent nivå unntatt effekter i uthevet kursiv						

Meget svakt utbytte i henhold til «skolekriteriet»

Hvis vi bare legger vekt på at elever i videregående opplæring består i alle fag på hvert trinn (Vg1, Vg2, Vg3), det vi kaller skolekriteriet, viser regresjonsanalysen at elever med spesialundervisning og lærekandidater kommer langt svakere ut

enn yrkesfagelever i skolebaserte utdanningsprogrammer (figur 6.10, basert på tabell 6.11, modell 1).

Figur 6.10. Illustrasjon av gjennomsnittlige gruppeforskjeller i kompetanseoppnåelse etter «skolekriteriet» som funksjon av opptakskarakterer til videregående (grupperte grunnskolepoeng). Lærlinger, lærekandidater Vg1 og Vg2, lærekandidater Vg3. Referansegruppe: yrkesfagelever i skole=0. Gjennomsnittsforskjeller i poeng (skala fra 0 til 3).

Dette resultatet tar hensyn til at lærekandidatene har lavere prestasjonsnivå i grunnskolen enn yrkesfagelever i skole (en av kontrollvariablene), men ikke at lærekandidatene har andre kompetansemål enn disse yrkesfagelevnene. Siden modellen inneholder variabler som kobler gruppetilhørighet og grunnskolepoeng (samspillvariabler), må vi tolke gruppeforskjeller i tre etapper:

Stolpene i figur 6.10 angir lærekandidatenes (grå og brune stolper) og lærlingenes (blå stolper) gjennomsnittlige kompetanseoppnåelse i forhold til yrkesfagelevnene når vi varierer elevenes opptaksgrunnlag (grunnskolepoeng) til videregående.

Når vi operer med samspill i en regresjonsanalyse påvirkes tolkningen av effekter av alle variabler som inngår i dette samspillet. Effekten av grunnskolepoeng refererer nå til grunnskolepoengenes betydning for kompetanseoppnåelsen i referansegruppen, dvs. yrkesfagelever i skole. Siden lærlingene heller ikke inngår i samspillet vil effekten av grunnskolepoeng også omfatte denne elevgruppen.

For det andre vil beregninger av gjennomsnittsforskjeller i kompetanseoppnåelse mellom lærekandidater, elever med spesialundervisning og elever i sammenligningsgruppen (yrkesfagelever) nå referere til elever som har 0 grunnskolepoeng i opptaksgrunnlag til videregående.

For det tredje vil effekter av samspillsvariablene for hhv. elever med spesialundervisning og de to gruppene lærekandidater angi endringer i utfall/resultat for disse gruppene i forhold til referansegruppen (elever på yrkesfag i skole) ved en enhets økning i deres grunnskolepoengsum på skalaen fra 1 (=rest laveste desil), via 2 (=nest laveste desil), 3 (=tredje laveste desil) og 4 (=fjerde laveste desil) til 5, som angir elever som presterer blant de 60 prosent høyest presterende i grunnskolen.

I tråd med dette fremstilles sammenligningen mellom de ulike elevgruppene i tre etapper:

1. etappe: Effektene av gruppetilhørighet i regresjonsanalysen (tabell 6.11) refererer alle til gjennomsnittlige forskjeller i kompetanseoppnåelse etter skolekriteriet i forhold til yrkesfagelever i videregående, når alle disse gruppene har 0 grunnskolepoeng fra 10. trinn i ungdomsskolen. Nå sammenlignes elever i skolebaserte yrkesfag og lærlinger (referansegruppe) med elever som har spesialundervisning, lærekandidater som begynte første eller andre år og lærekandidater som begynte etter Vg2 eller lærlinger,

Figur 6.10 viser at blant disse elevene, oppnår lærekandidater som begynte første eller andre år og lærekandidater som begynte etter Vg2 henholdsvis 0,86 poeng og 1,05 poeng lavere skår på kompetanseoppnåelse enn yrkesfagelever i skole (alt annet likt). Det er nesten like svakt utfall relativt sett, som elever med spesialundervisning (-1,06 poeng svakere utfall, jf. tabell 6.11, modell 1) (spesialundervisning er ikke vist i figurene).

Lærlingene oppnår i gjennomsnitt (alt annet likt) drøyt 1,5 poeng høyere skår enn lærekandidatene og 0,6 poeng høyere skår enn yrkesfagelever i skole. Forskjellene mellom lærekandidater, lærlinger og yrkesfagelever er vist med stolper helt til venstre i figur 6.10. Yrkesfagelevne har skåren 0, mens lærekandidatene har skårene -0,86 (brun stolpe) henholdsvis -1,05 (grå stolpe). Lærlingene har skåren 0,58 (blå stolpe).

2. etappe: Samspillsvariablene viser hvordan de gjennomsnittlige kompetanseforskjellene mellom gruppene påvirkes av at vi øker grunnskolepoengene. De som begynte som lærekandidater etter Vg2 taper i gjennomsnitt 1,05 poeng i forhold til yrkesfagelever i skole uansett opptakskarakterer fra grunnskolen (grunnskolepoeng). Her er samspillsleddet ikke signifikant.

Blant de som begynte som lærekandidat i Vg1 eller Vg2, blir ulempen ved ordningen bare større og større i forhold til yrkesfagelevne dess bedre opptaksgrunnlag elevene hadde fra grunnskolen (negativt samspill, brune stolper fra venstre mot høyre i figur 6.10): Lærekandidater som begynner tidlig i ordningen og som presterte blant de 60 prosent beste i grunnskolen, taper i gjennomsnitt 1,9 poeng på skalaen 0 – 3 i kompetanseoppnåelse i forhold til ordinære yrkesfagelever. De som begynte på et senere tidspunkt (etter Vg2) får i gjennomsnitt med seg noe på veien inn i lærekandidatordningen fra den perioden de var yrkesfagelever.

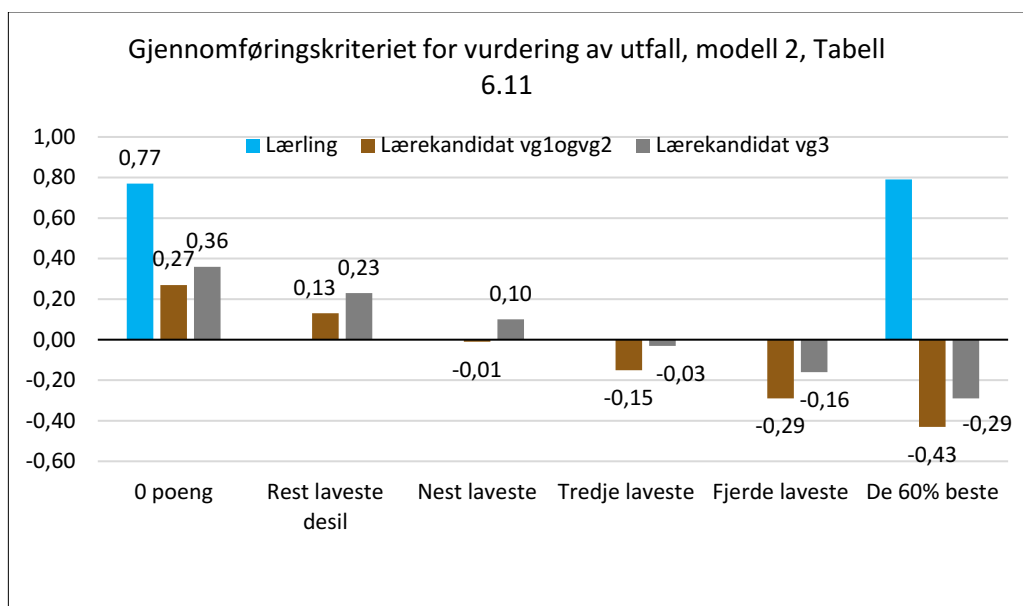
3. etappe: Variabelen grunnskolepoeng angir nå den statistiske betydningen for kompetanseoppnåelsen blant elever som vi ikke har laget samspillsvariabler for. Dette gjelder yrkesfagelever i skole og lærlinger. Regresjonstabellen 6.11 (modell 1) viser at effekten av grunnskolepoeng på kompetanseoppnåelsen er $B=0,034$ poeng. Dette betyr at en økning på et grunnskolepoeng blant lærlinger og yrkesfagelever i skole i gjennomsnitt er assosiert med en økning på 0,034 poeng på utfallsvariabelen, alt annet likt. En økning på 10 hhv. 20 grunnskolepoeng er altså i gjennomsnitt assosiert med en økning i skåren på kompetanseoppnåelsen i disse to gruppene med 0,34 hhv. 0,68 poeng på skalaen 0 – 3, gitt skolekriteriet for sammenligning.

Vi ser også at det å være lærekandidat i en region som satser på ordningen ikke er bedre enn å være lærekandidat i andre landsdeler. Effekten av det å være lærekandidat i Sørøst-Norge på kompetanseoppnåelsen er ikke signifikant.

Etter skolekriteriet kommer lærekandidatene veldig svakt ut sammenlignet med andre grupper elever i videregående. Samtidig legger ikke dette målet noe vekt på formålet med lærekandidatordningen.

Ganske positivt utbytte etter «gjennomføringskriteriet», men bare blant elever med lavt prestasjonsnivå i grunnskolen

Hvis vi gir stort utbytte for utholdenhet og standhaftighet selv om dette ikke fører til bestått i alle fag, gjennomføringskriteriet, blir lærekandidatenes resultat i forhold til yrkesfagelever i skole langt mer positiv (modell 2 tabell 6.11). Nå premieres utfall som inngår i formålet med lærekandidatordningen, at ungdom skal få opplæring mot kompetansebevis ved å gjennomføre læretiden i arbeidslivet.

Figur 6.11. Illustrasjon av gjennomsnittlige gruppeforskjeller i kompetanseoppnåelse etter «gjennomføringskriteriet» som funksjon av opptakskarakterer til videregående (grupperte grunnskolepoeng). Lærlinger, lærekandidater som begynte første og andre år, lærekandidater som begynte etter Vg2. Referansegruppe: yrkesfagelever i skole =0. Gjennomsnittsforskjeller i poeng (skala fra 0,5 til 3,5).

I regresjonsanalysens modell 2, som anvender og til dels rendyrker gjennomføringskriteriet, blir effekten på kompetanseoppnåelse av det å få kontrakt som lærekandidat positiv. Nå er $B=0,36$ for LK Vg3-gruppen og $B=0,27$ for LK Vg1og2-gruppen lærekandidater hvis grunnskolepoengsummen er 0. Dette gjelder altså særlig hvis eleven knyttes til standardordningen med å begynne som lærekandidat etter Vg2.

Figur 6.11 illustrerer denne statistiske effekten. Hvis elevene har 0 grunnskolepoeng i opptak til videregående, oppnår lærekandidater som begynt etter Vg2 0,36 poeng høyere gjennomsnittlig skår på utfallsvariabelen enn yrkesfagelever (grå stolpe til vestre i figuren). Skalaen løper nå fra 0,5 til 3,5 poeng. Lærekandidatene som begynner første eller andre år i videregående skårer i gjennomsnitt 0,27 poeng bedre enn yrkesfagelevene i dette lavprestasjonssjiktet (brun stolpe til venstre i figuren). Denne fordelene spises imidlertid raskt opp dersom lærekandidaten har et prestasjonsnivå i ungdomsskolen som nærmer seg gjennomsnittet blant elever på yrkesfag. Nå er begge samspillsleddene for lærekandidatene negative. Det indikerer at de taper mer i forhold til andre grupper hvis de har gjennomsnittlig prestasjonsnivå i grunnskolen enn hvis de har svakt prestasjonsnivå.

Hvis prestasjonsnivået i grunnskolen er i fjerde laveste ti-prosent-gruppe, er lærekandidatens utbytte i forhold til yrkesfagelevene negativt uansett om de begynte som lærekandidater første, andre eller tredje året i videregående opplæring. Lærekandidater som begynte i ordningen første eller andre skoleår har negativt

utbytte i forhold til andre yrkesfagelever i tredje laveste desil. Disse effektene er illustrert i figur 6.11 (grå og brune stolper).

Tabell 6.11 (modell 2) viser at den positive effekten av opptakskarakterer (grunnskolepoeng) er redusert fra $B=0,034$ i modell 1 til $B=0,020$ i modell 1. I denne modellen er det en fordel å tilhøre en landsdel som satser på lærekandidatordningen. Nå er effekten på kompetanseoppnåelsen av tilhørighet til Sørøst-Norge svakt positiv, men statistisk signifikant.

Lærlingene får 0,5 poeng ekstra for fjerdeåret sitt i arbeidslivet, og dermed oppnår de 0,77 poeng høyere skår i gjennomsnitt enn andre yrkesfagelever. Dette er en gjennomsnittlig forskjell i kompetanseoppnåelse uansett grunnskolepoeng. Samtidig er det viktig å minne om at lærlingene tronet på toppen også når vi bare la vekt på om eleven hadde bestått i alle fag eller ikke på et bestemt kompetansenivå (Vg1, Vg2 osv.) (modell 1, skolekriteriet).

I modell 3, som opererer med et kompromiss mellom skolekriteriet og gjennomføringskriteriet, kommer lærekandidater med svake opptakskarakterer omtrent likt ut med yrkesfagelever som har det samme opptaksgrunnlaget fra grunnskolen, men også i dette «kompromisset» er det negativt utfall i forhold til yrkesfagelever dersom lærekandidatene hadde et prestasjonsnivå i grunnskolen som ikke var blant det aller laveste (jf. tabell 6.11).

Konklusjonen er med andre ord at vurderingen av lærekandidatordningens betydning for elevenes kompetanseoppnåelse avhenger av hvordan vi forstår kompetanse.

Ut fra ordningens eget formål ser den ut til å fungere ganske godt for elever med et svakt prestasjonsnivå i ungdomsskolen, bedre enn yrkesopplæring i skolen.

I alle modeller kommer lærlingene best ut. De er selektert, blant annet etter prestasjonsnivå, men i våre modeller har vi tatt hensyn til dette. Likevel kommer de best ut også målt i formell kompetanseoppnåelse. Dette illustrerer antagelig at yrkesopplæring fungerer best når elevene har tett tilknytning til det ordinære arbeidslivet, også for ungdom som man forventer vil ha problemer med å oppnå formell kompetanse på videregående nivå. Vår modell indikerer at de lærekandidatene som tegner kontrakt som ca. 18-19 åringer oppnår litt mer, alt annet likt, enn de som tegner kontrakt rett etter ungdomsskolen. Men, hvis vår vurdering baserer seg på ordningens egne premisser, dvs. at man også premierer gjennomføring og arbeidserfaring og ikke bare karakterer, kommer også den sistnevnte gruppen ut positiv sammenlignet med yrkesfagelever i skolen.

Lærekandidater med et prestasjonsnivå i grunnskolen som ligner på det ordinære yrkesfagelever har, kommer svakere ut enn disse elevene uansett hvilket av de tre kriteriene for vurdering av kompetanseoppnåelse vi bruker i sammenligningen.

Ordningen ser altså ikke under noen omstendighet ut til å være gunstig for elever som ikke presterer blant de svakeste elevene i grunnskolen. Da er det imidlertid viktig å understreke at vi ikke observerer ungdommenes overgang til arbeidsmarkedet etter endt utdanning og opplæring. Vi kan ikke garantere at disse konklusjonene er holdbare hvis vi hadde målt suksess som overgang til lønnet arbeid.

6.4 Har lærekandidatordningen for stort omfang?

Analysene viser at grunnskoleelever som er blant de 70-80 prosent høyest presterende har negativt utbytte av lærekandidatordningen sammenlignet med andre tilbud i videregående opplæring. Dette gjelder uansett vurderingskriterium. Siden vi observerer at ordningen rekrutterer en del ungdom fra dette prestasjonssjiktet, betyr det at ordningen tar imot noen ungdommer som ikke burde vært lærekandidater. Samtidig gjennomføres gjennomsnittsbetraktninger og det er naturligvis en spredning rundt disse gjennomsnittene som åpner for at noen enkeltindivider kan ha fordel av å være lærekandidat selv om de skulle tilhøre gruppen av elever som har et høyt prestasjonsnivå i grunnskolen.

At ordningen gir positivt utbytte sammenlignet med flere alternativer (spesialundervisning og yrkesopplæring i skole) når vi vektlegger ordningens eget formål, indikerer motsatt at mange lavprestasjonselever i ordinære utdanningsprogrammer kunne hatt fordel av å få dette tilbudet. Ut fra dette perspektivet har lærekandidatordningen for lite omfang. Flere burde vært lærekandidater.

Vi kan konkludere at tilbudet antagelig er for lite treffsikkert. Det kunne vært mer omfattende til elever i de laveste prestasjonssjiktene, men det er antagelig for stort som tilbud til elever som presterer på nivå med yrkesfagelever generelt.

Denne konklusjonen hviler på at vi bare vektlegger resultater som er registrert i utdanningsregisteret. Hvis vi hadde hatt informasjon om overgangen til arbeidsmarkedet, kunne vurderingen av lærekandidatordningens relevans blitt annerledes. Dette må undersøkes på et senere tidspunkt.

6.5 Tar lærekandidatene mer utdanning

Vi har undersøkt om lærekandidatene tar mer utdanning i videregående opplæring etter at de er ferdige med lærekandidatløpet sitt. I registerdata har vi funnet 74 personer av de i alt 1753 lærekandidater fra kullene som begynte i videregående opplæring i 2010, 2011 og 2012, som er registrert med en kode som sier at de er ordinær elev eller lærling etter at de avsluttet tida som lærekandidat. Dvs. at av alle lærekandidatene vi har identifisert i disse årskullene er det 4,2 prosent som har forsøkt seg på mer videregående opplæring etterpå. (Tallene i 6.4 er ikke vist i tabell).

Av disse 74 personene har 26 fullført og bestått videregående opplæring på et eller annet nivå seinere. To har fullført og bestått påbygging til generell studiekompetanse, ni har bestått et yrkesfaglig Vg2, og 15 har tatt ett fagbrev. De som har tatt fagbrev er blitt servitør, barne- og ungdomsarbeider, helsefagarbeider, tømrer, billakkerer, baker eller yrkessjåfør.

Tretten av de 26 besto tre år etter at de begynte som lærekandidat, fem brukte bare to år, og åtte brukte mer enn tre år på å bestå et Vg2, påbygging til generell studiekompetanse eller å ta et fag-/svennebrev.

Vi ser altså at svært få har forsøkt seg med mer utdanning i videregående opplæring etter avsluttet lærekandidatid, 4,2 prosent. Enda færre har bestått minst et Vg2, 26 personer eller 1,5 prosent, og om vi ser på de 17 som har fullført og bestått et helt videregående-løp (to med påbygg og 15 med fagbrev), er andelen enda mindre, én prosent av alle lærekandidatene i disse kullene.

Disse tallene indikerer at de fleste som har vært lærekandidater sannsynligvis har valgt en utdanning i videregående opplæring som har vært riktig ut fra deres forutsetninger. Det kan selvsagt tenkes at noen av de som har vært lærekandidater, med en god tilpasset opplæring som ordinære elever, kunne klart å fullføre og bestå videregående opplæring. Sannsynligheten er imidlertid liten for et slikt resultat, og for de aller fleste av lærekandidatene fra disse tre årskullene kan vi si at det høyst sannsynlig var riktig at de var lærekandidater og ikke siktet mot yrkeskompetanse.

7 Avsluttende drøfting om lærekandidatordningen

Et hovedinntrykk etter alle analysene som er presentert foran, er den svært positive holdningen til lærekandidatordningen blant våre respondenter og informanter. Det er selvsagt nyanser, men hovedinntrykket er at de aller fleste er enige om at dette er en ordning vi trenger, og som må beholdes.

Det er interessant å se dette i et nærhistorisk perspektiv. Da Reform 94 innførte dokumentert delkompetanse, forløperen til lærekandidatordningen, var det ingen entusiasme å spore. Stortinget innførte kompetanseformen uten medvirkning fra departementet, og departement og fylkeskommuner «hemmeligholdt» dokumentert delkompetanse i flere år. Det var også Stortinget som vedtok lærekandidatordningen, mens departementet var beredt til å vente. Nå mener altså alle de viktigste aktørene at det er behov for ordningen, at behovet er der fordi relativt mange ikke har de forutsetningene som trengs for å oppnå yrkeskompetanse.

Nedenfor oppsummerer vi våre hovedfunn som kan danne grunnlag for videre refleksjon og handling.

Uenighet om målgruppen

Det er ikke enighet om målgruppen. Den betydelige variasjonen i bruken av lærekandidatordningen, fra Østfold hvor lærekandidatene utgjør 13 prosent av summen av lærlinger og lærekandidater, til Oslo hvor de utgjør 1,6 prosent, illustrerer tydelig at fylkeskommunene definerer målgruppen svært ulikt. Også det fylkeskommunene sier om hvordan de rekrutterer til ordningen bekrefter dette. Noen har eksakte kriterier for hvem som kan bli lærekandidat, andre har generelle retningslinjer, mens atter andre ikke har noen retningslinjer i det hele tatt.

Også blant LO, NHO og Utdanningsforbundet er det uenighet om ordningens målgruppe. NHO oppfatter ordningen som å favne bredt, at ordningen også kan inkludere kandidater som har forutsetninger til å oppnå fagbrev. De to andre organisasjonene oppfatter at ordningen skal favne smalere, og faktisk bare være for de som ikke har forutsetninger for å oppnå yrkeskompetanse. Vi har vist at av

de 1753 lærekandidatene fra 2010, 2011 og 2012 kullene, var det 15 personer som hadde fagbrev per juni 2017. Empirien viser dermed at lærekandidatordningen ikke er en vei til fagbrev.

Vår vurdering er at det bør gjøres et grundig arbeid med en målgruppeavklaring: Hvem kvalifiserer for å være lærekandidater? (For en utdyping, se neste punkt).

Lærekandidater i svake prestasjonssjikt tjener på ordningen

I vår analyse av hvilken kompetanse lærekandidatene oppnår sammenlignet med andre grupper, fant vi at i de laveste prestasjonssjiktene (målt med karakterer fra tiende klasse), kommer de bedre ut enn sammenlignbare yrkesfagelever i ordinære løp, og de kommer bedre ut enn elever med spesialundervisning. I høyere prestasjonssjikt kommer lærekandidatene dårligere ut. I denne analysen tok vi hensyn til at lærlinger, yrkesfagelever og lærekandidater har ulike målsettinger, og konstruerte en kompetanseskala som verdsetter ulike mål med utdanningen.

Dette funnet indikerer at lærekandidatordningen kan være gunstig for en del elever med svakt prestasjonsgrunnlag fra tiende klasse, men at elever som har bedre karakterer fra ungdomsskolen, kanskje bør holde seg borte fra lærekandidatordningen.

Fylkeskommuner og rådgivere er uenige i at lærekandidatordningen blir for mye brukt. Det er snarere tvert om, sier flere fylkeskommuner. Både rådgiverne og fylkeskommuner er enig i at økt bruk av lærekandidatordningen kan bidra til at færre slutter i videregående. Dersom fylkeskommunene og rådgiverne tenker på de svakest presterende, bekrefter deres synspunkt av vårt funn.

Vi har foran vist at det er uenighet om målgruppen for ordningen. Her viser vi altså at elever i svake prestasjonssjikt tjener på ordningen, mens høyere presterende unge taper på å være lærekandidater. I et arbeid med en målgruppeavklaring bør dette vektlegges. Det bør være en ambisjon at ordningen skal bli treffsikker, og at svakt presterende unge med et reelt behov blir tilbudt å være lærekandidat. Funnene indikerer at mange lavprestasjons elever i ordinære utdanningsprogrammer kunne hatt fordel av å få dette tilbudet. Ut fra dette perspektivet har lærekandidatordningen for lite omfang. Flere burde vært lærekandidater.

Samtidig bør man holde unge med et høyere prestasjonsnivå utenfor ordningen.

Dersom målgruppen blir klarere, slik at treffsikkerheten blir bedre, vil det kanskje føre til det flere fylkeskommuner ønsker, nemlig økt bruk av ordningen. Og dersom de riktige ungdommene får bli lærekandidater, kan resultatet kanskje være at flere oppnår en høyere kompetanse enn de ellers ville ha gjort.

Trenger vi både lærekandidatordningen og praksisbrev?

I et arbeide med målgruppeavklaring og å gjøre ordningen mer treffsikker hører også en vurdering av praksisbrevet med. LO og Utdanningsforbundet mener at både lærekandidatordningen og praksisbrevet trengs, fordi de er rettet mot ulike målgrupper, mens NHO ser at lærekandidatordningen fanger opp noen av praksisbrevets målgruppe, og det derfor ikke er sikkert at det er nødvendig med begge to.

Vi har vist at det per januar 2018 er 32 praksisbrevkandidater fordelt på fem fylkeskommuner, til tross for at opplæringsloven sier at alle fylkeskommuner skal ha minste et tilbud om praksisbrev.

En naturlig oppfølging vil være å foreta en avklaring av forholdet mellom disse to utdanningene, og i et arbeid med å avklare målgruppen for lærekandidatordningen vurdere om begge ordningene trengs og hvilke målgrupper de to ordningene skal ha.

Yrkestitler for ferdige lærekandidater

Et annet tema hvor vi kan dra en historisk linje, er om ungdom som sikter mot planlagt grunnkompetanse også skal sikte mot en yrkestittel, slik enhver lærling som sikter mot et fagbrev også sikter mot en yrkestittel. F.eks. elektrikerlærlingen som vet at han skal bli elektriker.

Da dokumentert delkompetanse ble innført for over 20 år siden, var arbeidslivets parter enige om at «*Det bør ikke utvikles nye nasjonale yrkeskategorier under fagarbeidernivået*» (KUF 1994). Både NHO, LO og Lærerforbundet (nå Utdanningsforbundet), mente dette. Derfor er det interessant når både NHO og Utdanningsforbundet gjennom intervjuer med oss i dette prosjektet, uttrykker at det bør være yrkestitler i forlengelsen av en utdanning som lærekandidat. Begge er også positive til å etablere et nivå mellom de som har fagbrev og de ufaglærte, og begge nevner assistent-begrepet som en mulighet. LO er helt uenig og ønsker ikke å etablere et eget nivå mellom fagarbeideren og de ufaglærte, og advarer mot å utvanne den norske fagarbeiderutdanningen.

I dette spørsmålet har det altså skjedd en utvikling. Mens Utdanningsforbundet og NHO har endret standpunkt, holder LO fast ved sitt standpunkt.

En oppfølging kan være en grundig vurdering av om det skal innføres et nivå mellom fagarbeiderne og de ufaglærte, og om det skal innføres yrkestitler ved enden av lærekandidatutdanningen.

Jobb for lærekandidatene?

Dette prosjektet undersøker ikke om lærekandidater får seg jobb. Det lot seg ikke gjøre innenfor prosjektets tidsramme. Vi har i stedet spurt våre respondenter og informanter om dette, og her er meningene delte. Blant fylkeskommunene mener de fleste at mange lærekandidater etter avlagt og bestått kompetanseprøve har en kompetanse som er etterspurt i arbeidslivet. Det pekes på at det er stor variasjon i den kompetansen lærekandidatene reelt har oppnådd, og at det kan ha betydning for om de får jobb, og det sies også at det er svært bransjeavhengig. Bedriftene er enige i at dette er bransjeavhengig og også avhengig av lærekandidatenes kunnskaper, ferdigheter og ikke minst adferd.

Både Utdanningsforbundet og NHO mener at det finnes et arbeidsmarked for lærekandidater. LO er uenig, og sier at dette ikke er et stort arbeidsmarked. Lærekandidatene har ikke fullført videregående opplæring og stiller på lik linje med ufaglærte.

Innledningsvis i vår analyse av kompetanseoppnåelse for lærekandidater, viser vi til noe tidligere forskning som viser at det er rom for personer med lavere kompetanse enn fagbrev i arbeidsmarkedet. Spørsmålet om lærekandidatene får seg en jobb med utdanningen sin er helt sentralt. Selv om det finnes noen tidligere bidrag, anbefaler vi at det blir gjort en grundig, landsomfattende undersøkelse og analyse av lærekandidatenes overgang til arbeidslivet.

Grunnkompetanse etter bestått kompetanseprøve bør telle som fullført og bestått videregående opplæring

Det er stor, nesten unison, oppslutning blant fylkeskommunene og også blant rådgiverne om at bestått kompetanseprøve etter å ha vært lærekandidat, skal telle som fullført og bestått videregående opplæring i statistikkene.

SSB og Utdanningsdirektoratet har allerede begynt (for 2011-kullet) å vise andelen som har bestått med planlagt grunnkompetanse. En naturlig oppfølging her bør være å beslutte at all ungdom som har nådd sine mål i videregående opplæring, enten det er planlagt grunnkompetanse som lærekandidat eller praksisbrevkandidat, eller det er full måloppnåelse i en individuell opplæringsplan (IOP) for unge med spesialundervisning etter enkeltvedtak, skal ansees som å ha fullført og bestått videregående opplæring med grunnkompetanse.

Spesialundervisning for lærekandidater

Lærekandidater har rett til spesialundervisning. Dette praktiseres svært ulikt landet over. I ni fylkeskommuner finnes, ifølge den informasjonen fylkeskommunene

har gitt oss, ingen lærekandidater med spesialundervisning etter enkeltvedtak. Det andre ytterpunktet er Østfold fylkeskommune hvor 122 av 430 lærekandidater har spesialundervisning, altså 36 prosent. I de sju fylkeskommune som hadde lærekandidater med spesialundervisning gjald dette 171 personer. 70 prosent av disse (122 personer) kom fra Østfold. Dette illustrerer tydelig at spesialundervisning for lærekandidater praktiseres svært ulikt landet over.

Det gis «Tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov» over kapittel 225, post 70 i statsbudsjettet, til ekstra personellressurs for å bistå lærekandidatene. Dette er ikke å anse som midler til spesialundervisning, og både lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater kan motta slik tilskudd. Praksisbrevkandidater og lærlinger har ikke rett til spesialundervisning. Da er det svært interessant at 14 fylkeskommuner forteller at de bruker disse midlene til å finansiere spesialundervisning for lærekandidater.

Vår vurdering er at her er en todelt oppfølging nødvendig. For det første å undersøke om det er nødvendig og mulig å etablere en mer lik praksis i å bestemme hvilke lærekandidater som skal ha spesialundervisning. Og for det andre å klargjøre regelverket når det gjelder finansiering av spesialundervisning for lærekandidater, og å etablere en felles landsdekkende forståelse og praksis på området.

Del II

Evaluering av tilskudd til lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov

8 Tilskudd til lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater med særskilte behov

Når deler av videregående opplæring foregår i bedrift får bedriftene tilskudd fra det offentlige for å drive denne opplæringen. Dette tilskuddet består av et basistilskudd for hver lærling, praksisbrevkandidat eller lære kandidat. I tillegg til basistilskuddet gis også andre typer tilleggstilskudd. En av disse tilskuddsordningene knyttes spesifikt til personer med særskilte behov. Nedenfor gjør vi rede for denne.

8.1 Tilskudd til opplæring av personer med særskilte behov

Dette er en tilskuddsordning som finansieres gjennom øremerkede midler i statsbudsjettet, «*Kapittel 225 post 70 Tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater med spesielle behov*» (Finansdepartementet 2017: 95) (I det følgende kalt Post 70-midler). Formålet med tilskuddet er å «*stimulere lærebedrifter til å gi lærlingar, praksisbrevkandidatar og lære kandidatar med særskilte behov høve til å oppnå ei fagutdanning eller delar av ei fagutdanning*» (Utdanningsdirektoratet 2018). Med særskilte behov menes at personen ikke får eller kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet (Utdanningsdirektoratet 2018). Tilskuddet omfatter også unge med svake norskkunnskaper og kort botid i Norge.

I søknaden må bedriftene opplyse om hvilke vansker lærlingen, praksisbrevkandidaten eller lære kandidaten har og hvilke behov for tilrettelegging dette medfører. Det stilles en rekke formelle krav til søknaden, bl.a. dokumentasjon av inngått lære-/opplæringskontrakt og en sakkyndig vurdering av nyere dato. Det skal også gjøres rede for hvilke behov for tilrettelegging lærlingen, praksisbrevkandidaten eller lære kandidaten har, samt for planlagt bruk av tilskuddet.

8.1.1 Tilskudd til ekstra personellressurs

Tilskuddet skal bidra til å finansiere kostnader ved opplæring av lære kandidater, lærlinger og praksisbrevkandidater med særskilte behov. «*Tilskottet skal brukast til ekstra personellressurs*» (Utdanningsdirektoratet 2018).

Spesialundervisning er ikke nevnt i retningslinjene for tilskuddet. Vår tolkning er derfor at tilskuddet ikke er å betrakte som midler til spesialundervisning. Dette til tross for at retten til spesialundervisning utløses for elever som «*ikkje har eller som ikkje kan få tilfredsstillande utbytte av det ordinære opplæringstilbodet*» (opplæringslova §5-1). Vi merker oss at dette er den samme formuleringen som definerer hvem som kan få søke om Post 70-midler.

Post 70-midler kan gå til lærekandidater, men også til praksisbrevkandidater og lærlinger. Lærekandidater har rett til spesialundervisning (Opplæringslova §4-2). Det har ikke praksisbrevkandidater og lærlinger (Utdanningsdirektoratet 2017b). Det betyr at når Post 70-midler går til praksisbrevkandidater og lærlinger, kan dette ikke være støtte til spesialundervisning, all den tid disse ikke har rett til spesialundervisning. Det er derfor en rimelig tolkning at Post 70-midler som går til lærekandidater, heller ikke er å anse som tilskudd til spesialundervisning.

Post 70-midlene er, som allerede nevnt, støtte som skal brukes til ekstra personellressurs. Hensikten er at bedrifter som tar inn personer med særskilte behov, skal kunne bruke ekstra personell for å gi disse ungdommene opplæring uten at bedriften påføres ekstra kostnader. Lærekandidater som får utløst retten til spesialundervisning, skal finansieres av andre midler enn Post 70-midler.

8.1.2 Finansieringsmodell

Lærebedriftene søker til fylkeskommunen som søker samlet til Utdanningsdirektoratet for personene i sitt fylke. Tilskuddet er budsjettstyrt, noe som fører til at hvis samlet timetall for alle søkerne medfører kostnader som er større enn budsjetttrammen, blir tilskuddet avkortet for den enkelte mottaker av tilskuddet.

Denne måten å finansiere ordningen på kan ha noen konsekvenser. Gitt en konstant ramme, vil en økning i antall lærekandidater som søker om dette tilskuddet bety redusert overføring per lærekandidat, lærling og praksisbrevkandidat til bedriftene. Dette er det som faktisk skjer. I 2016 var det 952 søknader, fordelt på 344 lærlinger og 608 lærekandidater. Fordi antall søknader «sprengte» budsjetttrammen, ble støttebeløpet per søker avkortet med 33 prosent (Kunnskapsdepartementet 2017). Samme modell videreføres for 2018. Det er bl.a. på bakgrunn av denne situasjonen at det evalueringsarbeidet som rapporteres i foreliggende rapport er iverksatt: «*Formålet med evalueringa er å få svar på om det er behov for endringar i innretninga av tilskottet*» (Kunnskapsdepartementet 2017: 84-85).

8.2 Problemstillinger

I denne evalueringen av Post 70-midlene har vi arbeidet med tre problemstillinger (Jf. kapittel 1):

8. Hvilke krav legger fylkeskommunen til grunn for å innvilge tilskudd til lærekandidater over kapittel 225 post 70?
9. Hvordan fordeler utbetalingene seg på ulike kategorier lærekandidater (funksjonsnedsettelse, psykiske utfordringer, lærevansker, atferdsproblemer, sosiale utfordringer, språkvansker)?
10. Kunne tilskuddet hatt en annen effekt dersom fylkeskommunen fritt kunne prioritere hvilke søkere som skal motta støtte, og hvordan støtten skal benyttes?

Som redegjort for i kapitlet om data har vi samlet inn data fra en rekke respondenter og informanter i denne studien. Analysene i dette kapitlet bygger på data samlet inn gjennom spørreundersøkelsen til fylkeskommunene og gjennom intervjuer med 12 lærebedrifter/opplæringskontorer som mottok Post 70-midler som tilskudd til opplæringen av minst en lærekandidat. Se også kapittel 2 for en nærmere redegjørelse for hvem som har svart på vegne av fylkeskommunene, samt for en redegjørelse for bedriftsintervjuene.

8.3 Fylkeskommunens krav for å innvilge tilskudd

Vi undersøkte om fylkeskommunene stiller noen egne krav ut over de formelle kravene, f.eks. til lærlingens, praksisbrevkandidatens eller lærekandidatens vanske/utfordring, norskferdigheter eller til søknadens innhold, for å videresende søknaden til Utdanningsdirektoratet.

Samtlige fylkeskommuner med unntak av to sier at de ikke stiller noen egne krav. Den ene fylkeskommunen som stiller egne krav sier at «*vi ønsker å få en begrunnet søknad om hva som er prøvd ut av tilrettelegging og hva midlene skal brukes til*». Den andre sier at «*Vi stiller krav om at bedriften setter av ekstra tid til å følge opp lærlingen/lærekandidaten. Vi ber om en redegjørelse for hvordan bedriften legger opp opplæringen*».

Vi ser altså at så godt som ingen fylkeskommuner stiller egne krav til søknaden om tilskudd, men passer på at det formelle er i orden før de videreformidler søknaden til Utdanningsdirektoratet.

8.4 Lærekandidatenes vanske

Ungdom som er lærlinger, praksisbrevkandidater eller lærekandidater med særskilte behov kan grupperes etter hvilken vanske de har. På grunnlag av informasjon fra 16 fylkeskommuner¹⁶, har vi utarbeidet en oversikt (tabell 8.1, 8.2 og 8.3) som

¹⁶ Vi mangler tall fra Telemark og Trøndelag fylkeskommuner

viser hvordan lærekandidater, praksisbrevkandidater og lærlinger som bedriftene mottar tilskudd til, fordeler seg på ulike vansker og utfordringer.

Tabell 8.1. Fordeling av lærekandidater med tilskudd på ulike vanskegrupper. Antall

Vanske	Gutter	Jenter	Alle
Sammensatte vansker	136	52	188
Lærevansker	52	34	86
Kan ikke kategoriseres	32	20	52
Språkvansker	12	9	21
Sosiale utfordringer	12	6	18
Funksjonsnedsettelse	10	7	17
Faglige vansker	8	7	15
Psykiske utfordringer	5	7	12
Sum	267	142	409

Tabellforklaring: Samlede tall for alle fylker unntatt Trøndelag og Telemark, som ikke har oppgitt tall, samt Vest-Agder som har oppgitt at det i alt er 39 lærekandidater som mottar tilskudd

Tabell 8.1 viser at til sammen (med unntak av to fylker) mottar bedriftene tilskudd av Post 70-midler for 409 lærekandidater, fordelt på 267 gutter og 142 jenter. Den prosentvise fordelingen mellom gutter og jenter er 65-35.

Som vist over var det 608 søknader i 2016. På grunnlag av innrapportering fra fylkeskommunene i januar 2018, finner vi at 448 lærekandidater mottar støtte innneværende år. Vi mangler, som nevnt, tall fra to fylker. Dersom de to fylkeskommunene mottar tilskudd til for i alt 160 lærekandidater er antall tilskuddsmottakere stabil.

Fordelingen mellom de ulike vanskegruppene i tabell 8.1 må også tolkes med varsomhet. Dette skyldes fire forhold. For det første plasserte to fylkeskommuner alle lærekandidatene i kategorien «kan ikke kategoriseres», og for det andre plasserte Møre og Romsdal 75 gutter og 28 jenter i kategorien «sammensatte vansker». For det tredje plassert vi (av anonymitetshensyn) 12 lærekandidater som opprinnelig var i en kategori med tre eller færre, inn i kategorien «kan ikke kategoriseres». Og for det fjerde valgte Vest-Agder å oppgi et samletall som verken var fordelt på kjønn eller vanske.

Tabell 8.2. Fordeling av praksisbrevkandidater med tilskudd på ulike vanskegrupper. Antall

Vanske	Alle
Sammensatte vansker og lærevansker	4

Tabellforklaring: Samlede tall for alle fylker unntatt Trøndelag og Telemark, som ikke har oppgitt tall.

Tabell 8.2 viser at det i hele landet (med unntak av usikkerheten knyttet til Trøndelag og Telemark), bare ble gitt tilskudd over Post 70-midlene til fire praksisbrevkandidater. Disse kom fra to ulike fylkeskommuner.

Tabell 8.3 viser at til sammen (med unntak av to fylker) mottar bedriftene tilskudd av Post 70-midler for 219 lærlinger, fordelt på 137 gutter og 82 jenter. Den prosentvise fordelingen mellom gutter og jenter er 62-38.

I 2016 ble det, som vist over, søkt om Post 70-midler for 344 lærlinger. Her, som for lære kandidatene, er det vanskelig å vurdere om det er en nedgang fordi vi mangler tall fra to fylkeskommuner.

Tabell 8.3. Fordeling av lærlinger med tilskudd på ulike vanskegrupper. Antall

Vanske	Gutter	Jenter	Alle
Kan ikke kategoriseres	25	11	36
Lærevansker	26	20	46
Sammensatte vansker	56	31	87
Funksjonsnedsettelse	11	5	16
Faglige vansker	8	4	12
Psykiske utfordringer	2	9	11
Språkvansker	7	4	11
Sum	135	84	219

Tabellforklaring: Samlede tall for alle fylker unntatt Trøndelag og Telemark, som ikke har oppgitt tall, samt Vest-Agder som har oppgitt at det i alt er 44 lærlinger som mottar tilskudd

Fordelingen mellom de ulike vanskegruppene må også her tolkes varsomt. Forklaringen er den samme som for lære kandidater. For det første plasserte ett fylke alle lærlingene i kategorien «kan ikke kategoriseres», og Møre og Romsdal plasserte 20 gutter og 17 jenter i kategorien «sammensatte vansker». Videre plassert vi (av anonymitetshensyn) 22 lærlinger som opprinnelig var i en kategori med fem eller færre, inn i kategorien «kan ikke kategoriseres». Og også her valgte Vest-Agder å oppgi et samletall som verken var fordelt på kjønn eller vanske.

8.5 Finansieringsmodell

Som redegjort for innledningsvis i dette kapitlet er det satt av en fast sum i statsbudsjettet som er øremerket til tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater med særskilte behov. Tilskuddet er budsjettstyrt, dvs. at det er satt av et beløp som skal dekke tilskuddet til alle søkere. Det betyr at med økende antall innvilgede søknader kan støtten til den enkelte søker synke.

En alternativ modell kan være at midlene ikke er øremerket i statsbudsjettet, men inngår i rammeoverføringene til fylkeskommunene som selv behandler søknadene og prioriterte hvilke søkere som skulle motta støtte, støttebeløp og hvordan støtten skal benyttes.

Vi har spurt fylkeskommunene om hvordan de vurderer en slik alternativ ordning, og hvilken ordning de ville foretrekke.

Sju av fylkeskommunene sier at de ønsker en alternativ ordning hvor midlene inkluderes i rammeoverføringene. Fem av disse er tydelige på dette, mens to er ambivalente. Samtidig som de ønsker midlene inn i rammeoverføringen, sier den ene at: *«det er viktig at midlene har en eller annen form for øremerking»*, og den andre at det må overføres midler *«som er øremerket til dette formålet»*.

Elleve fylkeskommuner ønsker å beholde dagens ordning med øremerking av disse midlene. Ni av disse er tydelige i sitt standpunkt, mens to av dem ikke er like tydelige og sier et uklart ja til å beholde øremerkingen. En av dem sier *«Hvis ordningen i dag blir videreført, så er det greit»*.

Blant de som ikke vil ha disse pengene inn i rammeoverføringen, er et argument sannsynligheten for at pengene vil forsvinne i det store sluket og bli brukt på andre gode formål: *«midlene vil fort kunne omprioriteres til annen drift i fylket»*. Et annet argument er at en slik ordning sannsynligvis vil gi fylkeskommunene ekstrautgifter. Noen sier at de har sett dette før; rammeoverføringene til fylkeskommunene økes ikke når fylkeskommunene påføres nye utgifter. *«Dette belaster fylkeskommunens budsjetter ekstra»*.

Et tredje argument er at øremerking vil sikre at sentrale myndigheter har fokus på denne ungdomsgruppen og bedriftenes behov for ekstra tilskudd for å kunne gi god opplæring. Et fjerde argument er at den nåværende modellen sikrer likebehandling, uansett hvor i Norge søkeren bor. *«En endring til en rammeoverføringsmodell ville kunne føre til en mer ulik praksis både når det gjelder prioritering av søkere, behandling av søknadene og hvordan støtten benyttes i de enkelte tilfeller»*.

Et femte argument er at dersom fylkeskommunene selv skulle administrere og prioritere ekstratilskuddet, vil det være problematisk å skulle ha anledning til å *«overprøve»* en sakkyndig vurdering. Like problematisk vil det være å vurdere støttebeløp og hvordan støtten skal benyttes. *«Da er det enklere med dagens ordning, med at «alle får», bare det gjennom den sakkyndige vurderingen er dokumentert et behov»*.

Blant fylkeskommunene som støtter at disse midlene kan inngå i rammeoverføringene, er det en som sier at da vil kanskje ordningen bli mer rettferdig. Andre peker på at det ville øke forutsigbarheten for bedriftene og gi større fleksibilitet for fylkeskommunen. Flere peker på at dagens ordning er byråkratisk med lang saksbehandlingstid, og mener at en alternativ modell ville gi raskere saksbehandling. En fylkeskommune argumenterer med at det er fagopplæringsseksjonen i den

enkelte fylkeskommune som best kjenner behovene og mulighetene lokalt, og peker på at lokal tildeling kanskje vil gi mer eierskap til hvordan midlene prioriteres og følges opp.

Vi ser altså at sju fylkeskommuner sier ja til å la disse midlene inngå i rammeoverføringene fra staten, hvorav to er ambivalente og sier at midlene må øremerkes. Videre har vi sett at 11 fylkeskommuner, hvorav to ikke tar et tydelig standpunkt, vil beholde dagens øremerking. Vi ser også at de som ønsker å beholde øremerkingen presenterer flere og grundigere begrunnede argumenter. Vår vurdering er derfor at standpunktet om å beholde øremerking, er det som står sterkest og har størst støtte blant fylkeskommunene.

8.5.1 Finansieringsmodellens betydning for utbytte av opplæringen

Et mål med tilskuddsordningen er å bidra til at flere lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater kommer i opplæring, og oppnår en kompetanse fra videregående opplæring og seinere kommer i arbeid. Vi spurte fylkeskommunene hvilken betydning de tror en modell hvor midlene ikke er øremerket i statsbudsjettet, men inngår i rammeoverføringene til fylkeskommunene ville hatt når det gjelder læringsutbytte, kompetanseoppnåelse og overgang til arbeidslivet for lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater med særskilte behov?

En fylkeskommune sier at dette først og fremst vil merkes negativt ved overgangen til læreplass. Bedriftene er avhengig av disse midlene for *«å ta imot lærlinger/lære kandidater som krever ekstra oppfølging, og hvor ungdommene bruker lang tid på å gi verdiskaping til bedriftene»*. Denne fylkeskommunen er bekymret for at med midlene inne i rammeoverføringene, hvor det vil bli opp til den enkelte fylkeskommune å bevilge og fordele midler, *«vil forskjellene bli større mellom opplæringstilbudet mellom fylkeskommunene, og midlene kan «forsvinne» i den store potten»*. Tolkningen av denne vurderingen er at denne fylkeskommunen frykter at dersom midlene ikke øremerkes, kan det føre til at færre lærlinger, praksisbrevkandidater og lære kandidater kommer i opplæring.

En annen fylkeskommune utdyper dette og sier at *«muligheten for å tilføre ressurser til bedrift og dennes instruktører virker positivt på det å kunne opprette og fullføre lærekontrakter. Det er en direkte sammenheng mellom økonomiske virkemidler og antall læreplass og alle reduksjoner vil innvirke negativt»*.

En tredje fylkeskommune følger opp og understreker viktigheten av tilskuddet, og sier at uten disse midlene er det nok mange lærlinger eller lære kandidater som ikke ville kommet i mål med enten fag-/svennebrev eller kompetansebevis. *«Så betydningen av midlene er nok ganske stor, men om de blir bedre med dagens ordning eller med rammeoverføringer til fylkene er jeg litt usikker på»*.

Tre av fylkeskommunene som ønsker rammeoverføring sier at de mener at med disse midlene inne i rammeoverføringen, ville de få raskere saksgang, større forutsigbarhet for kandidat og bedrift og flere formidlet til lære- eller lærekandidatplass, og at det «*kan gi bedre resultater på samlet læringsutbytte, kompetanseoppnåelse overgang til arbeidslivet*».

Vi ser at fylkeskommunene er uenige om konsekvensene for måloppnåelsen med tilskuddsordningen: læringsutbytte, kompetanseoppnåelse og overgang til arbeidslivet, av å la tilskuddet inngå i rammeoverføringen i stedet for øremerking. Noen mener dette vil virke positivt, andre at det vil virke negativt, men det er ikke overvekt i noen retning.

8.5.2 Andre finansieringsmodeller

Vi undersøkte om fylkeskommunene hadde forslag til en helt annen modell for fordeling av tilskuddet. Noen fylkeskommuner hadde forslag til justeringer, slik som

- Fordeling mer i tråd med behov og ikke lik sum til alle
- Større forutsigbarhet
- Tidligere tildeling
- Flere utbetalinger per år
- Bedre nasjonal samordning for å unngå urettferdighet
- Vurdere rett til spesialundervisning for lærlinger og praksisbrevkandidater
- Differensiering av satser mellom lærlinger og lærekandidater

En fylkeskommune formulerte et forslag til en helt annen modell slik:

Vi ville foretrukket en modell der fylkene hver for seg fikk tildelt øremerket årlig sum basert på antall lærlinger, lærekandidater og praksisbrevkandidater i eget fylke. Det kunne tenkes at ungdomsrett utløste mer enn ikke rett og gjerne slik at avgangskarakter ble et kriterium i tildelingen fra sentralt hold. På den måten kunne hvert fylke opprettholdt dagens nivå med tilretteleggingsmidler til bedriftene og de kunne kanskje økt tilskuddet til opplæringskontrakter, på bekostning av de med ordinær opplæring, slik at det ble mer attraktivt for en bedrift å ta et slikt opplæringsarbeid. Uansett valg av modell må denne basere seg på antall personer som får opplæring i bedrift i vedkommende fylke og ikke på befolkningstall. Da ender det igjen med at «dårlige» fylker med få lærekontrakter målt på befolkningstall igjen favoriseres.

Dette forslaget innebærer en modell som kombinerer rammeoverføring og øremerking. Basert på noen kriterier får den enkelte fylkeskommune overført midler som kun kan brukes til støtte til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og

lærekandidater, men fylkeskommunene behandler selv søknader og fordeler midlene til bedriftene. Det er det samme som to andre fylkeskommuner er inne på når de sier at de ønsker rammeoverføring av disse midlene, men at øremerkingen må opprettholdes (se innledningsvis i kapittel 8.5 over).

8.6 Hva mener bedriftene?

Vi har intervjuet representanter for 12 bedrifter/opplæringskontorer som har lærekandidater og som mottar Post 70-midler.

Bedriftene hadde en lærekandidat hver som de mottok slik støtte til, opplæringskontorene mottok støtte til 3-8 lærekandidater. Lærekandidatene i disse 12 bedriftene/opplæringskontorene var innenfor en rekke forskjellige fag: Salg, konditor, tømrer, billakkerer, barne- og ungdomsarbeid, anleggsgartner, sveiser, logistikk, renhold, vei og anlegg, kokk, profileringsdesign, bilfag, tunge kjøretøy og IKT-servicefag, dataelektroniker, helsearbeider, industrimekaniker, institusjonsskokk, kontor og administrasjon, produksjonsteknikk, trikkefaget og vaskerifaget.

Halvparten av disse 12 bedriftene/opplæringskontorene mottok også støtte innenfor den samme støtteordningen for 1-3 lærlinger med særskilte behov.

Det varierer hvor godt bedriftene/opplæringskontorene kjenner til ordningen og hvordan støttebeløpet beregnes. Noen sier at de ikke vet, fordi fylkeskommunen ordner dette, mens andre har detaljert kunnskap om ordningen. Majoriteten ser ut til å ha en viss overflatisk kunnskap om hvordan ordningen er konstruert.

8.6.1 Budsjetstying og støttebeløp

Flere har imidlertid oppfatninger om praktiseringen og virkningene av ordningen. De fleste mener at det er bra at det fins en ordning for å kunne få støtte til lærekandidater med særskilte behov. En slik ordning betyr at en god del ungdommer som ellers ikke ville blitt lærekandidater, får muligheten. Når bedriftene kan få støtte blir det mulig for dem å ta inn lærekandidater som krever ekstra oppfølging.

Når det gjelder størrelsen på støttebeløpet er oppfatningene delte. Noen mener at tilskuddet har vært tilstrekkelig for de lærekandidatene de har hatt. De fleste av bedriftene/opplæringskontorene vi intervjuet mente imidlertid at tilskuddet er for lavt fordi det ikke dekker bedriftenes faktiske kostnader. Det sies at støttebeløpet per lærekandidat har blitt redusert de siste årene, og at det har skjedd som en konsekvens av hvordan ordningen er utformet.

Ordningens utforming medfører usikkerhet omkring støttebeløpet. Det påpekes fra noen at det er urimelig at støtten er budsjettstyrt, dvs. at det er satt av et fast beløp på statsbudsjettet, slik at støtten til den enkelte avgjøres av hvor mange som søker. Flere av de vi intervjuet sa at støttebeløpet til den enkelte lærekandidat,

som en konsekvens av dette, var blitt betydelig redusert de siste årene, og at det er uholdbart. På grunn av budsjettstyringen av støtten, betyr det at man kan risikere å få så lav støtte at det medfører ekstra kostnader å ta inn en lærekandidat.

Du kan ikke ha et forbehold om at satsen kan reduseres, det stemmer ikke med de økonomiske virkelighetene som lærekandidatene er en del av og bedriften er en del av. Det går ikke an å ha det sånn, for da vegrer bedriften seg for å ta imot lærekandidater.

Mange lærekandidater kan ha store utfordringer knyttet til bl.a. lærevansker, og det er tidkrevende å følge dem opp og gi dem god tilpasset opplæring. Det påpekes at støtten ofte ikke kompensere for denne ekstra tidsbruken, og konsekvensen er at bedrifter som kunne tenke seg å ta inn lærekandidater ikke gjør det fordi det ikke er rom for dette i bedriftens økonomi. Når en bedrift sier ja til å ta inn en lærekandidat, legges det også planer for hvordan opplæringen skal gjennomføres og hvordan lærekandidaten skal følges opp. Når støtten blir redusert, kan det være vanskelig å realisere de planene man har lagt.

Noen peker også på at saksbehandlingstiden er lang. Når søknaden skal til fylkeskommunen og deretter til Utdanningsdirektoratet, tar dette unødvendig lang tid. Det betyr at opplæringen av lærekandidater ofte starter opp før man vet om og hvor mye støtte man får. At søknadsbehandlingen tar så lang tid betyr også at bedriftene må forskuttere utgifter i forbindelse med opplæringen. Dette er det også noen som uttrykker misnøye med. Flere poengterer også at det hadde vært en fordel med forutsigbarhet både når det gjelder sats og støttebeløp.

En av de vi intervjuet pekte på at det var uavklart om spesialundervisning skulle finansieres med disse midlene, eller med egne spesialundervisningsmidler.

8.6.2 Flere lærekandidater med økt støtte?

Noen sier at med økte støttebeløp ville de tatt inn flere lærlinger og lærekandidater, men hovedinntrykket av informantenes svar på dette spørsmålet, er at dette ikke er avgjørende. En av informantene sier:

Tilskuddet trenger ikke å være høyere. Men det må være sånn at vi får de pengene ordningen skisserer. Satsene trenger ikke å gå opp og timetallet behøver ikke gå opp, men det må bli slutt på de budsjettstyrte greiene der at man bare kommer og sier at nå er kassa tom.

Noen av bedriftene sier at det er et prinsipp at de tar inn lærekandidater, og at volumet er ca. ti prosent av summen av lærekandidater og lærlinger. En annen peker på at det kan være en utfordring for små bedrifter, men at store bedrifter klarer alltid å få plass til noen. En informant oppsummerer dette slik:

Vi er kjent som et opplæringskontor med en stor andel lærekandidater, så det er ikke tilskuddsordninga i seg selv som ligger til grunn for det høye inntaket. Det er den gode dialogen som vi har med den enkelte søker og at vi har masse bedrifter som vi kan bruke, så vi veit hvem vi kan bruke og slik at vi kan peile ungdommen inn på de bedriftene som vi mener er gode på dette.

Et inntrykk vi sitter igjen med etter intervjuene, er at bedriftene med lærekandidater, også er lærekandidatorienterte. Det betyr at de fremstår mer positivt innstilt til å gi opplæring til lærekandidater med særskilte behov enn til lærlinger med særskilte behov, og er ikke like fokusert på økonomisk støtte for å jobbe med lærekandidater som med lærlinger. Noen av dem virker ekstra dedikerte i forhold til lærekandidater, uttrykt ved at de har et prinsipp om å ta inn lærekandidater.

8.6.3 Tilskuddet inn i ramma?

Vi undersøkte om bedriftene heller kunne tenke seg en ordning hvor midlene ikke var øremerket i statsbudsjettet, men inngikk i rammeoverføringene til fylkeskommunene, og at fylkeskommunene behandlet søknadene og selv prioriterte hvilke søkere som skulle motta støtte og hvordan støtten skulle benyttes.

Noen få blant informantene mente dette ville være en god løsning. De aller fleste mente dette ville gjøre prosessen enklere og raskere, men det var likevel en utbredt skepsis. Under denne skepsisen sporet vi en mistanke og en antakelse, slik formulert av en av informantene: «Jeg tror at hvis disse pengene ikke var øremerkka, så tror jeg at de ville blitt spist». En annen sa om lag det samme: «Fylkeskommunen kommer til å få en kjempeutfordring. Og vi vet jo at fylkeskommunene kan fort bli frista til å bruke pengene på andre ting, så det der er et tveegga sverd».

På spørsmål om de kunne tenke seg tilskuddet bevilget på en annen måte, sier de igjen at utfordringen er at ramma er gitt. Det er viktig er å kunne stole på satsen.

Problemet er at vi ikke får bekrefta hvor stor summen er når vi får tilslaget. Når fylkeskommunen sier ja, så burde vi vite hva vi får når søknaden blir innvilget rett og slett. Nå er det stor usikkerhet om hva vi faktisk får og da vil bedrifter være mer skeptiske.

8.6.4 Oppsummert om bedriftenes syn

Vi kan konkludere med at bedriftene i hovedsak ikke er fornøyd med dagens ordning, og at det ene viktige ankepunktet er uforutsigbarheten som skapes av at det er satt av en fast pott, og at støttebeløpet bestemmes av antall innvilgede søknader. Bedriftene ønsker heller ikke at disse midlene skal inn i rammetilskuddet til

fylkene; de frykter at pengene da vil bli borte i det store sluket. Svaret fra bedriftene er å opprettholde dagens prosedyre, men at det defineres faste satser som man holder seg til, underforstått at med økende antall søknader så må den tilgjengelige potten økes. Det påpekes også fra flere at saksbehandlingstiden er for lang, man burde få svar mye raskere.

8.7 Oppsummert: Det må sikres at midlene ikke brukes til andre formål

Besvarelser fra alle fylkeskommunene og fra tolv bedrifter/opplæringskontorer som mottar tilskudd fra Post 70-midlene, viser at et flertall både blant fylkeskommuner og bedrifter/opplæringskontorer mener at dette tilskuddet fortsatt skal være øremerket, og ikke inngå i rammeoverføringene til fylkeskommunene. Hovedargumentet, som framføres både av bedrifter og fylkeskommuner, er frykten for at pengene da vil forsvinne i det store sluket og bli brukt til andre gode formål.

Både de som ønsker fortsatt øremerking og de som ønsker at midlene skal inngå i rammeoverføringene til fylkeskommunene uttrykker imidlertid også at det er behov for noen endringer. Man ønsker raskere saksbehandlingstid og større forutsigbarhet når det gjelder tilskuddsbeløpets størrelse; bedriftene må kunne søke ut fra en sats, og vite at denne satsen gjelder, mener mange.

Mange uttrykker også at det er viktig å sikre at bedriftene faktisk får kompensert for sin innsats. Det fremheves at det å gi opplæring til lærlinger og lærekandidater med særskilte behov er tid- og kostnadskrevende. Mange bedrifter tar på seg denne oppgaven med glede, og noen uttrykker at det er et prinsipp at en viss andel av lærekandidater og lærlinger skal være personer med særskilte behov. Men fordi denne oppgaven påfører bedriftene ekstra oppgaver og kostnader, er det avgjørende at bedriftene får kompensasjon for denne innsatsen. Får de ikke det, kan noen av bedriftene bli ute av stand til å påta seg denne opplæringsoppgaven, og antall lærekandidater og lærlinger med særskilte behov vil synke, hevdes det. Dermed færre ungdommer med særskilte behov får lære- eller lærekandidatplass, vil færre oppnå en kompetanse fra videregående opplæring. Derfor er det viktig å beholde dette tilskuddet, og at det er organisert på en slik måte at midlene ikke forsvinner og at bedriftene får tilstrekkelig kompensasjon for det arbeidet de utfører. Det er uenighet både blant fylkeskommuner og bedrifter/opplæringskontorer om betydningen for inntak av lærlinger og lærekandidater med særskilte behov avhengig av øremerking eller rammeoverføring.

Det er altså to viktige synspunkter som kommer til uttrykk i svarene fra fylkeskommunene og bedriftene/opplæringskontorene: For det første at øremerkingen opprettholdes slik at midlene ikke forsvinner til andre formål, og for det andre et behov for forutsigbarhet ved at timesatsene ligger fast og ikke avkortes.

Det er vanskelig å oppfylle disse to ønskene samtidig. Så lenge øremerkingen skjer ved at det settes av en sum i statsbudsjettet som skal fordeles likt til alle søkere, er det vanskelig å se at timesatsene kan ligge fast.

Det som er viktigst, slik vi tolker svarene fra respondentene, er å opprettholde øremerkingen. Det er avgjørende for at bedrifter skal ta inn lærlinger og lærekanidater med særskilte behov, at de får ekstra støtte til opplæringen deres. Uten denne støtten vil mange i målgruppa ikke få et opplæringstilbud, og heller ikke oppnå en formell kompetanse fra videregående opplæring. Majoriteten av respondentene mener at inkludering av disse midlene i rammetilskuddet vil være feil vei å gå, fordi det vil være fare for at midlene vil forsvinne, med den konsekvens at færre unge med særskilte behov vil oppnå en kompetanse etter å ha vært lærling eller lærekanidat.

En opprettholdelse av øremerkingen, slik de fleste ønsker, betyr, gitt at tildeling skal foretas sentralt av Utdanningsdirektoratet, at de fastsatte timesatsene alltid vil stå i fare for å bli justert ned.

Vi vil derfor peke på en løsning som kanskje kan bety at reduserte timesatser blir et mindre problem. Denne løsningen som tre fylkeskommuner trakk frem, er en kombinasjon av rammeoverføring og øremerking. En slik ordning foreslår gjennomført ved at hver fylkeskommune får overført midler som er øremerket tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkanidater og lærekanidater, og dermed ikke kan brukes til noe annet. Forslaget innebærer videre at fylkeskommunene selv behandler søknadene fra bedrifter/opplæringskontorer i sitt fylke. Dette kan åpne for differensiering basert på kjennskap til ungdom, skoler og bedrifter, raskere saksbehandlingstid og større forutsigbarhet.

Vår hovedkonklusjon, basert på analyser av våre data, er at øremerkingen av tilskuddet bør beholdes. Tilskuddet er avgjørende for at bedriftene tar inn lærlinger, praksisbrevkanidater og lærekanidater og gir dem opplæring frem mot en kompetanse fra videregående opplæring. Dernest, basert på ønsket blant respondentene om raskere saksbehandling, større forutsigbarhet og ikke avkorting av fastsatte timesatser, bør forslaget om overføring av en øremerket pott til fylkeskommunal fordeling vurderes.

Referanser

- Akershus fylkeskommune (1996): Delkompetanse – en ressurs for arbeidslivet. En kartlegging i Akershus og Oslo. Oslo: Prosjekt delkompetanse.
- Akershus fylkeskommune, 2008: En ressurs for arbeidslivet – arbeidslivets behov for ungdom med kompetanse på lavere nivå. Oslo: Prosjekt Redusert bortvalg i en lærende organisasjon.
- Besl.O. nr. 93 (1992–93), *Om endringer i lov 21.juni 1974 nr.55 om videregående opplæring og i lov 23.mai 1980 nr. 13. om fagopplæring i arbeidslivet.* Oslo
- Besl.O. nr. 68 (1997–98), *Om grunnskolen og den vidaregående opplæringa (Opplæringslova).* Oslo
- Falch, T., Borge, L-E., Lujala, P., Nyhus, O.H. & Strøm, B. (2010). Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring. Rapport 3. Trondheim: SØF
- Finansdepartementet (2017). Statsbudsjettet 2018.
https://www.statsbudsjettet.no/upload/Statsbudsjett_2018/dokumenter/pdf/gulbok.pdf (lastet ned 20.mars 2018)
- Grøgaard, J.B., Markussen, E. og Sandberg, N. (2002). *Seks år etter. Om kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring og overgang til arbeid og høyere utdanning for det første Reform 94-kullet.* Rapport 3. Oslo: NIFU.
- Grøgaard, J.B. (2006). Yrkesutdannede ungdommers overgang til arbeid: Jevne overganger og midlertidige avbrudd. I: Grøgaard, J.B. og Støren, L.A. (red.). *Kunnskapssamfunnet tar form: Utdanningseksplasjon og arbeidsmarkedets struktur.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Grøgaard, J.B. og Aamodt, P.O. (2006). Vesten i høyere utdanning: Noen forutsetninger og konsekvenser. I: Grøgaard, J.B. og Støren, L.A. (red.). *Kunnskapssamfunnet tar form: Utdanningseksplasjon og arbeidsmarkedets struktur.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Grøgaard, J.B. og Børing, P. (2017). *What matters most for adult employment – cognitive skills or formal education? Analysis of the selection to employment in 31 countries based on data from the PIAAC database. The first report from the project 'Silver lining'.* Report 19. Oslo: NIFU.
- Høst, H (2011). Praksisbrev – et vellykket tiltak mot frafall. Hva er lærdommen? Sluttrapport fra den forskningsbaserte evalueringen av forsøk med praksisbrev 2008-2011. Rapport 27. Oslo: NIFU
- Innst.S. nr. 200 (1991–92), *Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteen om kunnskap og kyndighet. Om visse sider ved videregående opplæring (St.meld. nr. 33).* Oslo
- Innst.O. nr. 80 (1992–93), *Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteen om lov om endringer i lov av 21.juni 1974 nr. 55 om videregående opplæring og i lov 23.mai 1980 nr. 13 om fagopplæring i arbeidslivet (Ot.prp. nr. 31).* Oslo
- Innst. S. nr. 246 (1998–99), *Innstilling frå kyrkje-, utdannings- og forskningskomiteen om vidaregåande opplæring.* Oslo

- Johansen, L. (1969). *Klassikernes økonomiske system – fra et velferdsteoretisk synspunkt*. Oslo/Bergen/Tromsø: Universitetsforlaget
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1994), *Utredning av delkompetanse i arbeidsliv og opplæring*. Innstilling fra en arbeidsgruppe. Oslo
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1994–96), *Til deg som skal søke videregående opplæring*, Gyldendal, 1.– 5. utgave. Oslo
- Kunnskapsdepartementet (2006), *Tiltak for bedre gjennomføring i videregående opplæring*. Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Kunnskapsdepartementet (2017). *Prop. 1 S (2017 –2018)* Proposisjon til Stortinget. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-1-s-kd-20172018/id2574778/> (lastet ned 20.mars 2018)
- Larsen, K.A. (1994). *Kommunenes arbeidskraft- og kompetansebehov 1992-2007* (korrigert). Rapport 199. Oslo: Econ.
- Larsen, K.A., Longva, F., Papa, A. og Reichborn, A.N. (1997). *Bedriften som lærested. En gjennomgang av etter- og videreutdanning i norske bedrifter*. Rapport 212. Oslo: Fafo.
- Lindblad, Sverker (1980), *Skola och förändring*. Pedagogiska institutionen. Uppsala: Uppsala Universitet
- Markussen, Eifred (1994), *Reell rett? Om retten til primært valgt grunnkurs og om tilbud, søkning og inntak til særskilt tilrettelagt opplæring i seks fylker høsten 1994*. Fafo-notat 843. Oslo: Fafo
- Markussen, Eifred (1996), «Delkompetanse – hemmeligheten i Reform 94.» *Kronikk, Aftenposten* 28.03.96. Oslo
- Markussen, Eifred, (2000), *Særskilt tilrettelagt opplæring i videregående - hjelper det? Om segregering, inkludering og kompetanseoppnåelse i det første Reform 94-kullet*. Fafo-rapport-341. Oslo: Fafo.
- Markussen, E. (2009). Fra dokumentert delkompetanse til kompetansebevis og praksisbrev. I Markussen, E. (red). *Videregående opplæring for (nesten) alle*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Markussen, E. (2014a). *Utdanning lønner seg. Om kompetanse fra videregående og overgang til utdanning og arbeid etter avsluttet grunnskole 2002*. Rapport 1. Oslo: NIFU.
- Markussen, E. (2014b). *Jobb å få? Om overgang til arbeid for personer som ar vært i løp mot planlagt grunnkompetanse i Akershus i årene 2009 – 2012*. Rapport 19. Oslo: NIFU.
- Markussen, E., Høst, H., Evensen, M. & Prøitz, T.S. (2009). *Evaluering av forsøk med praksisbrev*. Rapport 32-2009. Oslo: NIFU STEP
- Markussen, Eifred, Berit Lødding, Nina Sandberg og Nils Vibe (2006), *Forskjell på folk – hva gjør skolen? Valg, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner tre og et halvt år etter*. NIFU STEP rapport 3 2006. Oslo: NIFU STEP
- Markussen, Eifred, Mari Wigum Frøseth, Berit Lødding og Nina Sandberg (2008), *Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*. NIFU STEP rapport 13 2008.
- Opplæringslova. Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa. Sist endret i LOV-2017-06-16-63, med virkning fra 1.januar 2018. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61> (lastet ned 20.mars 2018)

- Ot.prp. nr. 31 (1992–93), *Om lov om endring i lov 21.juni 1974 nr. 55 om videregående opplæring og i lov 23.mai 1980 nr. 13 om fagopplæring i arbeidslivet*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 1992
- Ot.prp. nr. 46 (1997-98). Om lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova). Tilråding frå Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet av 3. april 1998.
- Reichborn, A.N, Pape, A. og Kleven, K. (1998). *Papir på egen dyktighet. Dokumentasjon av realkompetanse fra arbeidslivet*. Rapport 245. Oslo: Fafo.
- Riksrevisjonen (2016). Riksrevisjonens undersøkning av styresmaktene sitt arbeid for å auke talet på læreplassar. Dokument 3:12 (2015–2016)
- Salvanes, K.V., Grøgaard, J.B., Aamodt, P.O., Lødding, B. og Hovdhaugen, E. (2015). *Overganger og gjennomføring i de studieforberedende programmene. Første delrapport fra prosjektet Forskning på kvalitet, innhold og relevans i de studieforberedende utdanningsprogrammene i videregående opplæring*. Rapport 13. Oslo: NIFU.
- SSB (2018). *Videregående opplæring og annen videregående utdanning*. <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/vgu> (lastet ned 20.mars 2018)
- SSB (2017). Gjennomføring i videregående opplæring. <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/vgogjen> (lastet ned 20.mars 2018)
- SSB (2002). *Standard for landsdelsinndeling*. <http://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/106>
- St.meld. nr. 33 (1991-92) *Kunnskap og kyndighet. Om visse sider ved videregående opplæring*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet
- St.meld. nr. 32 (1998–99), *Videregående opplæring*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet
- St.meld. nr. 16 (2006-2007), *... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Støren, L.A., Helland, H. og Grøgaard, J.B. (2007). *Og hvem stod igjen ...? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999 – 2001*. Rapport 14. Oslo: NIFU STEP.
- Utdanningsdirektoratet (2018). *Lærlingar, praksisbrevkandidatar og lærekandidatar med særskilde behov*. Artikkel. Sist endret 15.januar 2018. <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/tilskudd-og-prosjektmidler-for-fylkeskommuner/larlingar-sarskilde-behov/> (lastet ned 20.mars 2018)
- Utdanningsdirektoratet (2017a). *Praksisbrev*. Rundskriv Udir-2-2017. Sist endret 17.februar 2017. <https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Fag-og-yrkesopplaring/praksisbrev-udir-2-2017/> (lastet ned 20.mars 2018)
- Utdanningsdirektoratet (2017b). *Veilederen spesialundervisning*. Sist endret 6.mars 2017. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/> (lastet ned 20.mars 2018)
- Utdanningsdirektoratet (2017c). Artikkel. *Rutiner og vilkår for tilskudd til bedrifter som tar inn lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater*. Sist endret 26.juli 2017. <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/Tilskudd-til-bedrifter-som-tar-inn-larlinger-og-larekandidater-/> (lastet ned 20.mars 2018)
- Utdanningsdirektoratet (2015). *Lærekandidatordning*. Artikkel. Sist endret 17.august 2015. <https://www.udir.no/utdanningslopet/videregaende-opplaring/andre-varianter/larekandidatordning/> (lastet ned 20.mars 2018)
- Utdanningsdirektoratet (2013). *Utdanningsspeilet*. https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/utdanningsspeilet_2013/us2013.pdf (lastet ned 20.mars 2018)
- VIGO. <https://www.vigo.no/vigokv/kurs.action>

Vedlegg

Vedleggstabell V5.1. Fylke der rådgiverne jobber. Ungdomsskole og videregående skole. Antall og prosent

	Ungdomsskole		Videregående skole		Alle		Befolkning
	N	Prosent	N	Prosent	N	Prosent	Prosent
Østfold	20	5,8	8	3,7	28	5,0	5,6
Akershus	39	11,3	26	12,0	65	11,6	11,5
Oslo	21	6,1	12	5,6	33	5,9	12,7
Hedmark	15	4,4	12	5,6	27	4,8	3,7
Oppland	17	4,9	7	3,2	24	4,3	3,6
Buskerud	25	7,3	10	4,6	35	6,3	5,3
Vestfold	17	4,9	9	4,2	26	4,6	4,7
Telemark	11	3,2	8	3,7	19	3,4	3,3
Aust-Agder	15	4,4	5	2,3	20	3,6	2,2
Vest-Agder	19	5,5	7	3,2	26	4,6	3,5
Rogaland	25	7,3	10	4,6	35	6,3	9,0
Hordaland	34	9,9	28	13,0	62	11,1	9,9
Sogn og Fjordane	10	2,9	7	3,2	17	3,0	2,1
Møre og Romsdal	11	3,2	14	6,5	25	4,5	5,1
Trøndelag	32	9,3	27	12,5	59	10,5	8,6
Nordland	19	5,5	13	6,0	32	5,7	4,6
Troms	8	2,3	7	3,2	15	2,7	3,1
Finnmark	6	1,7	6	2,8	12	2,1	1,4
Alle	344	100,0	216	100	560	100,0	100

Vedleggstabell V5.2. Skoletype i videregående skole. Antall og prosent.

Skoletype	N	Prosent
Kombinert	173	80,1
Ren studieforberedende	11	5,1
Ren yrkesfaglig	32	14,8
	216	100,0

Vedleggstabell V5.3. Skolestørrelse i ungdomsskole og videregående skole. Antall og prosent.

	Ungdomsskole		Videregående skole		Alle	
	N	Prosent	N	Prosent	N	Prosent
Svært små skoler (<100 elever)	14	4,4	3	1,6	17	3,4
Små skoler (100-299 elever)	176	55,7	40	21,2	216	42,8
Mellomstore skoler (300-599 elever)	123	38,9	67	35,4	190	37,6
Store skoler (600-999 elever)	3	0,9	47	24,9	50	9,9
Svært store skoler (>999 elever)	0	0,0	32	16,9	32	6,3
	316	100	189	100	505	100

Vedleggstabell V6.1. Lærekandidater og elever i sammenligningsgruppen fordelt på landsdel/region. Prosent

	Oslo, Akershus	Hedmark, Oppland	Sørøst-Norge	Agder, Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	100% = Antall
Spesialundervisning vg1 (statuskode A)	19,2	7,4	22,6	19,8	15,6	6,7	8,7	5003
Lærekandidat f.o.m. vg1 (LK1)	8,6	2,2	42,2	16,2	14,1	3,2	13,5	185
Lærekandidat f.o.m. vg2 (LK2)	10,1	5,4	34,5	14,2	20,9	4,1	10,8	148
Lærekandidat f.o.m. vg3 (LK3)	7,5	8,1	40,9	11,4	11,1	14,1	7,0	1395
Yrkesfaglige utdanningsprogrammer oktober Vg1	21,3	8,3	18,9	14,0	17,4	9,8	10,4	51725
Lærling f.o.m. vg1	10,9	2,9	15,6	24,5	30,5	2,4	13,1	1349
Lærling	11,4	7,8	17,2	21,1	20,6	10,9	11,0	30659
Sum lærekandidater og elever i sammenligningsgruppene	17,4	8,0	18,8	16,8	18,5	9,9	10,5	90516
Alle elever i de tre kullene 2010 - 2012	22,9	7,1	17,3	15,2	17,9	10,0	9,6	196030

Vedleggstabell V6.2. Kjønnfordelingen blant lærekandidater sammenlignet med andre grupper elever og læringer i videregående opplæring. Prosent. Vg1-kull 2010-2012.

Elevgrupper	Kjønn		100% = antall
	Kvinne	Mann	
Spesialundervisning (statuskode A)	36,5	63,5	5003
Lærekandidat vg1 (LK vg1)	23,1	76,9	186
Lærekandidat vg2 (LK vg2)	23,6	76,4	149
Lærekandidat vg3 (LK vg3)	32,3	67,7	1395
Yrkesfag vg1	54,7	45,3	51725
Lære vg1 (rett i lære)	17,1	82,9	1349
Lære vg3	25,9	74,1	30659
Alle (elev kode A, LK, ni utdanningsprogrammer yrkesfag)	42,9	57,1	90517
Alle elever 2010 – 2012	48,4	51,6	196495

Vedleggstabell V6.3. Aldersfordelingen blant lærekandidater sammenlignet med andre grupper elever og læringer i videregående opplæring. Prosent. Vg1-kull 2010-2012.

Grupper elever 2010-2012	Avvik fra normalalder for kullet (år)					
	Forlodd	Normalalder kull	Et år eldre	To år eldre	Tre år eldre eller mer	100% = Antall
Spesialundervisning vg1 (statuskode A)	0,0	80,4	16,8	1,5	1,3	5003
Lærekandidat f.o.m. vg1 (LK1)		72,6	17,7	5,9	3,8	186
Lærekandidat f.o.m. vg2 (LK2)		89,1	8,5	1,2	1,2	165
Lærekandidat f.o.m. vg3 (LK3)		84,1	11,2	1,9	2,8	1597
Yrkesfagelev vg1 (mot yrkeskompetanse i skole)	0,2	92,7	3,9	1,1	2,2	51725
Lærling f.o.m. vg1 (rett i lære)		94,4	2,8	0,7	2,1	1351
Lærling	0,1	95,3	2,5	0,7	1,5	30659
Alle (elev kode A, LK, ni utdanningsprogrammer yrkesfag)	0,1	92,7	4,3	1,0	1,9	100,0

Vedleggstabell V6.4. Fordeling av grunnskolepoeng (ti-prosent-grupper, desiler) blant lærekandidater og andre elevgrupper. Prosent.

	0 poeng	Rest, laveste desil	Nest laveste desil	Tredje laveste desil	Fjerde laveste desil	Femte til tiende desil	100% = Antall
Spesialundervisning	57,0	22,0	12,3	4,3	1,8	2,7	4929
LK vg1	29,5	33,9	19,7	8,7	4,4	3,8	183
LK vg2	23,2	41,5	20,1	9,8	4,3	1,2	140
LK vg3	30,0	27,9	23,9	10,4	4,2	3,7	1384
Yrkesfagelev	3,2	8,8	16,3	15,2	12,9	43,6	51587
Rett i lære	2,3	12,0	27,0	21,2	13,4	24,1	1338
Lære	1,8	6,0	18,4	20,8	16,8	36,2	30593
Alle LK og sammenligningsgrupper	6,2	9,1	17,1	16,5	13,5	37,8	90163

Vedleggstabell V6.5. Fordeling på kjønn og gjennomsnitt for alder, fravær i grunnskolen og grunnskolepoengsum blant lærekandidater og andre grupper elever i videregående opplæring. Kullene 2010 – 2012. Gjennomsnitt, ikke-lineær korrelasjon med gruppeinndelingen (eta) og forklart varians (eta-kvadratet).

	Andel menn	Avvik fra normalalder for kullet	Grunnskole-poengsum	Dagfravær 10. trinn	Timefravær 10. trinn
Spesialundervisning oktober Vg1	64	0,24	11,3	17,5	15,5
Lærekandidater f.o.m. vg1	77	0,41	18,8	17,4	15,0
Lærekandidater f.o.m. vg2	76	0,15	20,2	20,0	18,0
Lærekandidater f.o.m. vg3	68	0,23	19,5	14,4	13,7
Yrkesfagelever 1g1	45	0,12	35,2	13,7	12,5
Rett i lære	83	0,11	32,4	12,1	10,5
Lærlinger	74	0,08	34,8	10,1	8,7
Alle kullene 2010 – 2012	57	0,12	33,4	12,6	11,4
Eta	0,28	0,08	0,52	0,13	0,10
Eta-kvadratet (forklart varians)	8%	1%	27%	2%	1%
Antall	90517	90517	90163	84038	84017

Vedleggstabell V6.6. Antall lærekandidater fra kullene 2010 – 2012 i utdanningsprogrammer og programområder

Utdanningsprogram	Programområde	Totalt	Lærekandidat	Lærekandidater - Full opplæring i bedrift	Lærekandidater - Full opplæring i bedrift etter Vg1
Bygg- og anleggs-teknikk	Anleggsmaskinførerfaget	83	48	16	19
	Asfaltfaget	4	3	1	
	Betongfaget	19	11	3	5
	Byggedrifterfaget	10	9	1	
	Fjell- og bergverksfaget	6	2		4
	Glassfaget	2	1	1	
	Idrettsanleggsfaget	2	2		
	Industrimalerfaget	1		1	
	Malerfaget	12	7	2	3
	Murerfaget	9	7	1	1
	Renholdsoperatørfaget	2	2		
	Rørleggerfaget	27	19	5	3
	Steinfaget	1	1		
	Stillasbyggerfaget	4	4		
	Tak- og membrantekkerfaget	3	2	1	
	Trelastfaget	4	2	2	
	Trevare- og bygginredningsfaget	18	14	2	2
	Tømmerfaget	95	67	18	10
Vei- og anleggsfaget	6	3	1	2	
Ventilasjons- og blikkenslagerfaget	9	7	2		
Design og håndverk	Aktivitørfaget	1	1		
	Blomsterdekoratørfaget	5	5		
	Frisørfaget	26	14	8	4
	Keramikerfaget	2	1	1	

	Kjole- og draktsyerfaget	2	1		1
	Mediegrafikerfaget	8	7	1	
	Møbelsnekkerfaget	2	2		
	Profileringsdesignfaget	4	2	2	
	Strikkefaget	3	2	1	
	Tekstilduodjifaget	2	2		
	Urmakerfaget	1	1		
Elektrofag	Automatiseringsfaget	3	2		1
	Dataelektronikerfaget	19	19		
	Elektrikerfaget	4	4		
	Energimontørfaget	1	1		
	Energioperatørfaget	3	3		
	Kulde- og varmepumpemontørfaget	1			1
	Produksjonselektronikerfaget	6	5		1
	Tavlemontørfaget	1	1		
	Telekommunikasjonsmontørfaget	4	4		
Helse- og oppveks-tfag	Barne- og ungdomsarbeiderfaget	267	229	20	18
	Helsearbeiderfaget	103	93	9	1
Naturbruk	Akvakulturfaget	8	4	1	3
	Anleggsgartnerfaget	62	54	6	2
	Bakerfaget	15	14		1
	Fiske og fangst	8	4	2	2
	Gartnerfaget	1	1		
	Hestefaget	34	20	6	8
	Hovslagerfaget	4	4		
	Landbruk	3	3		
	Skogfaget	5	3		2
Restaurant- og matfag	Butikkslakterfaget	3	3		
	Industriell matproduksjon	9	8	1	
	Institusjonskokkfaget	110	103	3	4
	Kjøttskjærerfaget	2	2		
	Kokkfaget	102	90	5	7
	Konditorfaget	2	2		
	Pølsemakerfaget	1		1	
	Servitørfaget	9	8	1	
	Sjømatproduksjon	3	2	1	
Slakterfaget	2	1	1		
Service og samferdsel	IKT-servicefaget	22	19	1	2
	Kontor- og administrasjonsfaget	21	19	1	1
	Logistikkfaget	84	59	17	8
	Resepsjonsfaget	2	2		
	Salgsfaget	170	134	24	12
	Sikkerhetsfaget	1	1		
Teknikk og industriell produksjon	Anleggsmaskinmekanikerfaget	6	4	1	1
	Bilfaget, lette kjøretøy	62	52	4	6
	Bilfaget, tunge kjøretøy	5	3	2	
	Billakererfaget	8	6		2
	Bilskadefaget	6	2	2	2
	Chassispåbyggerfaget	3	3		
	CNC-maskineringsfaget	5	3	1	1
	Gjenvinningsfaget	12	11	1	
	Hjulustrutningsfaget	22	18	2	2
	Industriell overflatebehandling	1	1		
	Industrimekanikerfaget	12	11	1	
	Industrimontørfaget	16	13	3	
	Industrisnekkerfaget	1	1		

	Industrirørleggerfaget	2			2
	Industritapetsererfaget	1	1		
	Kjemiprosessfaget	3	3		
	Landbruksmaskinmekaniker-faget	8		3	5
	Matrosfaget	6	3	1	2
	Motormekanikerfaget	6	6		
	Motorsykkelfaget	2	2		
	Platearbeiderfaget	21	19		2
	Produksjonsteknikkfaget	14	14		
	Reservedelsfaget	8	5	2	1
	Støperifaget	1			1
	Sveisefaget	11	7	1	3
	Termoplastfaget	1	1		
	Trykkerfaget	1	1		
	Vaskerifaget	4	3	1	
	Yrkessjåførfaget	37	32	3	2
	Sum	1753			

Vedleggstabell V6.7. Antall lærekandidater fordelt på kjønn og programområde i 2010-2012 og 2018.

Utdanningsprogram	Programområde	VIGO 2010-2012			Fylkessurvey 2018		
		Alle	Gutter	Jenter	Alle	Gutter	Jenter
Bygg- og anleggsteknikk	Anleggsmaskinførerfaget	83	83		83	81	2
	Asfaltfaget	4	4		2	2	
	Betongfaget	19	18	1	16	16	
	Byggdrifterfaget	10	10		21	21	
	Fjell- og bergverksfaget	6	6		6	6	
	Glassfaget	2	2		6	6	
	Idrettsanleggsfaget	2	2				
	Industrimalerfaget	1	1				
	Malerfaget	12	12		9	7	2
	Murerfaget	9	9		8	8	
	Renholdsoperatørfaget	2	1	1	4	1	3
	Rørleggerfaget	27	27		13	13	
	Steinfaget	1	1				
	Stillasbyggerfaget	4	4		2	2	
	Tak- og membrantekkerfaget	3	3		4	4	
	Trelastfaget	4	4		1	1	
	Trevare- og bygginnredningsfaget	18	18		14	14	
	Tømrerfaget	95	95		71	69	2
	Vei- og anleggsfaget	6	6		15	15	
Ventilasjons- og blikkenslagerfaget	9	9		13	13		
Design og håndverk/ Medieproduksjon	Aktivitørfaget	1		1	1		1
	Blomsterdekoratørfaget	5		5	2		2
	Fotograffaget				1	1	
	Frisørfaget	26	1	25	2	2	
	Keramikerfaget	2	1	1	28	3	25
	Kjole- og draktsyerfaget	2		2			
	Mediegrafikerfaget	8	6	2	1		1
	Møbelsnekkerfaget	2	2		4	4	
	Profileringsdesignfaget	4	2	2			

	Smedfag				1	1	
	Strikkefaget	3		3	2		2
	Sølvsmed				1	1	
	Tekstilduodjifaget	2	1	1			
	Trebåtbyggerfag				1	1	
	Urmakerfaget	1		1			
Elektrofag	Automatiseringsfaget	3	3		1	1	
	Dataelektronikerfaget	19	19		3	2	1
	Elektrikerfaget	4	4		4	4	
	Energimontørfaget	1	1				
	Energioperatørfaget	3	3				
	Kulde- og varmepumpemontørfaget	1	1		1	1	
	Produksjonselektronikerfaget	6	6				
	Tavlemontørfaget	1	1		1	1	
	Telekommunikasjonsmontørfaget	4	4				
Helse- og oppvekstfag	Barne- og ungdomsarbeiderfaget	267	83	184	181	51	130
	Helsearbeiderfaget	103	25	78	56	5	51
	Portør				1	1	
Naturbruk	Akvakulturfaget	8	7	1	5	3	2
	Anleggsgartnerfaget	62	53	9	42	38	4
	Bakerfaget	15	9	6	9	7	2
	Fiske og fangst	8	8		10	10	
	Gartnerfaget	1		1	1		1
	Hestefaget	34	6	28	21	1	20
	Hovslagerfaget	4	1	3			
	Landbruk	3	3		6	6	
	Skogfaget	5	5		2	1	1
Restaurant- og matfag	Butikkslakterfaget	3	3		4	4	
	Industriell matproduksjon	9	7	2			
	Institusjonskokkfaget	110	53	57	79	40	39
	Kjøttskjærerfaget	2	2				
	Kokkfaget	102	61	41	91	56	35
	Konditorfaget	2	1	1	1		1
	Pølsemakerfaget	1	1				
	Servitørfaget	9	7	2	8	6	2
	Sjømatproduksjon	3	3		3	2	1
Slakterfaget	2	2		1	1		
Service og samferdsel	IKT-servicefaget	22	20	2	19	18	1
	Kontor- og administrasjonsfaget	21	10	11	11	3	8
	Logistikkfaget	84	73	11	76	61	15
	Resepsjonsfaget	2	1	1	1	1	
	Salgsfaget	170	112	58	142	92	50
	Sikkerhetsfaget	1	1				
Teknikk og industriell produksjon	Anleggsmaskinmekanikerfaget	6	6		4	4	
	Bilfaget, lette kjøretøy	62	60	2	42	40	2
	Bilfaget, tunge kjøretøy	5	5		4	4	
	Billakkererfaget	8	7	1	8	8	
	Bilskadefaget	6	5	1	5	5	
	Chassispåbyggerfaget	3	3		2	2	
	CNC-maskineringsfaget	5	5		2	2	
	Gjenvinningsfaget	12	12		11	11	
	Hjulutrustningsfaget	22	21	1	19	19	
	Industriell overflatebehandling	1	1				
	Industrimekanikerfaget	12	10	1	18	18	
	Industrimontørfaget	16	13	3	2	2	
	Industrisnekkerfaget	1	1		1	1	

Industrirørleggerfaget	2	2				
Industri tapetsererfaget	1	1				
Kjemiprosessfaget	3	3				
Landbruksmaskinmekanikerfaget	8	8		6	6	
Matrosfaget	6	6		1	1	
Motormekanikerfaget	6	6		4	4	
Motorsykkelfaget	2	2		8	8	
Platearbeiderfaget	21	21		2	2	
Produksjonsteknikkfaget	14	13	1	12	10	2
Reservedelsfaget	8	8		1	1	
Støperifaget	1	1		14	13	1
Sveisefaget	11	11		7	6	1
Termoplastfaget	1	1				
Trykkerfaget	1	1		9	8	1
Vaskerifaget	4	1	3			
Yrkessjåførfaget	37	35	2	1	1	
	1753			1358		

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no